

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
OTTO PICK
ŠÉFREDAKTOR
ZDENĚK ZBOŘIL
ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA
ROBERT SCHUSTER
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA: MARTIN ADAM, VÁCLAV
BERNÁŠEK, MILOŠ CALDA, PETR DOSTÁL,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
MILOSLAV HAD, RADEK KHOL, ROMAN
KRASNICKÝ, KRISTINA LARISCHOVÁ, LIBOR
LUKÁŠEK, ZDENĚK MATĚJKA, ALOJZ NEUSTADT,
ALEXANDR ORT, MARTIN PALOÚŠ, JIŘÍ PEHE,
KAREL PEZL, OTTO PICK, MILOŠ POJAR,
RICHARD SEEMANN, VÁCLAV ŠMEJKAL,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ, KVĚTA ŠUBRTOVÁ,
MARTIN VÁVRA, JOSEF VESELÝ, TOMÁŠ VESELÝ,
PETR ZAVADIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vy-
davatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International
Copyright Convention. No part of this publication may
be reproduced, stored in retrieval systems or transmit-
ted in any form or by any means without the prior per-
mission of the International Politics editorial office.
Reprints are available upon request. Reprints and per-
missions: Write to International Politics, Nerudova 3,
118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50
Praha 1. Telefon 02/51 108 107; fax: 02/51 108 222;
e-mailová adresa umvedo @ iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace
redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 23,50 Kč.
Předplatné na rok činí 234 Kč, pro studenty
a důchodce 194 Kč, ve Slovenské republice
427,40 Sk.

Tiskne MIDAN TATRY, s. r. o., závod NADAS,
Švermova 8, 038 61 Vrútky.
Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném
prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje MIDAN
TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8,
038 61 Vrútky, tel.: 00421842/4281538, fax:
00421842/4281696. Informace o MP a ediční
činnosti ÚMV na www.czechia.com/iir
Podávání tlačoviny povoleno SsRP Banská
Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996.

OBSAH 1/2001 ROČNÍK XXV

STR.

SVĚTOZOR	2
EVROPSKÁ UNIE A EVROPA / Zdeněk Zbořil	3
EVROPSKÁ UNIE A EVROPA	
ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA NA PRAHU 21. STOLETÍ / Jan Kavan	4
AKTUÁLNÍ STAV JEDNÁNÍ O PŘISTOUPENÍ ČR K EU / Pavel Telička	5
NEBOJME SE VÍCERYCHLOSTNÍ EVROPY / Kateřina Šafaříková	7
CHUDÝ CHUDÉMU POMŮŽE TĚŽKO ANEB SJEDNOCENÍ EVROPY POD PALBOU PLYNOVÉ ROURY / František Sojka	9
ZEMĚMI SVĚTA	
BOSNA A HERCEGOVINA PO VOLBÁCH: NEJASNÁ PERSPEKTIVA / Libor Lukášek	11
KANADSKÉ VŠEOBECNÉ VOLBY 2000 / Jan Rovný, Lenka Rovná	13
AMERICKÉ PREZIDENTSKÉ VOLBY 2000 NA INTERNETU / Jiří Kmec	16
VOLNÁ TRIBUNA	
EVROPA A EVROPSKÁ UNIE JAKO OTÁZKA BUDOUCNOSTI DEMOKRACIE / Miloslav Bednář	18
EVROPSKÉ ROZMĚRY POLITICKÉHO EXTREMISMU / Zdeněk Zbořil	20
EVROPSKÁ UNIE A NATO PO KOSOVU / Antonín Rašek	23
ARMÉNIE: BEZPEČNOSTNÍ DILEMA NA PRAHU 21. STOLETÍ / Emil Souleimanov	24
HUMANITÁRNA INTERVENČIA / Daniel Šmihula	26
INFORMACE	
STUDENTSKÝ SEMINÁŘ O EVROPSKÉ BEZPEČNOSTI A NATO	30
RECENZE	
EVROPA 20. STOLETÍ / -zz-	31
PERSPEKTIVY LIDSTVA / Vojtěch Mencl	32
SEVERSKÝ PŘÍKLAD PRAKTICKÉ FLEXIBILITY / Radek Khol	33
TŘETÍ CESTA / Jiří Bystřický	34

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 28. 2. 2001)

- *Životní prostředí a normy Evropské unie* ► *Stav světa v roce 2000* ► *Ekologie jako problém mezinárodních vztahů* ► *Evropská unie v poločase balkánské krize* ► *Reforma bundeswehru – obtížné zadání pro německou politiku* ► *Rwanda: etnické konflikty trochu jinak* ► *Jedno Německo a jeho zahraniční politika* ►

1. – do úřadu mexického prezidenta nastoupil Vicente Fox (58), po 71 letech první hlava mexického státu, která nepochází z Institucionální revoluční strany. Krátce po přisaze vydal rozkaz ke stažení armády z míst, kde operuje Zapatova armáda pro národní osvobození. Ta nato oznámila, že obnoví mírová jednání s vládou.

1. – předseda německého Spolkového sněmu Wolfgang Thierse oznámil, že CDU byla za skandál kolem tajných sponzorů a za převádění peněz z frakce CDU/CSU na konto CDU v době šetřování Helmuta Kohla uložena pokuta ve výši 7,7 milionu marek.

4. – ministři zemědělství EU rozhodli zakázat krmení všeho hospodářského zvířectva v zemích Unie masokostní moučkou. Zakáz vstoupí v platnost 1. ledna a potrvá šest měsíců.

5. – vojenské delegace obou korejských států v Pchanmundžonu jednaly o zajištění bezpečnosti při obnově železničního a silničního spojení mezi KLDŘ a Korejskou republikou. Se stavebními pracemi se má začít v březnu nebo v dubnu 2001. Do té doby je nutné odstranit desetitisíce pozemních min na obou stranách pásma.

6. – moskevský městský soud uznal Američana Edmunda Popea (54) vinným ze špionáže a odsoudil ho ke dvaceti letům odnětí svobody. Den nato požádal Pope ruského prezidenta Vladimira Putina o milost. O urychlené propuštění Popea kvůli vážné nemoci požádal též americký prezident Clinton. Prezident Putin milost udělil a 14. prosince byl Pope propuštěn z vězení a odletěl do USA.

6. – prezidentem Švýcarské konfederace na rok 2001 byl zvolen viceprezident a ministr dopravy, spojů a energetiky socialista Moritz Leuenberger (54).

7. – v Nice zahájen summit Evropské unie o reformě unijních institucí. Skončil 11. prosince. Smlouva, kterou schválil, reformuje složení a velikost Evropské komise, mírně rozšiřuje rozsah rozhodování kvalifikovanou většinou, usnadňuje tzv. zesílenou spolupráci mezi státy a zejména přerozděluje počty hlasů, kterými budou jednotlivé členské státy od roku 2005 disponovat při hlasování. S rozšířením o nové země, se kterými se vedou jednání, se počítá nejspíše od začátku roku 2004, aby se už mohly zúčastnit voleb do Evropského parlamentu v témže roce.

7. – filipínský Senát zahájil proces sesazování prezidenta Josepha Estrady, který je obviněn z úplatkářství, porušování ústavy a zrazení veškeré důvěry.

7. – ve Vídni oznámeno, že „Nadstranícká akce vystoupení z EU“ získala téměř 194 000 podpisů na podporu toho, aby parlament jednal návrh na uspořádání

referenda o vystoupení země z EU.

7. – kolumbijský prezident Andrés Pastrana pošesté prodloužil platnost demilitarizované zóny, jejíž existenci podmiňuje levičácká gerila Revolučních ozbrojených sil Kolumbie (FARC) mírové rozhovory. FARC odpověděla útokem proti městu Granada, při němž zahynulo nejméně 35 osob. 9. prosince gerila oznámila, že prezidentovu nabídku na obnovení rozhovorů odmítá.

8. – ruská Státní дума schválila nové státní symboly. Ruskou hymnou se stala melodie bývalé hymny SSSR, státní vlajkou bílo-modro-červená trikolora a znakem dvouhlavý orel, někdejší znak carského Ruska. Text nové hymny napsal Sergej Michajlov, autor textu bývalé sovětské hymny. Rudá zástava bude oficiální vlajkou ozbrojených sil.

8. – Spolkový sněm schválil vlastní žádost k Ústavnímu soudu v Karlsruhe, aby zakázal neonacistickou NPD. Přidal se tak k žádostem vlády a Spolkové rady.

9.–10. – američtí a evropští představitelé v kanadské Ottawě opět nedokázali dospět k dohodě o možnosti, jak zachránit úmluvu o omezení globálního oteplování.

10. – izraelský premiér Ehud Barak podal demisi. Volby nového premiéra vyhlášeny na 6. února. Hlavní kandidáti Ariel Šaron za Likud a Ehud Barak za Stranu práce.

10. – ve druhém kole prezidentských voleb v Rumunsku zvítězil Ion Iliescu, bývalý prezident a nyníšší předseda levicové Strany sociální demokracie Rumunska. Do funkce nastoupil 21. prosince.

10. – loni svržený pákistánský premiér Naváz Šaríf vyměnil pevnost ze 16. století v Islámábádu, kde si odpykával doživotní trest za terorismus a únos letadla, za exil v Saúdské Arábii, a to na základě dohody mezi ním a vojenskou vládou generála Parvíze Mušarafa.

11. – oznámeno, že turecký parlament schválil vládní návrh zákona o amnestii, který zkracuje rozsudky odnětí svobody o deset let, což umožní 35 000 vězňů, tj. necelé polovině, vyjít na svobodu. Amnestie se netýká odsouzených za zločiny proti státu, tedy bojovníků Strany kurdských pracujících, ani příslušníků levicových a islámských militantních skupin. Zákon mění rozsudky smrti na mírnější tresty s výjimkou těch, které byly vyneseny za zradu, jako v případě vůdce PKK Abdullaha Öcalana.

12. – Nejvyšší soud USA odmítl ruční přepočítávání sporných hlasů na Floridě jako neústavní, čímž se novým prezidentem USA stal George W. Bush.

12. – v Alžírě podepsána mírová dohoda, kterou formálně skončila válka, již od května 1998 proti sobě vedly Eritrea s Etiopií. Podle šestibodové smlouvy budou na tisícikilometrové hranici mezi oběma státy rozmístěny asi rok mírové jednotky o síle 2400 mužů. Vlastní hranici

mezi oběma zeměmi, která nebyla v roce 1993 přesně stanovena, určí pětičlenná nezávislá komise.

13. – předčasné prezidentské volby v Súdánu. Podle očekávání zvolen dosavadní prezident Umar Bašír.

14. – ruský prezident Vladimir Putin jednal v Havaně s kubánským prezidentem Fidelem Castrem. Během návštěvy podepsáno pět dohod o dvoustranné spolupráci včetně dvou v oblasti ekonomiky. Ve společné deklaraci oba politici odsoudili sankce USA vůči Kubě a vyzvali svět, aby společně čelil „americké hegemonii“.

15. – nejspíše k tomuto dni se Kuba rozhodla přerušit telefonické kontakty s USA.

15. – definitivně uzavřena jaderná elektrárna v Černobylu.

15. – Evropský soud pro lidská práva při Radě Evropy uznal za oprávněnou stížnost kurdského předáka Abdullaha Öcalana, který protestoval proti mnohonásobnému porušení jeho práv tureckými bezpečnostními a justičními orgány. Tribunál uznal, že turecké justiční orgány porušily jeho „právo na život, svobodu myšlení a vyznání“.

16. – nastupující americký prezident George W. Bush povolal generála Colina Powella do funkce ministra zahraničí.

16. – za mohutných protestů a pouličních srážek demonstrantů s policií přijal ve Vatikánu papež Jan Pavel II. Jörga Haidera, který v čele 270členné korutánské delegace předal oficiálně hlavě římskokatolické církve vánoční strom.

16. – bahrajnský emír šajch Hamad Bin Isá Chalífa vyzval k ustavení dvoukomorového parlamentu, který by vzešel z přímých voleb.

16. – KLDŘ a Korejská republika se po pětidenním jednání dohodly na vytvoření společného výboru pro posílení ekonomické spolupráce a podepsaly čtyři dohody.

18. – Sbor amerických volitelů formálně potvrdil vítězství republikánského kandidáta George W. Bushe v prezidentských volbách.

18. – německý kancléř Gerhard Schröder při projevu na regionální konferenci ve Weidenu prohlásil, že pracovníci z kandidátských zemí by ještě sedm let po vstupu do EU měli čekat, než i pro ně začne platit volný pohyb pracovních sil.

19. – britská Dolní sněmovna schválila klonování lidských embryí k léčebným účelům.

20. – RB OSN posílila sankce proti afghánskému Tálibánu. Opatření zahrnující i zbrojní embargo vstoupí v platnost, pokud Tálibán do 30 dnů nevydá Usámu bin Ládina, kterého USA obviňují z podpory řady teroristických útoků proti svým cílům.

20. – rakouský kancléř Wolfgang Schüssel ve Vídni oficiálně zahájil činnost Fondu usmíření, z něž budou odškodněny oběti nucených prací za 2. světové války na území dnešního Rakouska.

22. – Rusko ohlásilo, že vyvinulo

nový systém protivzdušné obrany s prvky umělé inteligence, která údajně nemá obdobu ani v zemích vyrábějících zbraně na vysoké úrovni.

23. – americký prezident Bill Clinton po pětidenních rozhovorech s palestinskými a izraelskými vyjednávači oznámil nové návrhy pro dosažení izraelsko-palestinské dohody.

Plán předpokládá, že palestinskému státu připadne část východního Jeruzaléma včetně Chrámové hory, na níž je třetí nejposvátnější místo islámu, 95 procent západního břehu Jordánu a 100 procent pásma Gazy výměnou za to, že se Palestinci vzdají práva na návrat zhruba 3,7 milionu palestinských uprchlíků.

23. – parlamentní volby v Srbsku vyhrála Demokratická opozice Srbska se 65 procenty hlasů. Miloševićova Socialistická strana Srbska získala 13 procent. Do parlamentu se dostanou i Srbská radikální strana Vojislava Šešelje a ultranacionalistická Strana srbské jednoty. Zcela propadlo Draškovičovo Srbské hnutí obnovy.

25. – čínský prezident Tiang Ce-Min a jeho vietnamský protějšek Duc Lu-ong podepsali v Pekingu dohodu, která řeší dlouhý spor oubu země o Tonkinský záliv.

27. – v Teheránu po prvním dnu návštěvy ruského ministra obrany Igora Sergejeva oznámeno, že Rusko prodá Íránu náhradní díly pro konvenční zbraně sovětské výroby. Ministři obrany obou zemí se pak shodli, že obě země pokládají rusko-americkou dohodu z roku 1995, která bránila Moskvě prodávat Íránu konvenční zbraně, za neplatnou, Sergejev uvedl, že mezi Ruskem a Íránem začíná nová fáze vojenské a technické spolupráce.

28. – palestinský prezident Jásir Arafat a egyptský prezident Husín Mubarak jednali v Šarm aš-Šajchu o nových návrzích prezidenta Clintona. Izraelský premiér Ehud Barak původně přislíbenou účast odřekl.

30. – při pumových útocích v Manile zahynulo nejméně 14 lidí. Podle úřadu je způsobili muslimští rebelové.

31. – palestínští ozbrojenci při ostřelování auta s izraelskou osadnickou rodinou na západním břehu Jordánu zabilí Benjamina Kahaneho, syna Meira Kahaneho, zakladatele ultrapravicové protiarabské strany Kach, jeho manželku a pět ze šesti dětí. K útoku se přihlásili Mučedníci od Al-Aksá-Intifáda. Krátce nato zastřelen v Palestinci kontrolovaném městě Tulkarnu na západním břehu jeden z vedoucích představitelů Al-Fatah Sábít Sábít. Palestinci obviňují z vraždy izraelské komando. Vzájemně násilí pokračovalo i v následujících dnech. Od 28. září zahynulo v palestinsko-izraelských střetech na 350 lidí.

31. – Rakousko oficiálně ukončilo rotující předsednictví v OBSE a předalo je Rumunsku.

Evropská unie a Evropa

Výsledky summitu v Nice hodnotili představitelé různých politických stran v České republice velmi opatrně, jako mírný pokrok v mezích evropských zvyklostí. Těmito zvyklostmi mysleli zavedenou praxi Evropské unie, kterou Jaroslav Zvěřina nazval „klasickým evropským scénářem“. Tímto scénářem má být optimistický začátek, jeho pozitivní pokračování, náhle se objevující zádrhel a spění k bezvýhodnosti. Konečně je dramatická krize překonána a vyhlášeno nalezení shody. (Hospodářské noviny 12/00)

Jeho kolegové ve Sněmovně a v Senátu byli podobně „realističtí“. Jeden hovořil o kompromisu (Ransdorf), jiný o evropském realismu (Žantovský), jiný projevovali mírné nadšení (Kasal, Kühnl). Tyto fráze nahrazovaly odpovědi na otázky, kdy, kdo, jak a za jakých okolností vstoupí do EU, které se zdají být většině občanů ČR nejzajímavější.

Konstatoval to mj. výzkum konsorcia Sofres Factum a STEM, prezentovaný Radě pro komunikační strategii MZV ČR, který shrnuje ke dni 15. 12. 2000 data o názorech různých skupin obyvatelstva na rozšíření EU. Tento materiál ukazuje, že asi 70 procent občanů České republiky je přesvědčeno o pozitivním výsledku referenda o vstupu ČR do Evropské unie, že nejméně 56–62 procent považuje EU za důvěryhodnou instituci, asi 47 procent věří, že ČR bude přijata, a 64 procenta, že bude na vstup dobře připravena.

Nicméně autoři výzkumu neskrývají obavy občanů ČR (zejména obyvatel venkova, starších lidí a žen), že jim rozšíření Evropské unie může přinést problémy, jako jsou ztráta zaměstnání, zvýšené přistěhovaectví a jeho důsledky, vzrůst zločinnosti, ztráta svrchovanosti a rozmělnění národní identity. Více než polovina občanů ČR se domnívá, že členské státy EU opravdu na čekatelské země čekají, že je chtějí přijmout do svého exkluzivního společenství za okolností, které Miroslav Kůs pojmenoval „získáním členského průkazu do evropského golfového klubu“.

Nejen podle citovaného výzkumu víme, že lidé kritizují média proto, že se soustřeďují na politické okolnosti rozšíření Unie a nevysvětlují nebo neanalyzují možné dopady tohoto rozšíření na různé sektory národní ekonomiky (zemědělství,

průmysl a obchod). Kritizují hromadné sdělovací prostředky také proto, že v agitačních vlnách podceňují věcnost a střídmost informací, že se nikdo nezabývá zkoumáním postojů různých zájmových skupin u nás i v zahraničí, že se nezvěřejňují negativní názory nebo alespoň jakési „pro a proti“, zda se dá kladně odpovědět na otázku, že většina členských zemí EU je přesvědčena, že hranice Evropy jsou totožné s hranicemi EU, případně s hranicemi zemí, které podepsaly asociační dohody, zda v EU vůbec vědí, kde se východní hranice Evropy nacházejí.

Na otázku, kde končí hranice Evropské unie a kde hranice Evropy, upozornil také Miloš Mendel v článku „Turecké přešlapování ve frontě na Evropskou unii“ (Právo 12/2000), když připomněl, že Turecko bylo sice již nejméně od krymské války zváno k účasti na evropském koncertu, ale jen vlastně díky záměru Francie a Velké Británie rozbít rusko-rakousko-pruskou alianci. Připomíná, že konstatování „Turecko je součástí Evropy!“ (v roce 1964 a v souvislosti s podpisem rámcové asociační smlouvy) má význam spíše interjekční a apelativní a že zřejmě bude v nadcházejících letech stačit, když tato země, která má omezené zkušenosti s demokracií, jak si ji snaží vykládat ostatní Evropané, bude spíše oceňována za své „prozápdní“ postoje, ochotu diskutovat o lidských právech a demokracii, ale na otázku, kdy se stane členskou zemí EU, bude dostávat neustále vyhybavé odpovědi. K tomu můžeme dodat, že jakákoli záminka, od odmítání zrušit trest smrti po vnitropolitické turbulence, mezi které např. patří „boj o nezávislost médií“, pak bude vítaným argumentem, jak oddálit jeho přijetí do „prvního kruhu“.

V tomto čísle Mezinárodní politiky jsme chtěli získat autory, kteří by se zamysleli nejen nad osudem Evropské unie po summitu v Nice, ale také definovali problémy evropské integrace bez ohledu na evropské hranice a kartograficky ovlivněnou motivaci, aby se snažili evropské téma definovat nově na počátku nové institucionalizace Evropské unie.

Požádali jsme proto o bezprostřední dojmy Kateřinu Šafaříkovou, která byla svědkem napjatých rokování v Nice, ale také Miloslava Bednáře, který svými vzrušenými polemikami o budoucí evropské podobě demokracie vyvolává neustálý zájem o diskuse již od dob, kdy byl autorsky spojen s revue Střední Evropa. Chtěli jsme také připomenout naděje i obavy „chudých“, kteří se domnívají, že mají ještě možnost kooperace nebo koordinace, jak popisuje ve své stati František Sojka, a konečně se snažíme zamyslet se nad projevy politického extremismu v Evropě, které mají nadnárodní a celoevropské souvislosti.

Lednovým číslem bychom také chtěli upozornit na povahu české zahraniční politiky, která se zejména v minulém roce soustředila na problém evropské integrace a která dosáhla výsledků, jež shrnují ve svých úvahách ministr zahraničních věcí Jan Kavan a jeho náměstek Pavel Telička. Pro jejich nikoli „snění“, ale spíše přemýšlení o Evropě je zajímavé, že nejsou uzavřeni v krunyři „ideálů“ nebo „pragmatických vyjednávání“, ale že se snaží hledět na budoucnost Evropy v souvislostech také středo- a východoevropských.

Zdeněk Zbořil

Ceská

JAN KAVAN,
MINISTR ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY

zahraniční politika na prahu 21. století

Vstoupili jsme do 21. století. V každodenním shonu si to ani neuvědomujeme. V každém případě je to příležitost k bilancování a k úvaze, s jakými záměry do nového století i tisíciletí vstupujeme a co od nadcházejícího vývoje očekáváme.

Vstoupili jsme do 21. století. V každodenním shonu si to ani neuvědomujeme. V každém případě je to příležitost k bilancování a k úvaze, s jakými záměry do nového století i tisíciletí vstupujeme a co od nadcházejícího vývoje očekáváme.

Dvacáté století bylo pro občany České republiky stoletím dramatických historických zvratů. Je až neuvěřitelné, co prožila jedna generace našich občanů – dvě světové války, vznik Československa, jeho zánik, nacistickou okupaci, Protektorát Čechy a Morava, porážku nacistického Německa a vytvoření obnoveného Československa, více než čtyřicetileté období komunistického režimu a jeho rozpad, rozdělení Československa a vznik České republiky v roce 1993. Příliš mnoho událostí na život jedné generace, příliš mnoho obětí, strádání a nejistot.

Přirozeným přáním každého občana je, aby se tragické události dvacátého století neopakovaly a aby jedenadvacáté století bylo obdobím míru, bezpečnosti, svobody, demokracie, stability a prosperity. Zájmy, přání a potřeby občanů jsou základním východiskem pro určování politiky demokratického státu. Povinností každé politické reprezentace je usilovat o to, aby tyto cíle byly v maximální míře naplněny. To platí plně i pro zahraniční politiku státu.

Mám za to, že na rozdíl od tragického vývoje v uplynulém století vstupujeme do nadcházející éry s mnohem větší jistotou a důvěrou. Hlavním důvodem k tomuto optimismu je změněná situace v Evropě. Vývoj na našem kontinentu již není určován soupeřením mezi evropskými velmocemi a aliancemi, mezi nimiž menší státy s obtížemi hledaly svou roli a místo, ale sjednocovacím procesem, který přinesl v uplynulých padesáti letech pozoruhodné výsledky a výrazně změnil poměry v Evropě.

Pro Českou republiku to znamená velmi mnoho. Nabízí reálnou perspektivu mírového vývoje a možnosti, které v minulosti nikdy neměla.

Česká republika je mladým státem. Svými dějinami však patří ke státům, jež se téměř tisíc let podílely na vývoji v Evropě. A toto směřování chce dovršit přistoupením k Evropské unii. Úspěšně se vyrovnává s tíživým dědictvím minulosti. Po svém vzniku v roce 1993 se zařadila mezi státy, které vytvořily stabilní pluralitní demokratický systém. Vyrovnává se se složitými otázkami společenské transformace. V oblasti zahraničněpolitické se orientuje na společenství vyspělých demokratických zemí s cílem vytvářet příznivé vnější podmínky pro hospodářský růst a prosperitu. Je zainteresována na udržitelném a vyváženém rozvoji světového hospodářství a na vytvoření podmínek pro účinný postup proti globálním hrozbám a rizikům. V Evropě i v mezinárodním společenství zaujala pevné místo, profilovala se jako demokratický stát, jehož hlas má svou váhu a s jehož účastí na řešení aktuálních mezinárodněpolitických problémů se počítá.

V oblasti dvoustranné i mnohostranné diplomacie má Česká republika k dispozici široký prostor i nástroje pro aktivní působení. Je členem 56 mezinárodních vládních organizací. Udržuje diplomatické styky se 176 státy světa. V zahraničí působí 114 českých zastupitelských úřadů.

Základní záměry v oblasti zahraničněpolitické vyjádřila současná vláda v dokumentu Koncepce zahraniční politiky České republiky, kterou schválila vláda ČR v únoru 1999 a vzala na vědomí velkou většinou Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky v červnu 1999. Tento dokument byl vytvářen s vědomím, že podstatná část záměrů v něm uvedených

bude naplňována v tomto novém století. Dosavadní vývoj ukázal, že Koncepce vyhovuje současným potřebám, vyžaduje pouze zpřesnění a konkretizaci v dílčích otázkách. Rozhodující priority české zahraniční politiky, mezi něž patří začlenění České republiky do evropských a euroatlantických struktur a rozvíjení dobrých vztahů se sousedními státy, jsou trvale aktuální. Členským státem Severoatlantické aliance se Česká republika stala v roce 1999, jednání o přistoupení k Evropské unii byla zahájena v roce 1998 a měla by být dokončena, jak věříme, nejpozději v roce 2002.

Při realizaci hlavních cílů zahraniční politiky přikládá vláda velkou váhu konsenzuálnímu přístupu hlavních politických sil země. Prosazuje názor, že legitimní spor idejí a politických přístupů nemá ohrožovat základní zahraničněpolitické zájmy státu. Tato politika nese své plody a přispěla k posílení pozice České republiky v mezinárodním společenství.

Pro mezinárodní postavení České republiky v tomto století bude mít rozhodující význam její začlenění do Evropské unie. V tomto ohledu s uspokojením konstatuji, že dohoda o reformě institucí Evropské unie, které bylo dosaženo v prosinci 2000 v Nice, je pro Českou republiku dobrou zprávou. Odstranila poslední překážku bránící rozšíření Unie, vyslala kandidátským zemím důležitý signál, že se s jejich účastí v Unii počítá, a zároveň určila jejich místo v institucích Unie. Rozhodnutí Evropské rady o reformě institucí tak de facto uzavřelo jednu etapu vývoje evropské integrace, která zahrnovala pouze země západní Evropy, a představuje rozhodující krok k překonání umělého rozdělení Evropy přetrvávající z období studené války.

Evropský sjednocovací proces vstupuje po konferenci Evropské rady v Nice do

další náročná fáze. Na pořadu dne je nejen rozšíření Unie o země střední a východní a jižní Evropy, ale též jednání o konečné podobě Evropské unie. Diskuse na toto téma již začala. Česká republika vyvine veškeré potřebné úsilí, aby se mohla jako plnoprávný členský stát Unie účastnit další ohlášené mezivládní konference Evropské unie v roce 2004.

Existuje mnoho názorů na tzv. konečnou politickou podobu Evropské unie. Setkáváme se s tím i v České republice. A je to zcela přirozené, neboť je třeba odpovědět na otázku, v jaké Evropě chceme žít a o jakou Evropu chceme usilovat. Představa Evropy, která se vyvíjí směrem k těsnější integraci nejen v oblasti ekonomické, ale i v oblasti politické či sociální a také v oblasti společné obrany, je mi blízká. Důvody jsou zřejmé. Z hlediska mezinárodněpolitického se váha integrované Evropy v mezinárodním společenství zvýší, posílí se její role jako významného světového činitele vedle Spojených států amerických, Japonska, Číny, Indie, Ruska, popř. dalších aktérů. Těsněji integrovaná Evropa bude moci účinněji ovlivňovat globalizační procesy a uplatňovat přitom poznatky a zkušenosti evropského integračního modelu. Integrovaná Evropa bude moci účinněji využívat potenciálu svých členských zemí, velkých, středních i malých, než by tomu bylo při prosazování modelu mezivládní spolupráce. Přitom, jak ukazuje dosavadní vývoj, těsnější spolupráce v rámci Evropské unie nikterak neznamena ztrátu národní identity členských zemí, ale dokonce její posílení v rámci posílené Evropské unie.

21. století, do něhož jsme vstoupili, bude ve znamení významných změn vyvolaných již probíhajícími procesy v mezinárodním společenství, jež bývají souhrnně označovány jako globalizace. S některými jejími projevy, a to jak pozitivními, tak negativními, jsme se již setkávali v minulém století. Je zcela nepochybné, že jejich intenzita bude stále patrnější a bude vyžadovat hledání adekvátních odpovědí. Již dnes je zřejmé, že na úrovni národních států bude možno nové otázky a výzvy vyvolané globalizací registrovat, ale hledání odpovědí a adekvátních řešení bude vyžadovat více aktérů a vyšší, mezinárodní úroveň. Začlenění České republiky do Evropské unie je odpovědí i na tuto naléhavou výzvu.

Je do určité míry symbolické, že základní otázky spojené s postavením České republiky v nadcházejícím období budou na pořadu dne již v prvních letech tohoto 21. století. Bude záležet především na nás, zda této velké historické šance využijeme. Věřím, že Česká republika bude v první skupině zemí, které přistoupí k Evropské unii, a tím si vytvoří podmínky pro vývoj v míru, bezpečnosti, stabilitě a ekonomické prosperitě.

○

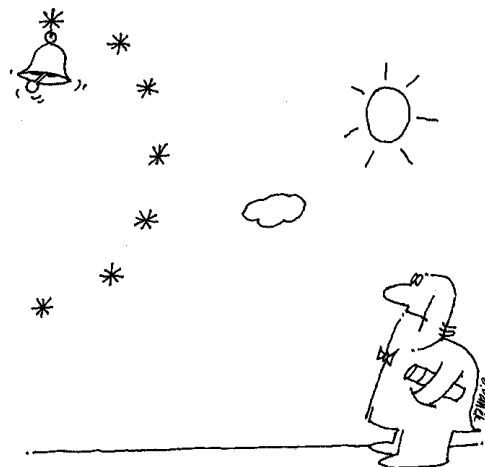
Aktuální stav jednání o přistoupení ČR k EU

PAVEL TELIČKA

Česká republika podala svou přihlášku k členství v Evropské unii v lednu 1996. Výrazným přelomovým okamžikem pro další vývoj byl pak summit Evropské rady v Lucemburku na sklonku následujícího roku, kde premiéři a hlavy členských států Patnáctky rozhodli zahájit rozšiřovací proces s šesti kandidátskými zeměmi, a to s Českou republikou, Estonskem, Maďarskem, Polskem, Slovinskem a Kypr. Samotná bilaterální mezivládní konference o dohodě o přistoupení České republiky k Evropské unii byla na úrovni ministrů zahraničních věcí formálně zahájena v březnu 1998. Současně byly zahájeny bilaterální mezivládní konference také s pěti zbývajících zeměmi „lucemburské šestky“.

Následoval tzv. screening, jehož účelem je seznámit se s komunitární legislativou – *acquis communautaire* – resp. s legislativou druhého a třetího pilíře EU, přezkoumat stav transpozice do právního řádu kandidátské země (porovnat legislativu); ze strany Evropské komise pak seznámit se s legislativními záměry a harmonogramem přejímání *acquis* kandidátských zemí a v neposlední řadě vytvořit předpoklady pro identifikaci problémů k jednáním na mezivládní konferenci. Screening byl v zásadě ukončen na podzim 1999, nadále bude screenována pouze nově přijímaná legislativa ES.

Již na podzim 1998 se znovu otevřela mezivládní konference a začaly být projednávány první kapitoly (*acquis* bylo pro účely jednání rozděleno do 31 kapitol), u nichž byl uzavřen screening. EU zvolila postup, podle kterého byly zprvu otevřeny jednoduché kapitoly a postupně se přistupovalo ke složitějším oblastem. Otevřením se rozumí moment, kdy obě strany, tedy kandidátská země i Evropská unie definují svou počáteční negociační pozici; na straně kandidátské země hovoříme o pozičním dokumentu, na straně Unie o společné pozici. Do počátku prosince 1999 předala Česká republika poziční dokumenty k 29 kapitolám. Pozice ke kapitolám „Instituce“ a „Různé“ budou předány podle dohody až v závěrečné fázi přístupových jednání. V rámci vlastních jednání o přistoupení se doposud uskutečnilo šest zasedání mezivládní konference o dohodě o přistoupení na úrovni ministrů zahraničních věcí a deset zasedání na úrovni

tzv. zástupců, neboli hlavních vyjednávačů, během nichž bylo otevřeno všech 29 možných kapitol.

Pakliže není třeba v návaznosti na požadavky EU poskytovat další informace anebo jsou poskytnuté dodatečně informace shledány dostačujícími, příslušné kapitoly jsou potvrzovány jako předběžně uzavřené. Česká republika do dnešního dne předběžně uzavřela následujících 13 kapitol: Věda a výzkum; Školství, odborné vzdělávání, mládež; Malé a střední podniky; Telekomunikace; Statistika; Rybolov; Ochrana spotřebitele; Průmyslová politika; Volný pohyb zboží; Hospodářská a měnová unie; SZBP; Vnější vztahy a Celní unie. Kypr doposud předběžně uzavřel 17 kapitol, Estonsko 15, Maďarsko a Slovinsko 14 a Polsko, obdobně jako ČR, 13. Česká republika si v několika málo případech sama zkomplikovala možnost kapitolu předběžně uzavřít, navíc je rychlejší postup někte-

rych kandidátů v uzavírání kapitol výrazem určité soutěživosti. V současné fázi negociačního procesu není sice tento údaj rozhodujícím pro posouzení úspěšnosti té které kandidátské země, na druhé straně široká veřejnost, a zejména média měří úspěch kandidátů hlavně podle počtu předběžně uzavřených kapitol. Proto lze v této oblasti očekávat i zvýšený tlak na ČR. Česká republika by podle mého názoru tomuto tlaku neměla podlehnout a rovněž by neměla přistupovat na „soutěž“ mezi KZ. Není v zájmu ČR bezhlavě ustupovat ze svých pozic pouze za účelem předběžného uzavření. Vždy je třeba mít na zřeteli možné dopady změny pozic na občany ČR a tuzemské hospodářství. V každém případě se počet předběžně uzavřených kapitol může již za 6–9 měsíců stát určitým kritériem pro diferenciaci mezi kandidáty a rozhodování členských států EU.

Během portugalského předsednictví v prvním pololetí roku 2000 došlo v přístupových jednáních k určitému přelomu. Jak jsem již zmínil výše, došlo k otevření všech negociačních kapitol, čímž byly vytvořeny předpoklady pro přechod do kvalitativně vyšší fáze negociací – do fáze substantivních jednání. V této nové fázi jednání mají být identifikovány konkrétní problémy, eliminovány ty, které lze odstranit vzájemným vyjasněním pozic, a postupně mají být zahájena jednání o těch nejproblematičtějších oblastech.

K určitému kvalitativnímu posunu v negociačních došlo již za právě skončeného francouzského předsednictví, zejména pokud jde o posuzování žádostí o přechodná období. Evropská unie již akceptovala některé žádosti o přechodná období technického charakteru. Současně v některých kapitolách došlo k pokroku ve smyslu jejich „vyčištění“ tak, aby k dalšímu jednání zůstaly pouze problematické otázky, o nichž se povedou substantivní jednání. Hlavní prioritou francouzského předsednictví bylo úspěšné završení mezivládní konference o reformě institucí, což bylo jednou z podmínek pro zdárné pokračování procesu rozšíření. Prosinčový summit v Nice otevřel pomyslné politické dveře nastupujícímu švédskému předsednictví, které tak může negociační proces opravdu posunout do intenzivní fáze. Významnou úlohu v tomto směru hraje politické stvrzení dokumentu Strategie rozšíření navrženého Evropskou komisí a publikovaného současně s Pravidelnou hodnotící zprávou v listopadu 2000, ke kterému v Nice došlo.

Dokument hodnotí politický význam rozšíření a jeho přínos procesu evropské integrace, připomíná komplexnost vyjednávacího procesu, věnuje pozornost vztahům se zeměmi, které budou sousedit s budoucí rozšířenou Unií, hodnotí předpřístupovou strategii i fungování Evropské konference. Za nejvýznamnější považují část zabývající se přístupovými jednáními.

Při hodnocení dosavadního pokroku dokument připomíná princip diferenciaci mezi kandidáty a skutečnost, že předběžné uzavírání kapitol záleží na věrohodných závazcích při přejímání *acquis* a administrativní schopnosti je řádně aplikovat.

V další části je zdůrazněno, že je čas načrtnout strategii k přenesení negociací do substantivnější fáze a ukázat cestu k jejich uzavření. Proto na přístupových konferencích musejí být nastoleny klíčové otázky. Základní prvky strategie jsou tyto:

- členské a kandidátské státy nastolí v jednáních substantivní otázky dané žádostmi o přechodná opatření;

- žádosti o přechodná opatření budou Komisí analyzovány a rozčleněny na přijatelné, negociovatelné a nepřijatelné;

- je definována podrobná „road map“, která stanoví pořadí projednávání jednotlivých kapitol v letech 2001 a 2002;

- „odkládaný stranou“ budou i kapitoly s omezeným počtem nevyřešených problémů (nejen zcela vyřešené jako dosud);

- bude indikován čas potřebný k dokončení negociací.

Co se týká přechodných opatření, dokument uvádí, že kandidátské země požádaly o 340 přechodných opatření v zemědělství a o 170 v ostatních oblastech. Výchozí základní pozice EU říká, že akceptace *acquis* může přinášet „technické úpravy“ a výjimečně „přechodná opatření“; ta musejí být omezena v čase i rozsahu. Komise se zde odvolává na svůj předloňský souhrnný dokument (Composite Paper), v němž vznáší požadavek, aby přechodných opatření bylo malé množství a aby byla krátká. Akceptace přechodného opatření by neměla představovat precedent pro ostatní kandidátské země, podobně by neměly nutně tvořit precedenty přechodná opatření akceptovaná při předcházejících rozšířeních.

Při přípravě společných pozic by měly být rozlišovány tři případy žádostí o přechodná období:

1. Žádosti akceptovatelné – přechodná opatření technické povahy, která nevytvářejí významné problémy; omezená v čase a rozsahu, nemající významný dopad na soutěž nebo fungování vnitřního trhu.

2. Žádosti negociovatelné – přechodná opatření s významnějším dopadem, pokud jde o soutěž a vnitřní trh nebo čas a rozsah. Zde Komise může doporučit akceptování přechodného opatření, za určitých podmínek v určitém časovém horizontu (a třeba v menší míře, než je požadováno) s tím, že přijetí může být podmíněno implementací dalších částí *acquis* bez technických opatření nebo dobře definovanými plány pro implementaci a investice. Žádosti v této kategorii by měly být posuzovány nejen s ohledem na soutěž a vnitřní trh, ale i na dopady na ekonomiku, zdraví, bezpečnost, životní prostředí, spotřebitele, další společné politiky a rozpočet Společenství.

3. Žádosti neakceptovatelné – přechodná opatření, která vytvářejí zásadní problémy.

S cílem postoupit v negociačních na základě existujících principů a výše zmíněné metodologie dokument stanovuje „road map“ ve formě posloupného přístupu k negociačním kapitolám: v r. 2001 by se přístupové konference měly zabývat nedořešenými významnými otázkami, mimo těch, jež mají největší rozpočtové implikace. Ty budou, společně s institucionálními otázkami, osloveny v první polovině r. 2002.

Jedním z cílů „road map“ je zavázat jednající strany k realistickému kalendáři. Dokument vyzývá členské státy k připravenosti formulovat jejich vyjednávací pozice k substantivním otázkám v jednotlivých kapitolách. Současně navrhuje, aby kapitoly, které nemohou být předběžně uzavřeny, ale v nichž je velmi omezený počet problémů, byly „odkládaný stranou“ s tím, že budou s cílem nalezení řešení opětovně projednány ve vhodném okamžiku.

Dokument dále připomíná vyhlášení Evropské rady z Helsinek na sklonku roku 1998 o připravenosti na straně Unie přivítat nové členy počínaje koncem roku 2002. Stejně tak zmiňuje rezoluci Evropského parlamentu, který by chtěl odsouhlasit první dohody o přistoupení před volbami do Evropského parlamentu v roce 2004, aby se jich mohly účastnit nové členské země. Současně je zachován názor vyjádřený již v souhrnném dokumentu z roku 1999 na možnost uzavřít negociace s nejpokročilejšími kandidátskými zeměmi v roce 2002. Pokud jde o finanční podmínky, dokument předpokládá, že by se Unie měla pohybovat v rámci stanoveném Evropskou radou v Berlíně na jaře roku 1998. Jak stojí v závěru dokumentu, účinné aplikování navrhované strategie vytvoří podmínky, aby negociace s kandidátskými zeměmi, které plní kritéria členství, byly uzavřeny v průběhu roku 2002, což Unii umožní přivítat nové členské státy od konce roku 2002.

Zmíněná Strategie rozšíření je podle mého názoru progresivní a věrohodná, v zásadních bodech reflektuje české představy, i když z hlediska časového by ČR preferovala ještě ambicióznější přístup. Záležet bude na její implementaci, neboť umožňuje ukončit přístupová jednání v první nebo druhé polovině r. 2002. Česká republika bude prosazovat, aby byly stanovené lhůty chápány jako nejzazší a aby úspěšně postupující země mohly dosáhnout výsledků před jejich uplynutím. V tomto ohledu se plně ztotožňují všechny kandidátské země lucemburské šestky. Referenčním datem vstupu ČR o EU je i nadále 1. leden 2003.

Za určitý nedostatek, který není v souladu s principem diferenciaci, lze považovat skutečnost, že strategie navrhuje kapitoly k projednání v jednotlivých semestrech shodně pro všechny kandidátské země (nebete tedy např. v potaz, že některé

země již určité kapitoly uzavřely). ČR bude usilovat, aby plán projednávání kapitol byl chápán jako orientační s tím, že úspěšně postupující kandidátské země mohou jednat i o kapitolách, které jsou obecně plánovány na následující období.

Nadcházející švédské předsednictví již deklarovalo, že jeho maximální pozornost bude kromě oblastí životního prostředí a zaměstnanosti soustředěna především na rozšiřovací proces. Švédsko je připraveno dosáhnout v jednáních s nejlépe připravenými kandidáty zásadního pokroku. Současně lze očekávat, že v blízké době Unie opravdu konkretizuje některé své vlastní pozice. Nedávné vystoupení německého kancléře Schrödera ve Weidenu ohledně přechodného období v oblasti volného pohybu pracovníků je v tomto směru možné považovat za potřebný příspěvek k vnitrounijní diskusi o těch nejpálčivějších problémech. Období od ledna do června 2001 bude pro všechny kandidátské země obdobím rozhodujícím, a to zejména s ohledem na summit Evropské rady v Göteborgu, který by již mohl stanovit datum ukončení negociací s nejlépe připravenými státy. Česká republika se musí co nejdůkladněji připravit na pravděpodobnou změnu vedení negociací ve smyslu jejich intenzifikace.

Podle již zmíněného indikativního plánu uvedeného v dokumentu Strategie rozšíření by se švédské předsednictví mělo soustředit na následující kapitoly (pozn. seznam neobsahuje kapitoly, které ČR již předběžně uzavřela, tj. Volný pohyb zboží a Vnější vztahy): Volný pohyb osob, služeb a kapitálu, Právo společností, Sociální politika, Kultura a audiovizuální životní prostředí. Nad rámec zmíněného indikativního plánu by ČR chtěla pokročit v jednáních o kapitolách Soutěžní politika, Doprava, Daně, popř. Energetika a Spolupráce v oblasti justice a vnitra; Schengen.

Aby ČR dosáhla ve výše uvedených kapitolách pokroku, bude nutné zintenzivnit domácí přípravu. Je totiž potřeba mít neustále na paměti jeden ze základních principů negociací, a to že postup v negociacích primárně záleží na postupu domácí vnitřní přípravy. K tomu, aby EU připravila svou modifikovanou společnou pozici, bez které nelze jednat, musí ČR předložit dodatečnou informaci, obsahující odpovědi na dotazy EU či upřesnění pozice, argumentaci k žádostem o přechodná období apod. Příprava společných pozic EU trvá v průměru 3–4 měsíce. Z tohoto důvodu musí ČR předložit zbývající dodatečné informace, samozřejmě v odpovídající kvalitě, švédskému předsednictví nejpozději do konce ledna 2001.

Opětovně zdůrazňuji, že pokrok, kterého dosáhneme v následujících měsících, bude určující pro celý další průběh jednání o přistoupení. Jsem přesvědčen, že to bude pro ČR období úspěšné.

Nebojme se vícerychlostní Evropy

KATEŘINA ŠAFAŘÍKOVÁ

Smlouva z Nice zjednodušila samostatnou integraci jen části členských zemí Evropské unie

Evropská unie se na prosincovém summitu ve Francii dohodla na zjednodušení „zesílené spolupráce“ (enhanced cooperation, resp. coopération renforcée, příp. flexibility). Smlouva z Nice¹⁾ tak prozatím uzavřela jednu kapitolu debaty o budoucím fungování Evropské unie, protože zesílená spolupráce je považována za právní základ pro vznik „vícerychlostní Evropy“, tedy vytvoření skupin členských zemí rozdílně ekonomicky a politicky integrovaných v rámci EU. Zjednodušení zesílené spolupráce v logice věci zjednodušilo posun Unie právě směrem k vícerychlostní Evropě. Na místě jsou tak otázky, zda je vícerychlostní Evropa spíše pozitivní (ve smyslu konstruktivní), anebo spíše negativní koncept vývoje evropské integrace, zda to s sebou nepřinese rozdělení Unie na nestejně privilegované země, či zda vícerychlostní Evropa neznamena ohrožení soudržnosti Evropské unie.

Obavy s křížkem po funuse

Především, vícerychlostní Evropa již částečně existuje. Ne všechny členské státy EU přistoupily k Schengenské dohodě o zrušení vnitřních hranic (která původně vznikla mimo institucionální rámec tehdejšího Evropského společenství, ale jež se v roce 1999 stala součástí základních smluv EU) a ne všechny země jsou členy Evropské měnové unie (EMU). Dánské referendum o přistoupení země k eurozóně

v září loňského roku, v němž vyhráli odpůrci eura, nevedchlo vícerychlostní Evropě život, jak argumentovali někteří komentátoři, pouze ji potvrdilo.

Diskuse o odstupňované integraci se objevují pokaždé, když se Evropa chystá na velký projekt, který sjednocování kontinentu neposune o krok, ale o skok, a kdy se ozvou země, které se nechťejí a/nebo nemohou takového projektu zúčastnit, čímž hrozí jeho zablokování. Takovým příkladem byl podpis Maastrichtské smlouvy o založení Evropské unie, Amsterodamská smlouva či posvěcení společné evropské měny v roce 1997 v Lucemburku.

S novou intenzitou se vícerychlostní Evropa vrátila na pořad intelektuálních konferencí a do politických kabinetů během poslední mezivládní konference v právě uplynulém roce. Příčinou oživení konceptu vícerychlostní Evropy byla institucionální příprava EU na rozšíření o dvanáct a více zemí. Otázky, které si mnozí v souvislosti s přijetím většinou postkomunistických zemí kladli, se týkaly schopnosti Unie přijmout roz-

hodnutí i při takovém množství rozmanitých států. Jak dlouho bude trvat nalezení konsenzu v Radě ministrů, jestliže se EU stane daleko více než dosud klubem sdružujícím různorodé národy s odlišnými politickými cíli, kdy každý ministr bude vyžadovat stejný čas v rozpravě, háje přitom zájmy své země, ptali se někteří. A bude vůbec možné přijmout rozhodnutí akceptovatelné pro všechny členské státy? Není odstupňovaná integrace, tedy vícerychlostní Evropa, nakonec nejlepším východiskem z možného znehybnění vývoje Evropské unie?

Takové a další řečnické otázky vznesl i německý ministr zahraničí Joschka Fischer v květnovém projevu na Humboldtově univerzitě a francouzský prezident Jacques Chirac při vystoupení před poslanci Spolkového sněmu v Berlíně o měsíc později. Ačkoliv oba státníci vyzvedli vícerychlostní Evropu jako nejvhodnější prostředek k dosažení cílové podoby EU, každý si představoval jednotnou Evropu ve třetím tisíciletí jinak. Fischer považuje vícerychlostní Evropu za předstupeň evropského federálního státu²⁾, zatímco Chirac v ní spatřuje dostatečnou strukturální proměnu Unie i po rozšíření. Centrem vícerychlostní EU by podle francouzské hlavy státu měla být skupina „pionýrů integrace“, tedy země (na prvním místě Francie a Německo), které budou inspiračním vzorem pro integraci dalších států a jež budou sjednocování starého kontinentu udávat rytmus. Chirac ovšem zašel ve svých úvahách dále a navrhl, že ona pionýrská skupina by mohla případně zřídit vlastní instituce nezávislé na legislativní či exekutivní struktuře Unie, které by fungovaly jako exkluzivní iniciátor hlubší či rychlejší integrace.

Chirakův projev byl motivován potřebou reagovat před začátkem francouzského předsednictví na Fischerovy teze dostatečně vizionářskými úvahami a také, a to především, snahou získat na evropské scéně body pro domácí soubor s premiérem Lionelem Jospinem. Jeho slova je proto nutné brát s jistým nadhledem. Přesto Chirakův projev obsahoval z hlediska možného vývoje Evropské unie několik znepokojujících tezí.

Francouzský prezident totiž stávajícím i příštím členským zemím nabídl nikoliv vícerychlostní, ale dvourychlostní Evropu. Takovou, v níž by na jedné straně existovala skupina „vyvolených“ států a na druhé straně by byli ti, kteří by živořili na integrační periferii. U Velké Británie, Řecka, Španělska, Dánska, Finska a kandidátských zemí jeho slova vyvolala vlnu protestů, protože si Chirakův projev spojily se snahou Francie diktovat ostatním svou integrační vůli, které by byly nuceny vyhovět, pokud by se nechtěly smířit s druhořadým členstvím v Unii. Nebezpečí pro rovnost členů Evropské unie nečhá ve vícerychlostní Evropě, ale ve snaze vydělit z členských zemí integrační jádro (o němž právě hovořil Chirac).

Pokud by se EU vydala cestou volnější, odstupňované integrace, vícerychlostní Ev-

ropa daleko lépe splňuje požadavek solidarity a parity mezi členskými státy (jak na ni upozornily Velká Británie, Belgie, Lucembursko, Nizozemsko, Itálie a budoucí nováčci) než dvourychlostní Evropa s tendencí vytvořit „pionýrské jádro“ či „integrační motor“.

Fair-play pravidla jsou nezbytností

Jak již bylo řečeno, výrazem vícerychlostní Evropy je také členství v EMU. Doposud se k ní nestahovala moc, která by nečleny eurozóny diskriminovala. Proto je alarmující francouzsko-belgický plán na posílení politického profilu zemí, které přistoupily ke společné evropské měně. Francouzský ministr financí Laurent Fabius navrhl, aby jednání kolegia dvanácti ministrů financí eurozóny (takzvaná skupina Euro-12) byla nadřazena setkáním dosud nejvlivnější rady – takzvaného Ecofinu, schůzkám ministrů financí ze všech členských zemí. Fabius požaduje, aby setkání Euro-12 trvalo namísto dosavadních dvou hodin celý den, předcházela jednáním Ecofinu a především, aby se mítinku Evropské centrální banky vždy zúčastňoval zástupce ze země eurozóny, přestože podle nynějších pravidel tak činí ministr financí předsedající země bez ohledu na to, zda ta přistoupila k euru. Fabius už požádal švédského ministra financí Bosseho Ringholma, aby se v tomto pololetí vzdal „dohledu“ nad ECB ve prospěch ministra ze členské země eurozóny.

Je jasné, že země s tradičně silným postavením v Unii budou vždy inklinovat k získání kontroly nad celým společenstvím, i když „jádro integrace“ nebude de iure existovat. Unie proto musí vytvořit několik záchranných brzd v systému vícerychlostní Evropy proti pokusu zformovat elitu a periferii členů. To znamená shodnout se na neměnných, v základní smlouvě uvedených „fair-play“ pravidlech, která by vícerychlostní Evropu učinila co nejotevřenější pro všechny stávající i budoucí členské státy. Vícerychlostní Evropa „nesmí být v žádném případě v rozporu s *acquis* EU a musí umožňovat pozdější účast na projektu zesílené spolupráce³⁾“. Smlouva z Nice v tomto směru nabízí dostatečné záruky.

Skeptici přesto tvrdí, že i když bude zachována parita mezi členskými státy, stále ještě není zaručeno, že vícerychlostní Evropa nepovede k oslabení dostředivých sil integrace. Tomu lze opět zabránit – totiž právním zakotvením těch oblastí, v nichž by podle členských zemí vícerychlostní EU nebyla možná, protože by vedla k rozmělnění bloku.

Tím se dostáváme ke klíčovému bodu konceptu vícerychlostní Evropy, kterým je paleta vhodných a nevhodných oblastí. Jasná odpověď na otázku, co je onou základní strukturou EU, k níž se musí všechny členské země přihlásit a dodržovat ji a které se nebude smět žádný projekt zesílené spolupráce týkat, zatím neexistuje. Nenabídl ji

ani Fischer, ani Chirac, ale ani Smlouva z Nice. Jedním z argumentů, proč není potřeba stanovit „integrační desatero“ považována jako naléhavá, je, že Unie v současné době nestojí před velkým projektem, který by od sebe členské země napříště zásadně oddělil podle ochoty podílet se na něm. Takovým byla společná obranná politika EU, na nátlak Velké Británie ji však Smlouva z Nice ze zesílené spolupráce vyřadila.

Vícerychlostní Evropa se tak prozatím může rozvíjet v méně dramatických oblastech integrace. Příkladem je ochrana životního prostředí. Skupina států se dohodne, že půjde za rámec míry ochrany zdravého životního prostředí, než jaký nabízí současné *acquis* Unie. Pokud by byla dodržena klauzule o nepoškozování zájmů Unie (změna legislativy v několika zemích by mohla ohrozit vnitřní trh), byla by vícerychlostní Evropa „nevinou“ a zároveň tou nejlepší realizací subsidiarity, která by zachovala jak akceschopnost, tak soudržnost Unie i po přijetí tučtu méně vyspělých zemí ze střední a východní Evropy.

Peter Ludlow, zakladatel a dlouholetý ředitel významného bruselského think-tanku CEPS, tvrdí, že vícerychlostní Evropa je výrazem touhy po „zprůjemnění integrace“, její zkldnění a přizpůsobení rozdílnému apetitu jednotlivých členských zemí. „Některé státy se nechtějí nechat štvát vůli druhých po rychlejší integraci. A ti zase nechtějí čekat na váhavce. Chuť odpočinout si od tlaku Bruselu je patrná a není znepokojivá,“ řekl Ludlow v rozhovoru pro Respekt. Podle Ludlowa „je unáhlené, aby Britové, Dánové či kandidáti mávali před vícerychlostní Evropou česnekem a peřím“.

Koncept vícerychlostní Evropy je v každém případě stále v peřinkách. Pokud se rozděhne na plně obrátky, pak až po prvním rozšíření Unie na východ. A to už ji budou moci ovlivnit i nynější uchazeči včetně České republiky.

¹⁾ Smlouva z Nice vymezuje zesílenou spolupráci jako aktivitu nejméně osmi členských států, která je ve prospěch zájmů EU, v žádném případě není v rozporu s *acquis* a je otevřená všem členským zemím. O umožnění projektu v rámci zesílené spolupráce rozhoduje Rada ministrů kvalifikovanou většinou, vyloučena je z ní oblast společné obranné politiky. Zesílená spolupráce je stejně jako v Amsterodamské smlouvě definována spíše negativně – jakožto poslední prostředek, jak dosáhnout cíle pod hlavičkou EU, který není možné realizovat pomocí stávajících institucionálních mechanismů.

²⁾ Joschka Fischer se zmínil o vícerychlostní Evropě jakožto předpolí pro budoucí rozdělení kompetencí mezi federální, národní, zemské a regionální authority. Vyzval k vytvoření „gravitačního centra“ či „integračního motoru“ států, které by se staly motorem přeměny EU ve federální stát a zabránily rozklázení Unie po rozšíření. Oním motorem by podle Fischera byl především francouzsko-německý tandem.

³⁾ Eric Philippart, lektor na College of Europe v Bruggách, pro týdeník *European Voice*, str. 14, 18.–24. května 2000.

Chudý chudému pomůže těžko

aneb

FRANTIŠEK SOJKA

sjednocování Evropy pod palbou z plynové roury

Jednou ze zvláštností dnešní doby je žonglování s pojmem „střední Evropa“. Až donedávna byla celkem všeobecně přijímána představa, pomíňme historické reminiscence, že k ní patří hlavně Česká republika, Maďarsko a Polsko. Před pádem železné opony bylo používání tohoto geografického určení snadno čitelnou snahou zabránit přiřazování těchto zemí k Východu. Co se však nestalo? Jako o východních se o bývalých sovětských satelitech nehovoří jenom v Moskvě, ale i na Západě. Pravda, v posledních letech o něco méně, ale mnoho nadšení nemůže vzbuzovat ani poměrně mlhavý název: státy střední a východní, případně severovýchodní Evropy.

Tři z těchto zemí jsou členy NATO a chystají se spolu s dalšími ke vstupu do Evropské unie. Již více než deset let jsme svědky nej-různějších mezinárodněpolitických aktivit, jejichž cílem je integrace bývalých „socialistických států“ do Evropy. Podle některých politiků je na ni z ekonomického hlediska brzo, podle jiných z politického pozdě.

Stagnují, ne-li živoří, iniciativy typu Visegrád a Výmarský trojúhelník, a přes všechno ujišťování představitelů Evropské unie je stále zřejmější, že datum přijetí kterékoliv ze zemí středovýchodní Evropy je hubdou budoucnosti.

Michael Mertes, poradce bývalého kancléře H. Kohla, nedávno prohlásil v Oxfordu, že „střední Evropa“ zmizela z německé myšlenkové mapy kontinentu. Dodal, že bychom to měli uvítat s radostí. Důvodem je mimo jiné to, že přestaly existovat důležité činitele tohoto pojmu – Sovětský svaz a rozdělené Německo.

Tak jednoduché to ale není. Dochází jen k jakémusi pružnějšímu používání chápání střední Evropy, a to mimo jiné proto, že Česká republika, Polsko a Maďarsko již jsou členy Severoatlantické aliance a rázně usilují o vstup do Evropské unie. Jejich tvrzení, opět na chvíli zapomeňme na historii, že již patří k Západu, proto lze jen těžko zpochybňovat.

Smůlou zemí v této oblasti a dále na sever, na východ i na jih je, že jsou chudé. Snahu s tím něco udělat zpochybnit nelze, konkrétně dosažené výsledky – zvláště pokud se chce – bohužel ano.

Jako výmluvný příklad poslouží nejlépe Polsko, bezesporu nejvýznamnější stát této oblasti, navíc s těžko přehlédnutelným vyhraněným prozápadním směřením. Pokud se tam přeci jen objevují hlasy volající po určité rezervovanosti ve vztahu k EU, nikdy ne ke Spojeným státům, jde spíše o projev frustrace, a to zase jen ze strany křesťanských fundamentalistů, ultrakonzervativních představitelů Solidarity a nacionalisticky orientovaných kruhů.

Evropská unie má pro zájemce o vstup náročné podmínky a klade na ně řadu požadavků. V zásadě by to mělo být v pořádku. Rozšíření má Unii posílit, a ne, jak se někdy s obavami naznačuje, rozložit.

Od Polska se očekává, že bude vzhledem ke své geografické poloze šřit a prosazovat evropské hodnoty dále směrem na východ. V podstatě nejde o nic nového. Tuto roli mu už dávno přisoudil vynikající americký stratég a znalec této oblasti Zbigniew Brzezinski. Až potud se politické zájmy a cíle evropských a amerických politiků shodují. Počítali s tím i aktéři tzv. Výmarského trojúhelníku: Francie, Německo a Polsko. Poslední, třetí člen tohoto neformálního uskupení, měl sehrát roli mostu umožňujícího zlepšení vztahů mezi sjednocující se Evropou a nedůvěřivým Ruskem. Tehdy se také zrodila teze, že postavení Polska v Evropě, nejen střední, bude tak silné a významné, jaké budou jeho vztahy s Ukrajinou, potažmo s Ruskem.

Už letmý pohled na mapu musí soudněmu člověku, tím spíše profesionálnímu po-

litikovi, naznačit, jaký je to náročný úkol. S ekonomickými reformami těžce zápasící Polsko sousedí na východě a na severovýchodě s Běloruskem, Ukrajinou, Litvou a Kaliningradskou oblastí. Moskva s tím, co se děje v této oblasti, spokojena není a dělá všechno pro to, aby směřování pobaltských republik, Ukrajiny a Běloruska na Západ zastavila nebo přinejmenším zpomalila. Zdaleka nejde jen o obavy z jejich vstupu do Severoatlantické aliance.

Postoj Ruska opakovaně definoval ministr zahraničí Igor Ivanov při své nedávné návštěvě ve Varšavě. Připomeňme, že šlo o první vysokou návštěvu ruského představitele u našich severních sousedů po několika letech.

Moskva nadále považuje rozšíření NATO za strategickou chybu. Nejen, že prý vede k negativním změnám na vojenskostrategické mapě kontinentu, ale, objektivně vzato, konzervuje zóny o různém stupni bezpečnosti, což narušuje základy evropské stability. Pokud jde o Evropskou unii, počítá Rusko s tím, že se bude rozšiřovat a stane se jejím sousedem. Podle Ivanova je úroveň vzájemných vztahů především záležitostí Bruselu a nových členských zemí. Rusko hodlá tyto vztahy prohlubovat, a to i v takových oblastech, jako jsou obrana a bezpečnost. Jde hlavně o to, aby neutrpěly jeho zájmy. Zajímavá je zmínka o vztahu ke státům střední a východní Evropy. Tradičně zaujímaly a zaujímají v ruské zahraniční politice jedno z prioritních míst, i když samotné východoevropské země (!) se údajně od Ruska rychle odvrátily a přeorientovaly svou politiku na různé západní struktury, v první řadě na NATO.

Přeloženo z diplomatického jazyka je jasné, že ruská politika je vůči EU, Polsku a dalším kandidátským zemím opatrná, ale oproti minulým létům bude mnohem aktivnější. Mezi zvláště citlivá místa polsko-ruských vztahů patří politika Polska vůči Litvě, Ukrajině a Bělorusku. S jistotou nadsázkou by se totiž dalo říci, že právě Polsko se pro tyto země, v případě Běloruska pro opozici, stalo vzorem, který by rády následovaly. Existují zde historické vazby, na jejichž pozitivní stránky by politici ve všech těchto zemích rádi navázali. Samozřejmě, jak už to mezi sousedy bývá, jsou i události, na které by všichni raději zapomněli, ale – budiž řečeno ke cti všech zúčastněných – snaha o jejich překonání je enormní. Cíl integrace s Evropou je příliš lákavý, než aby se neustále exponovaly epizody, které tak či onak už mají místo jen v historii.

Rusko sleduje polskou iniciativu na východě velmi pozorně. Jde totiž o oblast tradičního ruského zájmu, bez ohledu na to, zda v Petrohradě či Moskvě byli u moci Petr I., Kateřina II. či Stalin a dnes Putin. Málokdo si vzpomene, kolik polských politiků již v roce 1989 a po něm prohlašovalo, že není a nebude svobodného Polska bez svobodné Ukrajiny. Polsko se mělo stát jejím advokátem na západě.

EVROPSKÁ UNIE A EVROPA

Politika Evropské unie však šla a jde cestami mnohem klikatějšími. Důvod je prostý, Západu záleží především na dobrých vztazích s Ruskem, nerad vidí polsko-ruské třenice, je znepokojen upřímně míněnou snahou Polska zapojit Ukrajinu, zmítanou hospodářskými a politickými problémy, do Evropy, o Bělorusku ani nemluvě. Idea, že čím významnější postavení bude mít polský velvyslanec ve svobodném Kyjevě, tím vážnější bude v Moskvě, má k realizaci hodně, hodně daleko. Fakt, že polští byznysmeni získávají na Ukrajině prvořadě postavení, je sice významný, ale – reálně vzato – hospodářskou situaci to ani v jedné zemi nezmění. K tomu, aby chudý zbohatl na obchodu s ještě chudším, by bylo zapotřebí mnohem víc.

Ne náhodou, ale v podstatě marně, ukrajinský premiér V. Juščenko nedávno opakoval, že budoucnost Evropy nelze plánovat bez Ukrajiny, a postěžoval si na stereotypní myšlení některých západoevropských politiků vůči své zemi.

Pro ty je zřejmě důležitější vyjádření Igora Ivanova v rozhovoru pro agenturu „Interfax“, že Rusko nehodlá trpět žádné polské a ukrajinské vrtochy. Vůbec přitom nejde jen o silná slova. Rusko drží díky Evropské unii v ruce trumf, který mu zaručuje obrovské ekonomické zisky i zachování, a reálně viděno, i rozšíření politického vlivu v Evropě.

Věc je prostá, jde o plyn, konkrétně o výstavbu nového plynovodu. Má vést z Ruska přes Bělorusko, Polsko a Slovensko dále do západní Evropy s tím, že mine Ukrajinu. V dobách reálného socialismu bylo jedno, kudy takový plynovod či ropovod povede. Po rozpadu Sovětského svazu se ukázalo, že nejdůležitější ruský produkt plyne přes Ukrajinu a doposud podceňované „roury“ jsou státním majetkem. Gazprom vyčítá Kyjevu obrovské úniky, nelegální odčerpávání, neplacení pohledávek a stále odkládání splátky obrovských dluhů. Rem Vachirjev, jeden ze šéfů Gazpromu, v této souvislosti zcela cynicky prohlásil, že jeho firma už Ukrajinu naučí disciplíně.

V Polsku jsou reakce na téma nového plynovodu různé. V zásadě souvisejí s politickou orientací jednotlivých politiků. Nacionalistická pravice obvinila prezidenta Kwaśniewského téměř ze zrady, protože o této otázce jednal s prezidentem Putinem, a levice radí počítat, jaké z toho budou zisky, a staví se proti rozpoutání nacionalistických emocí. Faktem však je, že Polsko by Ukrajině rádo pomohlo, ale není jak. Ceny ropy a zemního plynu šly prudce nahoru a Romano Prodi, představitel Evropské unie, odletěl do Moskvy. Brzy nato se Evropa dozvěděla, že EU hodlá zdvojnásobit import plynu z Ruska. Následovalo založení konsorcia, jehož členy jsou Gazprom, německé firmy Ruhrgas a Wintershall, italská SNAM a Gaz de France. Summa summarum, kdyby teď Polsko chtělo říci „ne“ a trvalo na tom, že nový plynovod opět povede přes Ukrajinu, muselo by to vzkázat ne do Moskvy, ale do Bruselu.

Tam se ovšem na Polsko dívají mj. jako na trojského koně Spojených států, a z toho důvodu i z řady dalších – plebejsky definovaných – je košile bližší než kabát. Poláci pro svou racionální a, což je obzvláště paradoxní, proevropskou politiku žádné pochopení nenaleznou. A to tím spíše, že ani ukrajinský postoj není zrovna dvakrát čitelný. Prezident Kučma po nedávném rozhovoru se svým ruským protějškem Putinem v Soči uvedl, že Ukrajina už se s novým plynovodem nějak vyrovná.

Ukrajina tím snahu Polska zařadit ji do Evropy nijak neusnadňuje. Přesto nelze pochybovat, že pozice Polska v Evropě opravdu ve značné míře závisí na jeho vztazích s Ukrajinou a Ruskem. Tyto vztahy si však bude muset z velké části vybudovat samo, Evropská unie do sporu s Ruskem kvůli Ukrajině půjde jen těžko.

Potvrzuje to i profesor Sorbonny, historik Daniel Beavoise, jenž říká, že je jen málo lidí ve Francii, a dodejme v celé „západní“ Evropě, kteří dokáží pochopit přání Ukrajiny, aby výmarská osa (Paříž – Berlín – Varšava) byla prodloužena až do Kyjeva. Zbytečně si profesor Beavoise stěžuje, že to, co dnes vidíme, je hrůza, a dožaduje se odpovídající změny postojů. Ne neopodstatněně se totiž obává, že Evropa, kterou nám někteří politici připravují, je jen opakováním situace z dob železné opony. Východní hranice Polska se tak opět mohou stát hranicemi se světem, který znovu dostane imperiální barvy.

Kolik se toho změní po schůzce v Nice, lze jen odhadovat, možná není daleko od pravdy komentátor listu Süddeutsche Zeitung připomínající, že otálení členských zemí

E U

mělo, pokud jde o její rozšíření, své příčiny. Rozšíření totiž mj. způsobí, že během let se těžiště rovnováhy přesune více na východ. Evropská unie se stane „východnější“, a to nejen v geografickém smyslu, ale i politickém, hospodářském a kulturním. Důsledky nedokáže nikdo předpovědět. Evropsští politici se snaží postavit další patra evropského domu, ale příliš málo se starají o posílení jeho základů. Sílí strach z toho, co bude. Summit v Nice prokázal, že Francie se bojí ztráty politické dominance v Evropě a vrhá nedůvěřivé pohledy na Německo, jež už z hlediska své zeměpisné polohy je silně svázáno se zeměmi na východě Evropy. Jen na první pohled až příliš tvrdě to vystihuje i jiný německý komentář. V Polsku a v dalších kandidátských zemích mohou mít z výsledků v Nice radost, ale jen velice umírněnou. K tomu, aby odhadli, jaké jsou jejich reálné šance, musí pilně studovat tisk, a to se zřetelem na tvrdý boj mezi Berlínem a Paříží. Naši francouzští přátelé nestojí ani o rozšíření, ani o rozdělení hlasů ve prospěch zemí na pravém břehu Rýna. Rozhodující pro kalendář rozšíření bude, kdo, kde a kdy ustoupí.

Tak zlé to snad ale přeci jen nebude. Naštěstí existují i takové názory, že pokud Brusel nebude opatrný, ztratí svého nejslibnějšího a politicky nejvýznamnějšího kandidáta a celý proces rozšíření a mise Evropské unie se zhroutí. Může se totiž stát, že Unie bude potřebovat Polsko o něco víc, než Varšava potřebuje Brusel.

Bosna a Hercegovina po volbách: nejasná perspektiva

LIBOR LUKÁŠEK

Bosna a Hercegovina se uskutečněním listopadových parlamentních a prezidentských voleb opět o kus přiblížila demokratické Evropě. Volby přinesly celkové volební vítězství nacionalisticky orientovaným stranám v čele se Srbskou demokratickou stranou (její kandidát Mirko Šarović se navíc stal i prezidentem Republiky srbské – naopak v Muslimsko-chorvatské federaci zvítězila proreformní Sociálnědemokratická strana /SDP/) a jsou všeobecně považovány za další významný krok v demokratizaci státu a celého regionu.

Na druhé straně ovšem většina pozorovatelů a analytiků konstatuje, a to i přesto, že obecně se pozoruje odklon od tvrdého nacionalismu, že všechny důležité změny týkající se budoucího uspořádání a směřování země budou posunuty až do roku 2002, kdy proběhne všeobecné hlasování. Do té doby se o možné faktické integraci země nedá pravděpodobně reálně uvažovat.

Vývoj po roce 1990

Vláda Bosny a Hercegoviny (BaH) vyhlásila v souvislosti s rozpadem SFRJ, a po vzoru bývalých federálních souputníků – Slovinska, Makedonie a Chorvatska, na jaře roku 1992 samostatnost země (bylo to faktickým vyjádřením stavu, že ve volbách v roce 1990 zvítězily nacionalisticky a separatisticky orientované strany). Tuto skutečnost ovšem opět velmi nelibě nesli vůdčí představitelé Bělehradu, neboť BaH byla po odtržení Slovinska, Chorvatska a Makedonie poslední bývalou svazovou republikou, která udržovala úzké vazby na Bělehrad.

Na protest proti tomuto konstitutivnímu aktu a se záměrem udržet BaH ve federativním svazku zaútočila vojska federální armády na území této hornaté země ve středu Balkánského poloostrova. Srbové se dostatečně poučili ze slovinského a chorvatského tažení, a proto zemi dlouho před příchodem samotných federálních vojsk terorizovaly malé skupinky nacionalistických srbských dobrovolníků, kterým federální armáda dodávala zbraně a vojenské poradenství. Na první pohled podobný scénář jako v Chorvatsku. Skutečnost však byla zcela jiná, neboť oddíly jugoslávské armády postupovaly v BaH mnohem bezohledněji, brutálněji a „důsledněji“, než tomu bylo v Chorvatsku. Navíc byly použity metody, o nichž si Evropa myslela, že nejsou v dnešní době již prakticky možné: *vyvražďování civilního obyvatelstva, zakládání koncentračních táborů a hromadné znásilňování žen protivníka.*

To vše bylo v naprostém rozporu s principy platného mezinárodního práva, zejména s tzv. ženevským a haagským právem¹. Situace v Bosně tak byla zcela odlišná od obou předchozích konfliktů, a to i proto, že země byla etnicky nejpestřejší zemí bývalé SFRJ (Muslimové, Srbové, Chorvatí, Romové, Albánci, Černohorci...) a nerovnováha zbraní obou válčících propastně rozdílná ve prospěch Srbů. I přesto Srbové v době svého maximálního územního rozsahu ovládali pouhých 70 procent území BaH. Tato zářející skutečnost byla dána zejména tím, že obyvatelé BaH prokázali nezměrnou statečnost a odhodlání bránit se za každou cenu (známý je např. osud Goražde, Mostaru a dalších měst).

Mezinárodní společenství, které po celou dobu konfliktu pasivně přihlíželo etnickým čistkám a vraždění nevinných civilistů, se odhodlalo k zásahu až ve druhé polovině roku 1995. V období od 30. srpna do 14. září 1995 provedlo NATO do té doby svou nejrozsáhlejší bojovou operaci, jejímž cílem bylo zastavit postup armády bosenských Srbů vedené Ratkem Mladičem na Sarajevo, Goražde, Bihač a Tuzlu.

Letecké údery, podpořené ofenzivou chorvatské armády (spojená bosensko-chorvatská armáda např. prolomila frontu u Bihače a Drvaru), napomohly ke změně územních poměrů v zemi a donutily vedení bosenských Srbů v čele s Radovanem Karadžičem k vážným jednáním o míru, která doposud zcela odmítala (jednání se dále zúčastnili i prezidenti Jugoslávie, Chorvatska a BaH – S. Milošević, F. Tudjman a A. Izetbegović).

Válka, jež trvala 43 měsíce a vyžádala si více než 200 000 mrtvých²) a mnohem více lidí připravila o přístřeší, nakonec skončila v listopadu 1995 podpisem Daytonské mírové dohody. Na jejím základě sice došlo k vytvoření jednotného federativního státu v mezinárodně uznaných hranicích, s jedním vedením země a jedním hlavním

městem (Sarajevo), ve skutečnosti však dohoda podle názoru mnohých expertů pouze upevnila etnické rozdělení země vzestlé z bosenského konfliktu na **Muslimsko-chorvatskou federaci** (tvoří 51 procent území BaH) a **Republiku srbskou** (ovládá 49 procent území BaH).

O faktickém stavu v zemi výmluvně hovoří skutečnost, že obě části jsou z bezpečnostních důvodů rozděleny několik kilometrů širokou a 1000 km dlouhou zónou separace, ovládanou mezinárodními vojsky. Na dodržování podmínek mírové dohody, zejména na naplnění jejích aspektů civilních a vojenských, dohlížejí jednotky OSN a NATO (IFOR, SFOR I, SFOR II).

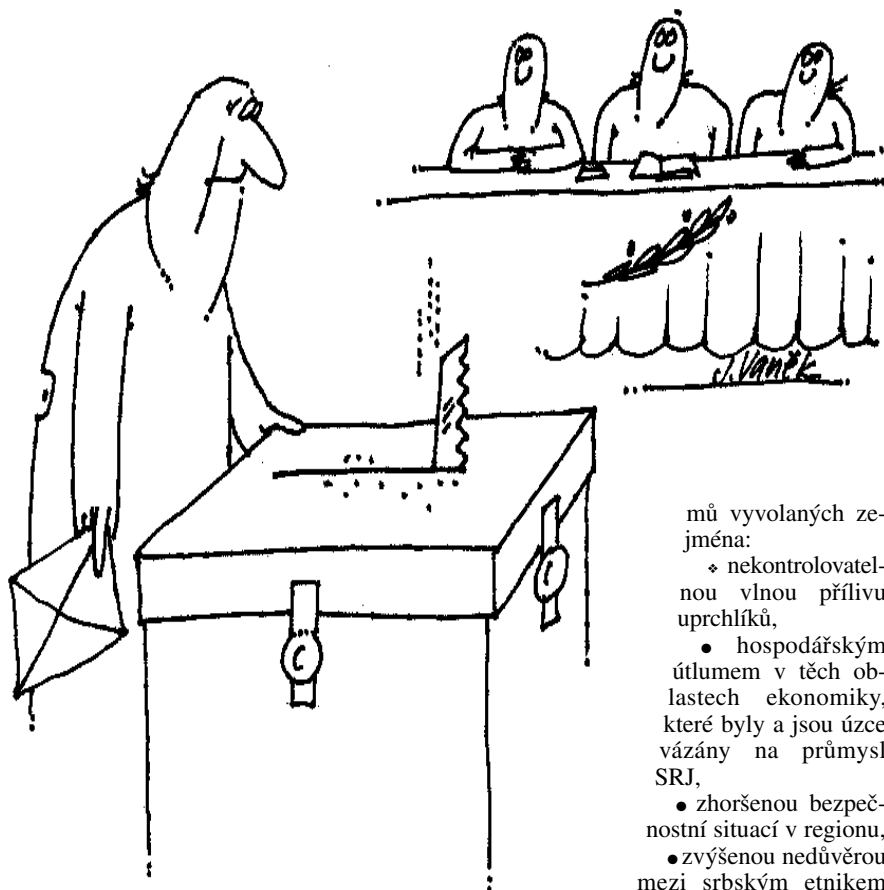
Praktickým výsledkem bosenského konfliktu byla totální změna etnického složení země, které se dnes odhaduje pouze velmi přibližně. V oficiálních statistikách³) se uvádí, že největší národnostní skupinu tvoří Muslimové, někdy nazývaní Bosňáci (asi 44 procent), Srbové představují 31 procent a Chorvaté zhruba 17 procent. Také náboženské složení úzce koresponduje s etnickým složením země, neboť 43 procenta obyvatel se hlásí k islámu (zejména jeho sunitské podobě), 30 procent k srbskému pravoslaví a 16 procent se hlásí k římskokatolické církvi. Je zapotřebí také uvést, že kromě výše uvedených 200 tisíc obětí se přes 2, 27 milionu obyvatel stalo vnitřními uprchlíky v rámci země a kolem 1,3 milionu obyvatel bylo nuceno hledat útočiště v zahraničí. Původní počet obyvatel země se tak snížil ze 4,4 mil. v roce 1991 na cca 2,65 mil. v roce 1996.⁴) BaH tak „zahájila“ rozsáhlou uprchlickou vlnu, která později vyvrcholila humanitární katastrofou v průběhu kosovského konfliktu.

Současný stav

I dnes – pět let po přijetí Daytonské mírové dohody – lze konstatovat, že realizace mírového procesu nedosahuje požadovaného pokroku, neboť hlavní političtí představitelé obou entit nenapomáhají etnické reintegraci státu. Situace je natolik vážná, že se dokonce objevují hlasy, zda je vůbec možné udržení státnosti po vypršení mandátu a odchodu stabilizačních jednotek SFOR II.

Jednání představitelů obou komunit jsou velmi složitá a komplikovaná a jsou zaměřena především na diskuse o úpravách vnitřní mezinárodní hranice státu. Potenciální negativní vývoj vedoucí až k rozdělení BaH na více státních útvarů by měl nepochybně nedozírné následky pro udržení stability celého západního Balkánu. Dnes je možné říci, že postupně se centrum pozornosti přenáší od vojenských k civilním aspektům realizace Daytonské dohody.

Dokladem toho bylo konání již několikaletých svobodných voleb, obnova státních a občanských struktur atd. Všechny tyto skutečnosti nasvědčují tomu, že principy pluralitní demokracie by v této zemi, která nemá s demokracií vůbec žádné zkušenosti, mohly v budoucnu zapustit své kořeny,

mů vyvolaných zejména:

- ♦ nekontrolovatelnou vlnou přílivu uprchlíků,
- hospodářským útlumem v těch oblastech ekonomiky, které byly a jsou úzce vázány na průmysl SRJ,
- zhoršenou bezpečnostní situací v regionu,
- zvýšenou nedůvěrou mezi srbským etnikem a ostatními konstitutivními

národy v zemi (Muslimové, Chorvaté),
 • zablokováním činnosti většiny federálních institucí z důvodu srbského bojkotu, čímž byl vyjadřován rozhodný nesouhlas Srbů s leteckými údery NATO na SRJ.

Současná Bosna a Hercegovina je podle Daytonské dohody složena ze dvou celků: **Muslimsko-chorvatské federace a Republiky srbské v Bosně**. Obě tyto entity se již od svého ustavení potýkají s řadou vážných problémů dlouhodobého charakteru, jež se bohužel nedaří řešit ani jejich politickým reprezentacím, ani mezinárodnímu společenství. Jde zejména o následující problémové okruhy:

1. u **Muslimsko-chorvatské federace:**

- dosud stále nedořešené vzájemné vztahy s Chorvatskem,
- korupce státní i soukromé sféry,
- organizovaný zločin a všeobecný růst kriminality spojený s častými politicky motivovanými aférami,
- sociální neklid (odborní a další zájmové skupiny – důchodci, váleční invalidé atd.),
- netransparentnost probíhající privatizace, nefungování federálních institucí v některých oblastech země (jde zejména o oblast okolo Mostaru a střední části BaH).

2. u **Republiky srbské:**

- dlouhotrvající ústavní krize (zablokovaný parlament, nejasné postavení vlády),
- ve volbách v roce 1998 k překvapení všech nevíťžila Západem podporovaná Miriana Plavšićová, ale kandidát „tvrdé linie“ Nikola Poplašen; i proto neměla žádná

i když to bude nesmírně složité a závislé na mnoha rozličných faktorech.

Ekonomická situace země je však nadále špatná, a to i přesto, že na rekonstrukci základní infrastruktury (komunikace, dodávky vody, elektřiny a plynu atd.) bylo podle informací Světové banky vynaloženo v letech 1996–1999 5,1 miliardy dolarů zahraniční pomoci. Základním problémem země je všemocná a zkorumpovaná byrokracie, nezřídká spojená s organizovaným zločinem (viz např. informace New York Times o zpronevěře několika stovek milionů dolarů zahraniční pomoci politickým špičkami), která prakticky přílivu soukromého zahraničního kapitálu do země brání. Tím je víceméně znemožněna i realizace Daytonské dohody, jež předpokládala, že všechny tři etnické skupiny (Muslimové, Srbové a Chorvaté) budou vzájemně spolupracovat při obnově státních a občanských institucí. To je však doposud pouze přáním, neboť etnické skupiny spolu odmítají jakkoli efektivně spolupracovat. Podle mého názoru je zajištění ekonomické obnovy a prosperity země primárním předpokladem zlepšování celkové situace nejen BaH. Jedním z mála pozitivních ekonomických kroků je tak pouze např. zavedení společné konvertibilní měny, neustávající diskuse o budoucím hospodářském vývoji země atd.

Aktuální situace, včetně politického i hospodářského dění, byla velmi silně ovlivněna konfliktem v Kosovu. V jeho důsledku se země dostala do vážných problémů

ze stran či koalic potřebnou většinu pro sestavení stabilní vlády,

- přetrvává názorové rozdělení obyvatelstva na „proreformní“ a „konzervativní“,
- katastrofální hospodářská situace násobněna přetřásáním tradičně velmi přátelských styků s SRJ.

V současné době je pro další vývoj společného státu životně důležité jednak setrvávání stabilizačních jednotek SFOR, které budou i nadále dohlížet na realizaci dohodnutých podmínek ve vojenské a bezpečnostní oblasti, jednak příliv zahraničních investic v hospodářské oblasti. Kromě finančních darů poskytnutých mezinárodním společenstvím v rámci tzv. donorských konferencí se v budoucnu samozřejmě také počítá s finančními úvěry a půjčkami ze strany renomovaných mezinárodních institucí. To vše je ovšem záležitost budoucích jednání, jejichž pozitivní výsledek bude mimo jiné také záviset na zlepšení celkového klimatu v zemi po nedávno uskutečněných parlamentních a prezidentských volbách.

Možný budoucí vývoj

Jak prohlásil Vysoký představitel pro civilní záležitosti v Bosně W. Petritsch, mezinárodní společenství nesmí, ve stínu vážné situace v Kosovu, zapomínat na problematiku BaH. Má pravdu, neboť situace v této navenek samostatné zemi je pořád velmi vážná a její podcenění by se mezinárodnímu společenství mohlo nepříjemně vymstít. Pro budoucnost se podle mého názoru nabízejí tyto varianty vývoje:

1. **Rozpad země na dvě či více částí** – ačkoli tuto variantu převážná většina západních diplomatů rezolutně odmítá, v dlouhodobé perspektivě se zdá být velmi reálnou. Jen největší optimisté mohou s klidným svědomím prohlásit, že od ukončení války v roce 1995 došlo k viditelnému zlepšení vzájemných vztahů mezi Muslimy, Srby a Chorvaty. Je nepochybné, že Chorvatsko i Srbsko si nárokují část bosenského území a Muslimové inklinují pod vedením Strany demokratické akce k islámštěji orientovanému státu.

K tomu všemu navíc vážne politická komunikace, hospodářská pomoc se mívá účinkem a zemi vládne všudypřítomná korupce. Mezinárodním silám se jen s vypětím všech sil daří udržet veřejný pořádek a obecnou bezpečnost. Je tedy více než zřejmé, že pokud odejdou mezinárodní vojenské jednotky, další válka o nové vytyčení hranic je téměř nevyhnutelná. Všechny výše uvedené argumenty dávají této variantě reálný rozměr.

2. **Udržení a posílení stávající federace** – tato varianta se ve světle výše uvedených faktů jeví méně reálnou. Domnívám se však, že masivní ekonomická pomoc, která vyvede zemi ze současného špatného stavu, podpořená neustálým vojenským tlakem mezinárodního společenství a dalším posunem v demokratizaci země, může být tím efektivním faktorem, který by mohl udržet BaH pohromadě. Ekonomická prosperita

totíž vždy problémy spíše řešila, nikoli aktivovala. To je ale případ celého Balkánu.

3. Dlouhodobé prodloužení faktického mezinárodního protektorátu – i když mezinárodní protektorát byl plánován pouze na několik let, zcela určitě se protáhne minimálně na dekádu. Jeho účel je zcela zřejmý a naprosto stejný jako v Kosovu.

Závěr

Na přelomu století je pozornost celého světa, stejně jako tomu bylo na jeho začátku, upřena na Balkán. Vývoj tohoto regionu v 90. letech dvacátého století ovlivňuje sjednocování Evropy, vztahy mezi velmocemi i budoucí globální i regionální vývoj ve světě.

Čtyři balkánské války za poslední desetiletí (Slovinsko, Chorvatsko, BaH a Kosovo) vrhly celý region o několik let, či dokonce desetiletí nazpět, vytvořily etnicky čisté územní celky, které spolu nyní mohou komunikovat jinak než zbraněmi, a to již raději nemluví o lidském a humanitárním aspektu celého problému. Jejich globální výsledky jsou hrozné.

Je to velmi neradostný stav v době, kdy převládá většina Evropy směřuje k demokracii a pluralitní společnosti. A v tom je právě ten hlavní problém: Balkán či přesněji řečeno země bývalé Jugoslávie, na rozdíl např. od postkomunistických zemí střední a východní Evropy, doposud neprošli nutným procesem demokratizace (dosud se s výjimkou Slovinska nevystřídaly u moci alespoň dvě politické garnitury, nejsou respektovány základní svobody atd.).

Na počátku 90. let převládl ve zdejších prostoru místo demokracie čistý nacionalismus. A toho je zapotřebí se do budoucna vyvarovat. Pro budoucí vývoj v tomto regionu bude naprosto klíčové, podaří-li se nastartovat a obnovit hospodářský růst a v důsledku toho tak v mnoha zemích odvrátit hrozící krize a sociální nepokoje (např. pochod rumunských horníků na Bukurešť), jež mohou vytvořit další destabilizující faktory pro celý Balkán.

Pokud se to podaří, má tento region (a samozřejmě i BaH) šanci na lepší budoucnost, neboť ekonomická prosperita odsunuje do pozadí nacionalistické tendence a vytváří příznivé prostředí pro možný vznik a rozvoj demokraticky orientovaných struktur. Pokud se to ovšem nezdaří, Balkán bude na počátku příštího tisíciletí značným problémem a „horkým bramborem“ nejen pro Evropu, ale pro celý svět.

¹⁾ Tzv. haagské a ženevské právo tvoří ucelený komplex mezinárodněprávních norem, které upravují problematiku vedení války, zacházení s oběťmi války, válečnými zajatci atd. Jejich hlavním cílem je humanizovat válečný konflikt. Někdy se také nazývá mezinárodní právo ozbrojených konfliktů.

²⁾ Honzák, F., Pečenka, M.: Státy světa a jejich představitelé. Praha 1998, s. 40.

³⁾ Tamtéž, s. 40–41.

⁴⁾ Tamtéž, s. 41.

Kanadské všeobecné volby 2000

JAN ROVNÝ, LENKA ROVNÁ

V říjnu roku 2000 rozhodl Jean Chrétien, ministerský předseda Kanady, že se 27. listopadu budou konat volby do Dolní sněmovny federálního parlamentu. Jean Chrétien, předseda kanadské Liberální strany, zastává funkci ministerského předsedy od roku 1993, kdy drtivě porazil dříve vládnoucí konzervativce. Poté byl znovu zvolen v roce 1997, kdy se mu podařilo udržet většinovou vládu se 155 křesly dolní komory ottawského parlamentu, ve které zasedá celkem 301 poslanců.¹⁾

Vypsání voleb na podzim roku 2000 však bylo krokem dosti překvapujícím, neboť podle kanadské ústavy se volby musí konat nejdříve pět let od voleb předcházejících. Chrétien odsloužil pouze tři roky svého druhého volebního mandátu z roku 1997. Kritika se ozývala nejen z řad opozice, nýbrž také z řad samotných liberálů. Joe Clark, vůdce konzervativců, nařkl Chrétiena, že odchází od nedokončené práce a že zbytečně utrácí za předčasné volby. Pro kanadskou Alianci, politické novorozeně s kolébkou v Albertě a Britské Kolumbii, byly Chrétienovy předčasné volby výrazem arogance centrální moci v rukou ottawského šéfa. Ve své vlastní straně musel Chrétien čelit aspiracím svého ministra financí Paula Martina na pozici stranického předsedy. Předpovědi výsledků byly různé. S napětím se očekávalo, zda neskončí liberálové s menšinovou vládou, která je v Kanadě jevem velmi atypickým. Bylo zřejmé, že viditelný pokles preferencí Liberální strany by stál Chrétiena funkci předsedy ve prospěch populárního Martina.

Následující volební kampaň byla označena za nejspínavější kampaň v kanadských politických dějinách.²⁾ Brzy se ukázalo, že Chrétienovy volby měly jediný jednotící motiv: kdo vyhraje. Nevyplývalo žádné centrální téma, okolo kterého by se kampaň odvíjela, a nevykristalizovala žádná opravdová politická debata. Snad právě proto se kampaň a její aktéři soustředili na osobní útoky a vzájemná očerňování. Někteří kandidáti neopravicové kanadské Aliance získali nálepku rasistů a Jean Chrétien byl ostře napaden Aliancí a konzervativci za údajné nelegální zajištění bankovní půjčky pro podnikatele z Chrétienova volebního okrsku. Ani levice nezůstala pozadu. Předsedkyně Nových demokratů Alexa McDonoughová

nazvala Stockwella Daye, líbivého vůdce Aliance, švábem.³⁾

Výsledky voleb, na něž se – narozdíl od jižních sousedů – čekalo pouze čtyři hodiny, však utiřily veškeré pochybnosti a potvrdily Chrétienovy dlouholeté politické zkušenosti.⁴⁾ Jeho liberálové dosáhli třetí po sobě následující většinové vlády, a Chrétien tak překonal i nedávno zesnulého velikána kanadské politiky Pierra E. Trudeaua. Vítězství to opravdu nebylo malé. Liberálové nad všechna očekávání svou většinu v dolní komoře značně posílili, a tudíž Chrétien mohl slavnostně pronést, že dostal jednoznačný vládní mandát, který hodlá naplnit až do konce.⁵⁾ Martinova očekávání na místo stranického předsedy či potenciálního šéfa vlády se zhroutila. Liberálové získali 172 křesel, o 17 více než v roce 1997. Druhá v pořadí následovala kanadská Aliance s 66 křesly. Aliance předčila svou mateřskou Reformní stranu, která se naposledy zúčastnila voleb roku 1997 a posléze se přidružila k nově vzniklé Alianci, o šest křesel. Jako třetí se umístil Blok Québécois se 38 křesly, který tak oproti minulým volbám ztratil šest křesel. Čtvrtou stranou se stali se 13 křesly levicoví Noví demokraté, kteří dosti značně propadli z minulých 21 křesel. Poslední stranou, jež získala zastoupení v parlamentu, se stali kdysi mocní Progresivní konzervativci s 12 křesly, což je o osm méně než v roce 1997.⁶⁾

Kanadský volební systém je, společně s většinou politických institucí, přenesen z mateřské země Kanady – Velké Británie. Nejedná se o kontinentální proporční zastoupení, ale o většinový systém („single member plurality“, či „first past the post“). Každá strana nominuje jednoho kandidáta do volebního okrsku, jichž je 301 – tak jako křesel v Dolní sněmovně – a které zahrnují

více méně obdobný počet obyvatel. Vítězem a držitelem daného parlamentního křesla se stává kandidát, který získá prostou většinu hlasů svého okrsku. Hlasy pro zbylé kandidáty se stávají zajímavé pouze pro statistiku. Tento systém tudíž zkrsluje proporcionalní preference stran a zvýhodňuje silnější strany. Ačkoli liberálové získali přes 57 procent křesel, jejich podpora byla pouhých 40,8 procenta, což by nestačilo na sestavení vládní většiny.⁷⁾ Kanadský volební systém tedy znevýhodňuje slabší politické strany, ale dopomáhá velkým k dosažení silných, většinových vlád.

Můžeme však vysvětlit drtivé a částečně neočekávané vítězství Liberální strany? Odpověď se skládá z několika rovin. Liberálové představují centristickou, dlouhodobě se vyvíjející stranu. Její historie sahá stejně hluboko do dějin jako historie Dominionu Kanady a jejich první vítězství je spojené s postavou Alexandra Mackenzieho v roce 1873 či později s Wilfredem Laurierem v roce 1896. Jejich současná opozice je však značně rozdělená, dezorganizovaná a v případě kanadské Aliance a Bloku Québécois velmi mladá.

Liberální strana má relativně vyvážený program, jenž charakterizuje stranu ekonomického růstu, který Kanada, zasažená recesí a zatížená obrovským státním dluhem na počátku devadesátých let, zaznamenávala po dobu Chrétienovy liberální vlády. Chrétienova vláda eliminovala deficit ve vládním rozpočtu, omezila inflaci, snížila daně a začala splácet státní dluh.⁸⁾ V novém volebním období liberální vláda slíbila dále snížit rodinné daně z příjmu, pokračovat ve splácení dluhu, o 7 procent snížit daně z příjmu firem a o 16 procent snížit daň z kapitálových zisků.⁹⁾ Obecně se ekonomický program liberálů snaží o zefektivnění ekonomické soutěživosti s obchodními partnery Kanady, především se Spojenými státy, aby byl zajištěn ekonomický a obchodní růst. Kanadská liberální vláda vystupuje také jako aktivní aktér na světové ekonomické scéně. Liberální ministr financí Paul Martin se stal zakladatelem a předsedou G-20, organizace pro globální ekonomický růst a vývoj.

Stranický program Liberální strany však také zahrnoval mnohem více sociálně zaměřených bodů. Liberálové podporují státní zdravotnictví, ve kterém federální vláda bude uvolňovat prostředky pro financování provinčních zdravotnických zařízení, a odmítají jakoukoli privatizaci tohoto sektoru, která by mohla vést k ustavení dvojího systému, jednoho pro bohaté a druhého pro chudé. Značná část liberálního programu je věnována řešení problémů znečišťování životního prostředí, kde se liberálové zavazují k financování různých programů a k finanční podpoře výzkumu v této oblasti. Dále se liberálové přihlásili k nutnosti výstavby levných bytů ve snaze snížit chudobu ve městech a vyřešit situaci bezdomovců. Liberální program, jako téměř jediný, také zmiňuje nutnost řešení problému kanadských minorit, především původních obyvatel. Liberální vláda slíbila spolupráci

s indiánskými náčelníky a podporu indiánských kultur, mimo jiné pomocí programů pro výuku indiánských jazyků.¹⁰⁾

Daný program, který staví kanadskou liberální stranu do středu politického spektra, zajišťuje straně širokou podporu střední třídy kanadských voličů, která je rozložena jak mezi anglosaské a francouzské starousedlíky, tak mezi četné skupiny imigrantů ze všech světových kontinentů, a tvoří početnou a důležitou volební menšinu.

Dalším důvodem Liberální volebního vítězství je skutečnost, že liberálové jsou celonárodní stranou. Jako jediná strana získali parlamentní zastoupení ve všech deseti kanadských provinciích a třech teritoriích.¹¹⁾ Ačkoli především Ontario tvoří jejich hlavní stan, poukazuje jejich celkový úspěch ve všech částech druhé největší země světa na to, že jsou liberálové a jejich program blízcí a srozumitelní většině Kanadánů ve všech geografických oblastech.

Volební výsledky vypovídají spíše o prohře opozičních stran než o vítězství liberálů. Pouze kanadská Aliance překonala v počtu získaných křesel svou mateřskou Reformní stranu z roku 1997. Všechny ostatní opoziční strany zaznamenaly dosti podstatné ztráty. Snad nejzajímavějším – a pro Chrétiena nejdůležitějším – výsledkem bylo získání vyšších preferencí než Blok Québécois v Quebecu.¹²⁾ Blok obsadil 38 křesel a liberálové získali v Quebecu 36 mandátů, s jedním zbývajícím křeslem rezervovaným pro konzervativce.¹³⁾

Blok Québécois založil v roce 1990 současný provinční premiér Quebecu Lucien Bouchard.¹⁴⁾ Tato separatistická strana má jako jeden z hlavních bodů programu odtržení Quebecu od Kanady a vytvoření samostatného frankofonního státu. V samotném programu strany je vytyčeno, že po dosažení quebecké samostatnosti nemá existence Bloku další smysl a strana bude rozpuštěna.¹⁵⁾ Blok je politicky aktivní na federální úrovni, kde se snaží reprezentovat Quebec a jeho „národní“ zájmy, ačkoli je úzce spjat se svou mateřskou Parti Québécois, jež působí v Quebecu na provinční úrovni a v současné době tvoří většinovou vládu v quebeckém Národním shromáždění. Blok Québécois je tudíž regionální stranou, která nominuje kandidáty pouze v Quebecu.

Separatismus je velkým kanadským tématem především posledních čtyř desetiletí. Toto hnutí zaznamenalo velkou renesanci na počátku devadesátých let, kdy se Blok Québécois stal druhou nejsilnější stranou federálního parlamentu, a tím i oficiální opozicí. Separatistické snahy kulminovaly v referendu o odtržení Quebecu v roce 1995, které vyvolalo silné emoce na obou stranách řeky Ottawy. Po vítězství federalistického tábora, který získal jen necelé procento navrch, se separatistické tendence podstatně utišily. Bylo to zřejmě především z výsledků quebeckých voleb do provinčního parlamentu na podzim 1998, kdy vládnoucí Parti Québécois jen těsně vytvořila většinovou vládu a opoziční quebeckí liberálové zaznamenali podstatný nárůst popularity. Během posled-

ních dvou let se zdá, že ekonomika a otázky sociálního zabezpečení, zejména ve zdravotnictví, jsou pro Quebečany důležitější než problematika národní.

Příčin stabilního úpadku politické moci Bloku Québécois můžeme identifikovat více. Důležitý důvod pro odmítnutí Bloku přišel ze samotného Quebec City. Současná provinční vláda Parti Québécois Luciena Boucharda na podzim 2000 představila zákony o amalgamací městských částí, které se vztahují na několik městských oblastí v Quebecu. Týká se to především samostatných městských celků Montrealu a Quebec City. Quebecká vláda se nechala inspirovat Ontariem, kde v roce 1998 vládnoucí konzervativci sjednotili městské části Toronta v jedno, tak zvané „Megacity“.¹⁶⁾ Tento krok byl však velmi negativně vnímán v mnoha okrajových částech Montrealu a Quebec City, kde sloučení znamená ztrátu kontroly nad vlastními městskými službami, a především nad městskými daněmi. Lingvistické napětí mezi angličtinou a francouzštinou, typické a znatelné ve všech sférách všedního života v Montrealu, činí z otázky městské amalgamace problematiku jazykové hegemonie. Mnoho anglofonních Kanadánů cítí, že sjednocení montrealských městských částí omezí práva quebecké anglofonní menšiny, která je soustředěna v západní části Montrealu. Přístup k samostatným městským částem, jenž byl rozhořčenými voliči spojen s Blokem Québécois, který je tak jako tak odnoží Parti Québécois, hrál rozhodující roli v určitých volebních okrscích v Montrealu a Quebec City.

Dalším důvodem propadu Bloku v Quebecu byla nízká volební účast. K letošním kanadským federálním volbám přišlo pouhých 63 procenta voličů, což je nejnižší volební účast v kanadských volebních dějinách dvacátého století.¹⁷⁾ Přispělo k tomu jistě i kanadské počasí, které v den voleb připravilo studený vítr a nízké teploty. Také nezajímavá předvolební kampaň a všeobecné přesvědčení, že letošní volby byly pouze o tom, do jaké míry Jean Chrétien vyhraje, odradily mnoho apatických voličů od volebních urn. Předpokládá se, že větší volební účast by dopomohla Bloku k získání většího počtu hlasů, a tudíž by omezila liberální triumf.

V neposlední řadě spočívá posílení liberálních preferencí v Quebecu v osobní politice. V minulých volbách byli federalisté v Quebecu rozděleni na liberální a konzervativní tábor. Ovšem bývalý vůdce Konzervativní strany – šarmantní Jean Charest – odešel z federální scény do provinční politiky, kde v quebeckých volbách v roce 1998 zmírnil vítězství Parti Québécois. Jeho nepřítomnost ve federální politice však podstatně omezila sympatie Quebečanů ke Konzervativní straně, jejíž současný šéf Joe Clark má své voličské centrum v albertském Calgary. Federalistům tedy zbyli Chrétienovi liberálové, kteří tak získali vyšší podporu.

Vítězství liberálů napomohla i značně rozdělená pravice. Tu představuje tradiční Konzervativní strana, jejíž vláda Sira Johna A. MacDonalda z roku 1867 byla také prv-

ní vládou samostatné Kanady, a kanadská Aliance, jež tento podzim oslavila teprve první narozeniny své politické existence.¹⁸⁾

Kanadská Aliance je neopravicovou stranou, jejíž původ, stejně jako jádro podpory, je na kanadském západě v Albertě a Britské Kolumbii. Její program má těžiště ve snížení veškerých daní, zdůraznění bezodkladného splacení státního dluhu a celkovém omezení centrální moci státu. Aliance propaguje větší decentralizaci federální vlády a posílení provinčních pravomocí, avšak ostře odsuzuje quebecké tendence, založené na tvrzení, že Quebec je speciální provincie, vyžadující výjimečné zacházení.¹⁹⁾

Aliance se také zasazuje o zavedení demokratičtějších praktik ve federálním parlamentu, které by omezily politickou moc ministerského předsedy a vlády. Nejradikálnější návrh představuje uvolnění hlasování v dolní komoře, kde jsou poslanci dosud vázání stranickou disciplínou. Další reformy zahrnují přímou volbu Senátu, horní komory parlamentu, jejíž členové jsou tradičně jmenováni ministerským předsedou; častější využívání referenda k posílení přímé demokracie a ustavení přesného data voleb tak, jak tomu je v americkém či švédském systému.²⁰⁾

Všeobecně můžeme konstatovat, že reformní návrhy Aliance by značně změnily tradiční parlamentní systém Kanady a posunuly kanadský politický život blíže stylu velkého jižního souseda. Nepominutelný aspekt kanadské Aliance představuje populismus. Stockwell Day, vůdce Aliance, se rád ukazuje ve sdělovacích prostředcích, buďto na vodním skútru, či na kolečkových bruslích. Jeho opálená sportovní tvář se usmívala na kolemjdoucí na plakátech v Montrealu, několik tisíc kilometrů daleko od Ontaru, kde byl volen, a tím jeho strana a ostatní kandidáti stáli ve stínu jeho vůdcovské osobnosti. Faktem však zůstává, že Aliance je politickým batoletem, které – překvapeno nečekanými volbami – nebylo schopno včas plně zmobilizovat podporu. Jejím největším volebním zklamáním byla neschopnost prorazit v Ontariu, kde vyhrála pouhé dvě křesla ze 103.²¹⁾ Aliance se stala oficiální opoziční stranou, nadále však zůstává regionální politickou entitou, bez zastoupení mimo západ Kanady.

Konzervativní strana potvrdila, že její slavná historie je dávnou minulostí. Ačkoli kampaň konzervativců, vedených Joem Clarkem, začala v posledních předvolebních dnech nabývat slibné obrátky, získala tato strana pouhých 12 křesel.²²⁾ Avšak přítomnost druhé pravicové strany rozdělila pravice voliče, a tím posílila konečně vítězství liberálů. Platforma konzervativců se opírá o stejné pilíře jako Aliance, propagují radikální snížení daní, splácení dluhu a demokratické reformy parlamentu. Jejich program se však více soustřeďuje na problematiku zemědělství a podporu farmářů.²³⁾ Joe Clark, který byl již v letech 1979 až 1980 nakrátko kanadským ministerským předsedou, však není tak charismatickou a přitažlivou politickou osobností jako jeho rival

Stockwell Day. Stejně tak, jako je kanadská Aliance stranou regionální, jsou Clarkovi konzervativci stranou marginální. Tím napomohli Jeanu Chrétienu stát se velkým vítězem voleb roku 2000.

Poslední stranou, která se v letošních volbách dostala do parlamentu, jsou Noví demokraté Alexy McDonoughové, kteří se nacházejí na levé straně politického spektra. Osu jejich programu představuje zdravotnictví. Noví demokraté podporují plně financování zdravotnictví a žádají vyšší státní podporu na léky na předpis. Jejich program se dále soustřeďuje na pomoc studentům ve formě snížení školného a poskytnutí bezúročných studentských půjček, stejně tak jako na pomoc rodinám s dětmi, pro něž se Noví demokraté zavazují získat daňové zvýhodnění. V ekonomické oblasti Noví demokraté považují za prioritu vytváření nových pracovních možností. Obecně se tato strana staví za upřednostnění občanů před nadnárodními korporacemi.²⁴⁾ Jejich program je namířen na sociálně slabší vrstvy chudých provincií atlantské a centrální Kanady. Noví demokraté však v letošních volbách nebyli schopni udržet podporu v těchto tradičních oblastech. V atlantské Kanadě zvítězili nad Novými demokraty liberálové.²⁵⁾ Chrétienu vláda těsně před volbami snížila daně v této oblasti, a tím zvýšila svou popularitu. Některé aspekty liberálního programu se kryjí s programem Nových demokratů, body ale ztrácí slabší strana.

Na kanadských prérích si bývalé državy Nových demokratů rozdělili liberálové a kanadská Aliance.²⁶⁾ Důvodem neúspěchu Nových demokratů se zdá být nevyváženost stranického programu a nejasné postavení v politickém spektru. Alexa McDonoughová je kritizována za to, že se její kampaň, stejně tak jako její stranický program, nedostatečně soustředila na otázky daní, splácení státního dluhu, ba dokonce i na problematiku finančně dostupného bydlení. Členové Odborů kanadských automobilových pracovníků naznačili, že Noví demokraté ztrácejí své tradiční levicové hodnoty a více se přibližují politickému středu. Odbory dále kritizovaly, že se tato strana více snaží sblížit s komerčním sektorem, a tím přilákat voliče ze středních sociálních tříd.²⁷⁾ Tato taktika nepomohla Novým demokratům, ale jejich rivalům.

Kanadské politické scéně dominuje Liberální strana Jeana Chrétienu především proto, že představuje jedinou vskutku národní celokanadskou stranu. Pouze liberálové byli schopni vyhrát zastoupení v každé provincii a teritoriu. Ostatní strany jsou značně omezené na své příslušné regiony. Dvě největší opoziční strany zůstávají silně regionální. Kanadská Aliance má drtivou většinu svých zvolených poslanců v západní Kanadě a Blok Québécois je zastoupen pouze v jedné provincii, v Quebecu. Zato Noví demokraté, společně s konzervativci, mají jádro podpory v atlantské Kanadě. Dokonce i samotní liberálové mají viditelně omezené centrum své síly, a to především v Ontariu a částečně v Quebecu.²⁸⁾

The Economist naznačil, že od uzavření smlouvy o volném trhu mezi Spojenými státy a Kanadou v roce 1988 je kanadský mezinárodní obchod, tedy především obchod s USA, větší než obchod meziprovinční.²⁹⁾ Otázkou zůstává, zda je Kanada tedy pouze volným sdružením nákupních středisek, jak ji nazval její největší moderní ministerský předseda Pierre E. Trudeau. Snad nikoli, ovšem letošní listopadové volby naznačily, že Kanada je opravdu jednou z nejvolnějších federací světa, nejen pokud jde o ústavní uspořádání, ale také o různorodost politických přesvědčení. Úlohu jednotícího prvku této rozsáhlé země však jistě nadále bude úspěšně hrát silná většinová vláda Jeana Chrétienu a jeho Liberální strany.

¹⁾ The Economist, Little Guy Wins Big, 30. 11. 2000, <http://www.economist.com/displayStory.cfm?Story-ID=436482>

²⁾ The Economist, Little Guy Wins Big, 30. 11. 2000, <http://www.economist.com/displayStory.cfm?Story-ID=436482>, CBC Radio News, 27. 11. 2000.

³⁾ Melanie Seal, The Globe and Mail, 28. 11. 2000, <http://www.globeandmail.com/election2000/>

⁴⁾ The Economist, Little Guy Wins Big, 30. 11. 2000, <http://www.economist.com/displayStory.cfm?Story-ID=436482>

⁵⁾ Shawn McCarthy, The Globe and Mail, 28. 11. 2000, <http://www.globeandmail.com/election2000/>

⁶⁾ The Economist, Little Guy Wins Big, 30. 11. 2000, <http://www.economist.com/displayStory.cfm?Story-ID=436482>

⁷⁾ Ibid.

⁸⁾ Liberal Party Platform, <http://www.liberal.ca/site/pdf/english-platform.doc>

⁹⁾ Ibid.

¹⁰⁾ Ibid.

¹¹⁾ Shawn McCarthy, The Globe and Mail, 28. 11. 2000, <http://www.globeandmail.com/election2000/>

¹²⁾ Edward Greenspon, The Globe and Mail, 28. 11. 2000, <http://www.globeandmail.com/election2000/>

¹³⁾ The Globe and Mail, Election 2000, <http://www.globeandmail.com/series/election/provincial/QC.html>

¹⁴⁾ Samer Muscati, The Globe and Mail, 28. 11. 2000, <http://www.globeandmail.com/election2000/>

¹⁵⁾ Bloc Québécois, Party Declaration <http://www.blocquebecois.org/web/Le-parti/declarations-en/bas.html>

¹⁶⁾ Sancton, Andrew; Merger Mania; McGill-Queen's University Press; Montreal; 2000; s. 14

¹⁷⁾ Shawn McCarthy, The Globe and Mail, 28. 11. 2000, <http://www.globeandmail.com/election2000/>

¹⁸⁾ Canadian Alliance, History and Philosophy, <http://www.canadianalliance.ca/yourprinciples/hist-phil/index.html>

¹⁹⁾ Canadian Alliance, Policy Declaration, <http://www.canadianalliance.ca/yourprinciples/policy-declare/index.html>

²⁰⁾ Ibid.

²¹⁾ The Globe and Mail, Election 2000, <http://www.globeandmail.com/series/election/provincial/ON.html>

²²⁾ Melanie Seal, The Globe and Mail, 28. 11. 2000, <http://www.globeandmail.com/election2000/>

²³⁾ Progressive Conservative Party, Policy, <http://www.pcparty.ca/policy/PC-plan.asp>

²⁴⁾ New Democratic Party, Platform, <http://www.ndp.ca/platform/>

²⁵⁾ The Globe and Mail, Election 2000, <http://www.globeandmail.com/series/election/provincial>

²⁶⁾ Ibid.

²⁷⁾ Melanie Seal, The Globe and Mail, 28. 11. 2000, <http://www.globeandmail.com/election2000/>

²⁸⁾ The Globe and Mail, Election 2000, <http://www.globeandmail.com/series/election/provincial>

²⁹⁾ „Divided they stand“, The Economist, 11. 11. 2000, s. 46.

Americké prezidentské volby 2000 na Internetu

JIŘÍ KMEC

Před nedávnem proběhly americké prezidentské volby. Ačkoli z nich vzešel již 43. prezident Spojených států amerických, byly to teprve druhé volby, v nichž jednotliví kandidáti mohli v tak velké míře využít pro svou kampaň služeb nejnovějšího masmédia - Internetu.¹⁾ Hlavním tématem tohoto článku bude srovnání oficiálních webových stránek obou hlavních kandidátů, a to jak z hlediska formy, tak i obsahu. V druhé části se zaměřím na odraz průběhu volební kampaně na internetových stránkách obou kandidátů.

I. internetové stránky George Bushe a Alberta Gora

Oba dva hlavní kandidáti na funkci nejmocnějšího muže nejmocnějšího státu světa, tedy jak republikán George W. Bush, tak demokrat Albert Gore, využili možnosti oslovit své voliče také prostřednictvím Internetu. Jejich oficiální stránky jsme mohli nalézt na adresách: www.algore.com (www.algore2000.com) a www.georgew-bush.com. Al Gore by možná použil jedno-duššího názvu domény, ale bohužel pro něj na adrese www.gore.com sídlí jistá obchodní společnost.

Grafická úprava

Pokud jde o grafické ztvárnění stránky, působí Gore na první pohled příjemnějším dojmem. Bílý podklad je vhodnější než černý, který zvolil Bush. Ale i jinak se volba grafiky Bushovy stránky jeví poněkud nešťastnou. Celá pravá třetina stránky je nevyužitá. Písmo je velice drobné a špatně se čte. Nevyužívá ani velkých nadpisů. Na jeho homepage je pouze jedna menší fotografie Bushe s kandidátem na viceprezidenta Dickem Cheneyem, která nebyla za celou dobu kampaně obměněna. Naopak Gore si díky bílému podkladu může dovolit používat více barev a jeho stránka působí živěji. Celá plocha stránky je využita. Písmo je dostatečně velké a i větší barevné nadpisy pomáhají v orientaci. Uprostřed strany je umístěna velká fotografie z Gorovy kampaně, která je každý den obměňována.

Zaznamenáníhodná je i skutečnost, že oba kandidáti kromě anglické verze nabízeli voličům také španělskou jazykovou mutaci svých stránek.

Obsah stránek

Ačkoli se obsah stránek obou kandidátů

v detailech liší, v podstatě jsou stejné: oba dva kandidáti se soustřeďují na tři cíle: poskytnout voliči informace o svém programu a o průběhu kampaně, sehnat dobrovolníky pro kampaň a samozřejmě zaujmout a získat na svou stranu další (nerozhodnuté) voliče.

Informace, které kandidáti poskytují, bychom mohli rozdělit na dvě skupiny: informace o programu kandidáta a aktuální informace o průběhu kampaně. Počítá se zřejmě s tím, že nikoho nebude zajímat celý program, návštěvník stránky si tedy může vybrat téma, které ho zajímá, a nato mu bude poskytnuta přehledná informace. Tato část byla lépe zpracována u Bushe, který měl u každého tématu nejdříve popsán přístup (tedy jakési teoretické východisko) a potom prezentoval vlastní návrhy na řešení problémů.

Naopak informace, které podávají aktuální obraz o průběhu a stavu kampaně, byly lépe zpracovány u Gora. Tyto informace se nacházely v hlavním sloupci. Gore každý den nabízel voličům jedno nové velké téma ze svého programu (Big choice), jež korespondovalo s tím, o co se právě v kampani vedl boj. Na obou stránkách nechyběly pochopitelně ani záznamy důležitých vystoupení kandidáta a reakce na vystoupení protikandidáta. Zatímco Gore se na začátku snažil prezentovat svůj vlastní program a neohlížet se na protivníka, u Bushe byl poměr zpráv o sobě a o protivníkovi zhruba jedna ku jedné. V titulcích jednotlivých zpráv se častěji objevovalo jméno Gore než Bush (např.: 25. října se Gorovo jméno objevilo v sedmi z deseti titulků hlavních Bushových zpráv).

Velmi důležitým cílem internetové kampaně je získávání dobrovolníků pro místní kampaň. Velice propracovaný systém měl v tomto směru Gore. V rubrice „action“ si

mohl potenciální zájemce o spolupráci najít skupinu, se kterou se nejvíce identifikuje (např. Asiat, dělník, senior, homosexuál apod.), načerpal se mu dostalo informace, co viceprezident hodlá dělat pro tuto skupinu obyvatel, a zprávy, že právě jeho účast na kampani je pro Gora klíčová. Potom již zbývalo jen se přihlásit podle místa bydliště do týmu Gorových dobrovolníků a vybrat si práci, kterou by byl dotyčný ochoten pro kandidáta vykonávat. Připojení se k týmu dobrovolníků nabízel i Bush.

Svému kandidátovi mohli pomoci ale i ti, kteří nebyli ochotni opustit své místo u počítače. Bush nabádal ochotné Američany, aby rozeslali zprávu o jeho stránce na 50 adres, přičemž jestliže tito adresáti potvrdí jejich přijetí, obdrží každý úspěšný rozesílatel body do soutěže o ceny. Gore soutěž o ceny nenabízel, za to mu ale stačilo pouhých deset adres. Za každou důležitou zprávu či informaci se nicméně vždy ještě objevovala ikonka „pošli to přáteli“. Gore nabádal již zkušene browsery, aby se stali členy jeho e-teamu a vytvořili si vlastní gorovskou stránku. K dispozici byl i adresář všech členů Gorova týmu pro usnadnění spolupráce mezi kampaněmi v jednotlivých státech.

Nechyběla samozřejmě ani výzva k finančnímu příspěvku na kampaň.

Oba kandidáti nabízeli také zasílání zpráv na e-mail. Objednal jsem si je u obou kandidátů. Zatímco od Bushe jsem se nedočkal ani jedné, Gore mne ze začátku kampaně zásoboval dvakrát týdně čerstvými informacemi o vývoji kampaně, s blížícím se 7. listopadem se potom četnost zasílání e-mailů z Gorova teamu zintenzivnila (někdy i dva denně).

Získat co nejvíce voličů: to je samozřejmě hlavní cíl celé kampaně. Kromě přímého přesvědčování je nicméně zvláště amerického voliče vůbec třeba nějak zaujmout, neřku-li pobavit. Oba kandidáti na svých stránkách poskytovali množství fotografií a videoukázek jak z kampaně, tak ze soukromého života. Každý z kandidátů potom připravil pro své příznivce jednu specialitu: Bush svou internetovou televizi (GwBTV) a Gore on-line kameru umístěnou v centru svého volebního štábu.

Oba kandidáti mysleli i na děti a mládež. Gore nabízel malý kviz (např.: kdy se konala Demokratická konvence, odkud pochází Albert Gore, co dělá jeho manželka Tipper atd.), osmisměrku a hru Hledej Daisy, psa, kterého Gorovi našli zraněného a opuštěného a postarali se o něj. Bush se snaží vysvětlit mladým lidem, o co ve volbách jde,

prostřednictvím paralely mezi politikou a baseballem. Je možno si poslechnout i pohádku o policistovi a jeho psu v podání Laury Bushové, nebo si přečíst příběh o kočce guvernéra Bushe: našel ji hladovou, nakrmil a už si ji nechal.

II. Průběh kampaně a jeho odraz na internetových stránkách kandidátů

Internet je velice rychlé médium, které kandidátům umožňuje velice pružně reagovat na vývoj prezidentské kampaně. Těto jeho přednosti využívali oba kandidáti. Na začátku kampaně se oba věnovali na svých stránkách zejména vlastním tématům. Poměrně brzo přešel na kontroverzní způsob kampaně Bush, který se, jak už jsem uvedl, v daleko větší míře snažil upozorňovat na chyby protikandidáta než na vlastní přednosti. Gore se k napadání Bushe uchýlil až těsně před vypuknutím volebního klání ve zjevné snaze získat pro sebe co nejvíce voličů a dohnat tak náskok Bushe, který mu byl přičítán předvolebními průzkumy.

Dne 25. října byly zveřejněny výsledky průzkumu, podle něhož by děti volily spíše Bushe. Stejný průzkum ukázal nezajem o volby mezi mladými Američany. Oba kandidáti na to zareagovali ihned druhý den a jako hlavní téma (headline) uvedli svůj postoj k reformě vzdělávacího systému.²⁾

Internetová kampaň probíhala po celou dobu vesměs na úrovni představování programů. Těsně před volbami se ale počali oba kandidáti obracet přímo na voliče. Bush začal mobilizovat poměrně brzy. Již 30. října se na jeho stránce objevila výzva „I am asking for your vote“ a „Help bring America together“.³⁾ Až do volebního dne Bush stránku neobměňoval. Gore zvolil poněkud jiné načasování. Až 6. listopadu ráno se na jeho

stránce objevila výzva, aby každý jeho stoupenec obvolal deset svých přátel a přesvědčil je, aby volili Gora. Oznámil také, že zahajuje nepřetržitou závěrečnou třicetihodinovou ofenzivu, během níž hodlá navštívit 15 měst v 11 státech. Nabádal také své voliče, aby nabídli starším občanům žijícím v jejich okolí odvoz do volební místnosti. Snaha dohnat za každou cenu náskok republikánského kandidáta se projevila i v četnosti zpráv zasílaných Gorovým týmem elektronickou poštou. 7. listopadu ráno (10:17 místního času) Gore oznámil, že již odvolil a vyzval k témuž své voliče. A jako by tušil, co nastane, snažil se přesvědčit dosud nerozhodnuté Američany, že i dva nebo tři hlasy mohou rozhodnout tento jistě nejtěsnější soubor v historii amerických prezidentských voleb. Následující den Gore uveřejnil stanovisko, v němž neuznává vítězství Bushe na Floridě a oznamuje, že kampaň pokračuje. Bush poděkoval svým voličům a vyjádřil přesvědčení, že nový prezident USA byl již zvolen.

Od té doby oba kandidáti na svou internetovou kampaň již víceméně rezignovali. Na jejich stránkách se po celou dobu právních sporů o přepočítávání hlasů objevovala pouze tisková prohlášení, známá již bezpochyby z vysílání televize.

III. Jiné stránky

Internetovou kampaň pochopitelně nevedli pouze dva hlavní kandidáti na funkci amerického prezidenta, ale i ostatní kandidáti. Formální a obsahová kvalita jejich stránek byla různá.

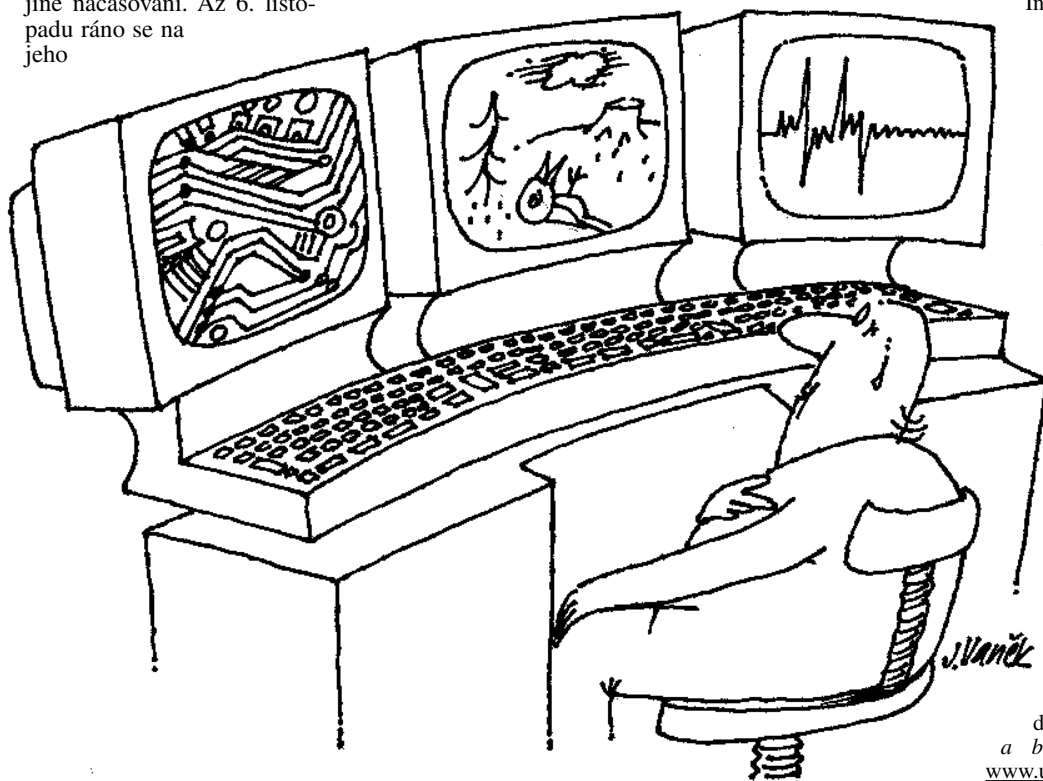
Internetová síť ale nenabízela pouze oficiální stránky jednotlivých kandidátů. Bylo

zde možno nalézt i osobní stránky několika zvlášť aktivních přívrženců některých prezidentských kandidátů, popřípadě humorné stránky, přinášející celou řadu vtipů či kreslených obrázků, jejichž úkolem zejména bylo zesměšnit jednoho či oba protikandidáty, někdy i celé volby.

IV. Přínos Internetu pro volební kampaň⁴⁾

Internet poskytuje pro vedení volební kampaně několik výhod. První z nich je rychlost (kandidáti mohou okamžitě reagovat na průběh kampaně, informace jimi poskytnuté jsou okamžitě dostupné). Další výhodou je, že prostřednictvím Internetu je možno voličům sdělit jakékoli množství informací (kandidáti nejsou omezeni délkou televizních či rozhlasových spotů). Internetová kampaň je také velmi levná. Internet se tak stává jakýmsi korektorem, který může smazat rozdíly mezi množstvím finančních prostředků, které mají jednotliví kandidáti pro svou kampaň k dispozici. Internet je také na rozdíl od televize interaktivní, internetový volič nemusí tedy být jen pasivním konzumentem jemu předkládaných informací. Internetová kampaň je pro kandidáty méně namáhavá, a to jak finančně, tak i fyzicky. Někteří odborníci však zároveň varují, že může vytvářet poněkud zkreslený obraz o realitě.

Mohli bychom tuto debatu shrnout tak, že Internet se zřejmě stane trvalou součástí prezidentské volební kampaně, avšak pouze jako její doplněk, který určitě nevytlačí tradiční formy předvolebního boje.

¹⁾ Již v kampani v roce 1996 využil služeb Internetu Bob Dole, Pat Buchanan a další (nikoli však Bill Clinton), za čtyři roky zaznamenal však Internet takový rozmach, že internetová kampaň pro prezidentské volby se pohybuje na kvalitativně i kvantitativně odlišné úrovni (viz www.ustoday.com)

²⁾ Gore: Al Gore to Raise Educational Standards for Every Child, Promote Choices for Every Family.

Bush: 'We have a national emergency. Too many of our children cannot read. Reading is the building block, and it must be the foundation, for education reform.' -George W. Bush.

Governor Bush will reform the nation's public schools, as he has in Texas, which is one of two states that have made the greatest recent progress in education. He will close the achievement gap, set high standards, promote character education, and ensure school safety.

³⁾ You can make a difference! The power is in your hands. Find the tools necessary to help persuade undecided or wavering voters to go to the polls on November 7th and vote for George W. Bush.

⁴⁾ Zpracováno s pomocí S. V. Meddis, *Political action on the Web offers a boost to presidential campaigns in:* www.ustoday.com.

Evropa a Evropská unie jako otázka budoucnosti demokracie

MILOSLAV BEDNÁŘ

Existuje dvojí, zásadně odlišný druh triviálních sdělení. Samozřejmý a nesamozřejmý, trivialita skutečná a trivialita jen zdánlivá, nesamozřejmá. Vzhledem k tomu, že skutečnost je vždy nesamozřejmá, je skutečná trivialita zpravidla sdíleným omylem.

Na druhé straně právě proto platí, že jen zdánlivé, vůbec ne samozřejmé triviální sdělení omylem není. Takto zdánlivou, ve skutečnosti velice nesamozřejmou, tudíž pravdivou trivialitou je zrod demokratické civilizace ve starověkém Řecku. Tato nesamozřejmá událost způsobila, že se zatím neexistující, zeměpisně nekontinentální Evropa kontinentem rázem stala a dosud jím v nesamozřejmém triviálním povědomí – přes veškeré dramatické peripetie dosavadních dějin Evropy a evropanství – stále je. Nesamozřejmost zprvu evropské politické demokracie, původně řecké, resp. evropské filosofie, a nesamozřejmost dějinného jednání, jež vzniká z nezajištěností politického života ve veřejném občanském prostoru, jsou ustavujícími principy evropanství, Evropy jako nesamozřejmé triviality.

Dnes je téměř triviální zaměňovat Evropu s jejím v současné době nejlivnější politicko-ekonomickým celkem Evropské unie. Více než jedenáct let po nahrazení komunistického totalitního panství na území našeho státu politickou demokracií se veřejná politická debata nejen v České republice, ale i diskuse o mezinárodněpolitické budoucnosti demokracie v zemích Evropské unie a v mimoevropských demokraciích málo kriticky vyrovnává s nyní značně rozšířeným, zdánlivě demokratickým mezinárodním utopismem a s význačnými snahami o jeho uskutečnění. Útvarem, jenž takový, dlouhodobě a soustavně prováděný experiment ztělesňuje, je v první řadě Evropská unie.

Současná podoba Evropské unie je výsledkem sporu dvou alternativních pojetí sjednocování evropských demokracií po druhé světové válce. Dílem to byla iniciativa Winstona Churchilla, datující se od jeho projevu o Spojených státech evropských v curyšském rozhlase v září 1946. K integrační politice nekomunistické části Evropy by po druhé světové válce stěžejí došlo, kdyby tento projekt v r. 1946 neuvadl v život americká zahraniční politika v úzké součinnosti s nejnámennějším britským státní-

kem dvacátého století Winstonem Churchillem. Právě tak jako vznik Organizace Severoatlantické smlouvy v dubnu 1949 byl, je a bude ztělesněním *neoddělitelnosti evropského demokratického míru od klíčového celosvětového významu americké demokracie*. Byl to v první řadě zakladatel demokratického Československa T. G. Masaryk, kdo zjevně pochopil neoddělitelnost demokratického evropského sjednocování a míru od sepětí s americkou demokracií. V souvislostech Masarykova uvažování o demokracii založené evropské jednotě a jejím atlantickým rozměru nyní vyvstávají opodstatněné kritické námitky, jež se týkají aktuálního stavu evropské integrace.

Dnešní podoba Evropské unie vyplývá z převažujícího postupu, který vedl k jejímu vzniku. V evropském demokratickém prostoru, jež zajišťovaly Spojené státy americké, se jako hlavní integrační činitelé prosadily dvě kontinentální velmoci: Francie a Německo. Počátkem padesátých let se podařilo založit Evropské společenství uhlí a oceli, s nímž byla spjata politická spolupráce obou evropských velmocí. Tento krok odstartoval postupné, zejména ekonomicky a obchodně zaměřené kroky, jež v devadesátých letech vyvrcholily vznikem Evropské unie a 1. ledna 1999 ustavením Evropské měnové unie jedenácti ekonomicky relativně vyspělejších zemí z nynějších patnácti členských států. Tento integrační trend vytlačil Churchillovu protagonistickou koncepci.

Jeho základním rysem je *zprostředkovatnost politické vůle vůči k zajištění ekonomických výhod*. Tím se federalistické pojetí Evropské unie principiálně odlišuje jak od Masarykovy koncepce vzniku Spojených států evropských za první světové války a na počátku první republiky, tak od Churchillovy výzvy k ustavení Spojených států evropských a od jeho dalších evropských aktivit. Podle Masaryka musí vskutku demokratická evropská jednota vyrůstat ze změny *celé duševnosti Evropy*, a nikoli z pouhé přeměny evropské mapy. Vůdčí zá-

sadou této základní evropské změny musí být „pravá rovnost – právě tak v oblasti vnitřní jako vnější – rovnost, zasahující každého občana a každý národ“¹). Tomu odpovídá i Churchillův rozhodující motiv úsilí o Spojené státy evropské jako rozhodnutí evropských občanů jednat podle *spravedlnosti*, a nikoli nespravedlnosti. Churchill přitom zdůraznil, že *jedině tak budou Evropané schopni žít život, který stojí za to žít*²).

Hlavním důvodem vzniku tak podstatného rozdílu, jenž zřetelně vystupuje mezi výchozím Masarykovým a Churchillovým pojetím Spojených států evropských a koncepcí, jež převládla při postupném vzniku dnešní Evropské unie, je *závažný posun východisek od mravně sebevědomého, uvážlivě prozřetelného demokratického k útočišti v centrálně administrativním, v domněle ekonomické výhodnosti založeném řízení Evropy ze strachu před opakovaním válečné katastrofy*.

Jinými slovy, příčinou takto motivované politické vůle není filosoficko-politická uměřenost na základě demokratického pojetí evropské spravedlnosti, nýbrž čirá obava z ohrožení. Tak lze právem charakterizovat hlavní důvod francouzsko-německého politického smíření po druhé světové válce, jež se stalo a dosud je vůdčím hybatelem postupného vzniku Evropské unie. Jde zjevně o důvod *polovičatý*, kde celoevropsky perspektivní, odpovědná politická vůle není principem jednání.

Tento nepřiznivý politický směr vyjadřuje především *federalistická ideologie Evropské unie*, již utvářejí následující hlavní prvky:

- socialistický, původně marxistický centralismus orientovaný na ideologicky zdůvodňovanou restrikcí svobody, resp. občanských práv, ústavní nezávislosti a politiky vůbec ve prospěch administrativní, sociálně-ekonomické regulace, hodnotově nadřazené nad přirozenoprávní zásady ústavnosti a svobody;

- křesťansko-demokratický centralismus katolické provenience, jenž obdobně jako jeho socialistický protějšek vidí v ústavní nezávislé svrchovanosti, tedy v politické suverenitě evropských států, jejich demokratických zvyklostech a hospodářské svobodě nebezpečí politické anarchie, jež se podle všem těmto směrům společně výchozí fede-

ralistické teze údajně stala příčinou evropských válek.

Jak socialistická, tak křesťansko-demokratická, resp. lidovecká složka federalistické ideologie Evropské unie jsou ve své genealogii prokazatelně blízké pro evropskou demokratickou civilizaci destruktivním, stále významným extremistickým proudům totalitních a autoritativních ideologií komunismu (např. italských komunistů tzv. ventotenského manifestu³), fašismu, resp. korporativismu, odkud pochází nynější regionalistické unijní pojetí subsidiarity⁴) a v neposlední řadě i nacismu⁵).

Výsledná ekonomicko-politická unijní doktrína vesměs ztělesňuje neefektivní motivační princip neustále soupeřícího mnohočetného úsilí o co největší partikulární výhody při dělení centrálně shromažďovaných zisků, kde převládá život na náklady druhého. Proto je ekonomika Evropské unie zřetelně sešupná ve srovnání se Spojenými státy a s oblastí NAFTA, kde se uplatňuje opačný princip, jenž podporuje a motivuje individuální soběstačnost, a tak nesrovnatelně úspěšněji produkuje a zmnožuje celkové bohatství.

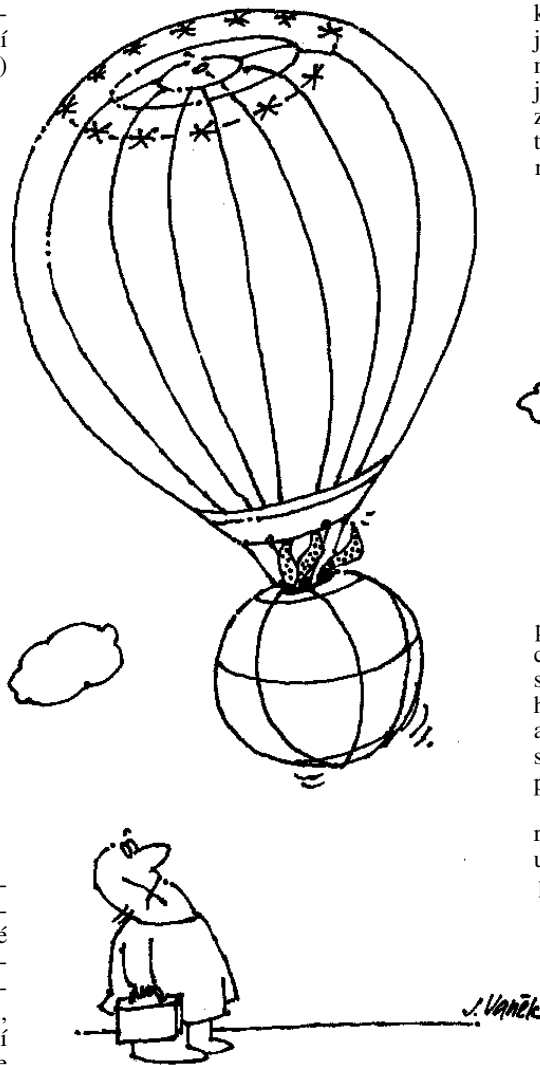
Výsledkem postupného poválečného uplatňování unijní doktríny evropského federalismu, v zásadě neslučitelné s evropskými tradicemi po tisíciletí se vyvíjející národní a státní rozmanitostí⁶), je nynější situace, kdy dochází k závažnému oslabování evropské demokracie. Tento stav se vyhrcoené promítá do podoby výrazné asymetrie soustavného přístupu EU ke kandidátským zemím. Podmínky jejich případného členství v Evropské unii mají být mnohem nevýhodnější, než je současný poměr práv a možností patnácti členských států a pro ně platných požadavků Unie.

Současná podoba Evropské unie je výrazně nedemokratická pro absenci politického mandátu, pravomocí, dělby, vzájemné kontroly a rovnováhy mocí klíčových unijních institucí, zejména Evropské rady, Evropské komise, Evropského parlamentu, Evropského soudního dvora a u postavení Evropské centrální banky, jež se vyznačuje vyloučením veřejné odpovědnosti.⁷)

Evropská rada, resp. Rada ministrů, je uskupením zástupců vlád jednotlivých členských zemí, jež přijímá zákony Evropské unie. Reprezentanti národních exekutiv v ní přesto nabývají a vykonávají funkci zákonodárnou.⁸) Jejich skutečný demokratický mandát se ale týká pouze a výhradně exekutivních pravomocí vždy a jen v rámci příslušného členského státu.

Evropská komise je sborem pověřených úředníků, považovaným v duchu i liteře evropského federalismu za budoucí evropskou vládu. Její činnost, v určitých významných oblastech nezávislá na Radě EU (zemědělství, obchod, uhlí a ocel, hospodářská soutěž, společné evropské programy, strukturální fondy, většina rozpočtu, mezinárodní zastupování EU), se rovněž orientuje na při-

pravu a dohled nad právními předpisy Unie, resp. nad dodržováním smluv a pokynů unijních orgánů. Nepřítomnost jakéhokoli demokratického politického mandátu a z něj vyvozené odpovědnosti je u Evropské komise jako exekutivního orgánu EU, jenž v duchu evropského federalismu výslovně soupeří s Radou, jednoznačná.⁹) Jak Evropská komise, tak Evropská rada svým

postupem neustále a soustavně improvizují. Nejpatrnější je to na Evropské komisi, jež takto nedemokraticky rozhoduje o všem, co v Unii není zákonně stanoveno. Obě instituce své improvizující postupy soustřeďují na jednání mezivládní konference, jež má reformovat instituce Evropské unie před jejím rozšířením o další státy.

Evropský parlament (EP) – ideologicky vyrůstající z nepřilíhř realné ideje „evropského občanství“ – se od své původní, pouze poradní funkce svými vzrůstajícími pravomocemi stále zřetelněji posunuje ke spolupráci s exekutivou jak Rady, tak poslední dobou zejména Komise, přestože má její činnost kontrolovat.¹⁰) Evropský parlament se podílí na schvalování unijních zákonů a většinou hlasuje o rozpočtu Unie.

Jeho poslanci jsou voleni jednotlivě v každém členském státě bez jakéhokoli vztahu k volbám do národních parlamentů. Odtud plyne, že politický mandát Evropského parlamentu vůči vlastnímu domovskému státu u příslušných poslanců EP a vůči celku EU je nereálný.

Evropský soudní dvůr (ESD) – v důležitých případech, jako je nadřazenost evropského práva nad právem národním, překračuje postavení, smysl a zaměření jurisdikce v demokratických ústavních podmínkách tím, že tvoří právo, místo toho, aby je výhradně uplatňoval jeho výkladem. Nejzřejmějším příkladem takové nedemokratické praxe ESD jsou právě jeho soudní výroky, jež kodifikovaly nadřazenost práva EU nad právem členských států a jejichž platnost byla teprve dodatečně začleněna do Amsterodamské smlouvy o Unii.¹¹)

Evropská centrální banka je svým statutem nezávislostí, resp. institucionálně neodpovědností, zjevným případem demokraticky nekontrolovaného centrálního rozhodování o měnové a v záměru nepochybně i fiskální politice EU.

Současný stav, kdy Evropská rada, Komise, Parlament, Soudní dvůr a Centrální banka jsou bez politického oprávnění, resp. demokratické odpovědnosti reálného mandátu mocensky nadřazený demokratickým členským státům Evropské unie, vytváří přímý tlak na současnou, a tím spíše budoucí existenci evropské demokracie v členských zemích. Tento trend umocňuje rozhodnutí Evropské unie zcela politicky a ekonomicky si zcela podřídit kandidátské státy prostřednictvím unijních právních předpisů, norem a pravidel.

Na závěr lze konstatovat, že Evropa, resp. demokratické evropanství, a Evropská unie představují závažně protichůdné směry politiky a civilizačního úsilí.

¹) Srv. T. G. Masaryk, *Sub specie aeternitatis*, The New Europe, sv. I., č. 10, s. 300–305 (21. 12. 1916).

²) Srv. R. Coudenhove-Kalergi, *Ein Leben für Europa*, Kiepenheuer-Witsch, Kolín/R. 1966, s. 286.

³) Srv. *The Ventotene Manifesto*, The Altiero Spinelli Institute for Federalist Studies, Ventotene 1988.

⁴) Srv. John Laughland, *The Tainted Source*, Warner Books, Londýn 1998, s. 172–3.

⁵) Srv. *tamtéž*, s. 15–19, 24, 26, 32–9, 128, 129–31.

⁶) Srv. Tomáš Garrigue Masaryk a Edvard Beneš, *Otevřít Rusko Evropě*, H&H, Praha 1992, s. 19.

⁷) Srv. John Laughland, *tamtéž*, s. 244, 254–255.

⁸) Srv. *tamtéž*, s. 164–165.

⁹) Srv. http://www.europa.eu.int/comm/commissioners/prodi/pdf/parl_en.pdf

¹⁰) Srv. *tamtéž*.

¹¹) Srv. *Amsterodamská smlouva*, Delegace Evropské komise v České republice, Praha 1998, s. 157.

Evropské rozměry politického extremismu

ZDENĚK ZBOŘIL

Z odborné literatury zabývající se politickými změnami, ať již jde o puče, svržení ancien régime, revoluce nebo i jen o politické krize a ekonomické deprese, nebo o období různých reforem, je známé, že jsou téměř vždy doprovázeny extrémním chováním, které má svou typologii, je možné je statisticky zaznamenávat a různými metodologickými postupy analyzovat. Většinou jde o krátkodobé politické aktivity, jako jsou např. veřejná shromáždění, manifestace, demonstrace, verbální nebo i brachiální útoky proti jednotlivcům nebo sociálním, etnickým, národním, náboženským skupinám nebo kulturně definovaným částem různých populací. Dochází k nim obvykle po dlouhodobější ideologické přípravě a jakési spontánní resocializaci, kterou obvykle tvoří kompozita různých hetero- nebo autostereotypů, symbolů, metafor a rituálů.

Odstraňte symboly a rituály z politiky a odstraníte politiku! volá emfaticky David Kertzer ve své práci věnované právě symbolům a rituálům v politice.¹⁾ Upozorňuje v ní však také na důležitost pojmu *identifikace* v politice, a to nejen ve smyslu *ztotožnění se*, ale i *vymezení se* vůči jiným skupinám nebo jednotlivcům, občanům jiného státu nebo příslušníkům jiného národa.

Nedávná česká historie zná celou řadu podobných, běžným normám se vymykajících typů chování v politice. Od relativně umírněného *odrakoušování* až k útokům proti osobám nebo skupinám osob spojovaným se starým režimem (aristokratům, církevní hierarchii či katolické církvi jako celku). Mnohem agresivnější byly z běžných norem chování vybočující aktivity v letech tzv. druhé republiky (1938–1939), které měly svou verbální symboliku, jako např. *odbenešování* nebo *odžidovštění* (entjudent) jako onomatopoickou nápodobu *odvšivení*. Tvůrci těchto symbolů a vzorů vyjadřování byli členové původně marginálních a domněle zneuznávaných politických skupin (českých fašistů, neúspěšných klerikálních nebo národoveckých politiků), ale také novináři a širitelé informací prostřednictvím nových prostředků masové komunikace. Noviny a časopisy – jako *Vlajka*, *Árijský boj*, *Řád*, bez ohledu na jejich společenské okolí, si byly podobné zejména tím, že nově definovaly nové nepřátele, vůči kterým se aktéři politických změn chtěli vymezit.²⁾

Také akty individuálního nebo skupinového zastrašování (teroru) po roce 1948, související se změnou politického režimu, pomáhaly vytvářet nový politický systém, který dnes označujeme pojmem *totalita*. Toto nikoli emotivně neutrální označení nám pomáhá pojmenovat různé jevy v politice, ekonomice a kultuře, označuje extrémní typy chování a evokuje mylné představy, že tato politická interakce je uzavřená, zakončená, překonaná, neexistující a neopakovatelný model, související

jen s historicky vyznačenou epizodou *kominismu*, radikálněji bolševismu, mírněji socialismu.

Víme však také, že tato individuální nebo kolektivní agresivita měla své kulturní prostředí, jak dokazuje nejen dobová literatura, ale i manifestační identifikační obřady, ritualizovaná masová shromáždění, mezi kterými jeden ne zcela neobvyklý byl pojmenován případným slovem *estráda*. Tato pódiová vystoupení však nebyla jen exhibicemi herců, zpěváků, hudebníků a tanečníků, ale i politiků, kteří se prostřednictvím tohoto uměleckého žánru vymezovali vůči třídnímu nepříteli nebo se ztotožňovali s kolektivem, jehož hodnocení byla zásadně a vždy pozitivní, neomylná, správná.

Průvodním znakem tohoto typu chování je masová mobilizace, někdy spontánní, někdy řízená, která dokáže i v současné době ztotožnit občany s *vyšší realitou* televizního obrazu, vrhne je do individuálních nebo skupinových interakcí, které se sice formálně neliší od výše vzpomínaných extrémních postojů a činností, ale obvykle jsou vnímány jako činy nové a originální. Pro mobilizaci je pak nezbytné označit cíle této aktivity, skutečné nebo domnělé nepřátele, difamovat dosažené dějinné poznání, existující zákonné normy, demonizovat politické osobnosti, případně sestavit černé listiny, a toto vše demonstrativně a dramaticky prezentovat na veřejnosti. V podstatě je lhostejné, zda se jevištěm nebo estrádou stane popravicí kára, TV obrazovka, mnohatisícové shromáždění (nebo dokonce vše najednou), důležitá je ostrakizace, vyčleňování skupin nebo jednotlivců z rasových, náboženských, politických či ideologických důvodů, protože účelem je vytvoření falešné identity.

V určité době a za určitých okolností jsou komunismus, trockismus, stalinismus, maoismus, nacionalismus, nacionální socialismus, fašismus, frankismus, populismus, ekonomismus nebo transformismus stejně nebezpečné, protože sice demotivují, avšak

mobilizují. Zbavují jednotlivce individuální odpovědnosti a vedou je ke skupinové identifikaci jen pro identifikaci samotnou.

Je typické, že vůči tomuto typu chování nejsou imunní zejména mladí lidé, kteří často, ještě dříve než dovrší věk, jenž je opravňuje chovat se jako občané, podléhají díky své infantilní asociálnosti, participaci na politické socializaci, postojům a orientacím, které je dovádějí i k asociálnosti politické. Zejména, když se pohybují v prostředí, v němž neexistuje dostatek důvěryhodných a ověřitelných zpráv, je v něm nejistota, bezmoc, ztráta kontroly nad individuálními činy, nemožnost ověřovat aktivity anonymních skupin, asociací a korporací, ať již jsou to záložny, banky, nadnárodní korporace nebo stavitelé jaderných elektráren.

Vytváření zdánlivě informativních verbálních konstrukcí je jedním z výrazných rysů extrémního chování, a pokud se dotknou oblasti politiky nebo věcí veřejných a stanou se součástí politické kultury, lze se domnívat, že jde i o ohrožení demokracie či ústavního pořádku demokratického státu.

Toto širší chápání extremismu je nám dnes známé z pokusů definovat jej, ať již autoritami akademickými, právními nebo politickými. Právní definice extremismu dnes ve většině evropských zemí vychází z konstatování protiústavní činnosti jednotlivců a skupin, zatímco radikalismus, jakkoli agresivní, je většinou spojován s činností v mezích ústavního pořádku. Ve Spolkové republice Německo je evidováno asi deset tisíc tzv. extremistů, kteří za prvních deset měsíců roku 2000 spáchali 11 752 trestných činů, u nichž se předpokládá rasová, xenofobní nebo antisemitská motivace. U nás to je podle zprávy MV ČR asi 4–6 tisíc osob, z nichž jen asi 150–200 je možné považovat za permanentě aktivní v mezích i mimo limity ústavy. Tito lidé mají na svědomí asi 500 vybočení z běžných norem chování ročně, z nichž některá jsou považována za přestupky nebo souzena jako trestné činy.

Extremismus je dnes v sjednocené i české Evropě chápán především jako politický romantismus nebo idealismus, který může být snadno zneužíván ke kritice nebo znevažování politických protivníků. (Připomeňme si, že nedávno označil předseda Poslanecké sněmovny za extremistu i prezidenta republiky.) Ačkoli je nepřesně vymezen právně, považují jej někteří odborníci za pojem politologický. Snad by bylo lepší říci, že se vžil zejména jako pojem politický. Jsou jím označovány různé politické skupiny a hnutí a jeho obliba zřejmě souvisí s lineárním schématem modelu politických stran – pravice, levice, střed. Pak tedy je vše za tímto vzorcem extrémní, okrajové. Takové označení je však stejně nepřesné, jako účelové.

Jeden z významných současných politických filosofů a politických teoretiků, Władec Stankiewicz, tento pojem radikálně odmítá. Domnívá se, že jde jen o slovo označující, nikoli o pojem. Ten by neměl postrádat svou historii a jeho prostřednictvím by mělo být možné poznat podstatu věci, jevu nebo problému. Zdá se mu do angličtiny téměř nepřeložitelný (kromě slovního spojení *extrémní chování* např. *student rage, sport rage*) a jde tedy o pojem behavioristický, nikoli politologický nebo právní. Navíc v anglické politicko-vědní terminologii je spíše spojován s pojmem *reformismus*, podobně jako *meliorismus, perfekcionismus, idealismus, radikalismus* nebo *revolučnost*.³⁾

Gabriel A. Almod a jeho spoluautoři hovoří o politickém extremismu jen v souvislosti s politickými stranami v Evropě a ztotožňují jej spíše s pojmem polarizace uvnitř systému. Za *extremistické* politické strany se pak považují *velké politické skupiny, které se opírají o dramaticky odlišné politické orientace nebo ideologie, jejichž posláním je změnit nebo odstranit demokracii*, nebo se s nimi ztotožňují.⁴⁾

Giovanni Sartori dokonce říká, že jde

o úsilí převzít politickou moc politickými stranami, které neusilují o veřejnou kontrolu a odpovědnost vůči občanům. Ale i tento autor se domnívá, že politický extremismus existuje zejména v Evropě (přímo uvádí SRN, Francii, Belgie, Dánsko, Finsko a Itálii, Rakousko, Řecko, Norsko, Švédsko) a podle volebních výsledků odhaduje jejich velikost mezi 5–20 procenty elektorátu.⁵⁾

Důvody renesance extremismu vidí v souvislosti s oživením sjednocovacích procesů v Evropě a v obavách občanů EU před různými typy migrace po pádu bipolarity. Také ve východní Evropě se podle jeho názoru objevují političtí extremisté (opět na úrovni odhadů je počet jejich členů a sympatizantů až patnáctiprocentní), ale na rozdíl od Západu, kde se vyskytuje zejména xenofobie a rasismus, na Východě jde o etnické problémy, o neschopnost přijmout novou demokracii, o ekonomické problémy, a dokonce i o problém transformace komunistických stran, které by však měly být ve vztahu k extremismu zkoumány individuálně.

Mnohoznačnosti a nepřesnosti pojmu extremismus jsou si vědomi i autoři *Zprávy MV ČR*, kteří o něm v jedné z úvodních kapitol píší: *Pod pojem extremismus jsou zahrnovány aktivity se zpravidla ideologickou motivací, které vybočují ze všeobecně uznávaných společenských norem, vyznačují se prvky netolerance a útočí proti demokratickým principům a společenskému uspořádání. Extremismus je politologický, a nikoli právní, pojem, charakterizující protisystémový postoj. Nelze jej zaměňovat s termíny jako např. teroristický, kriminální apod. Je vžitým pojmem pro krajně vyhrcované, demokratickému systému nepřátelské postoje, názory a ideologie, které se projevují v pozadí destruktivních aktivit...*⁶⁾

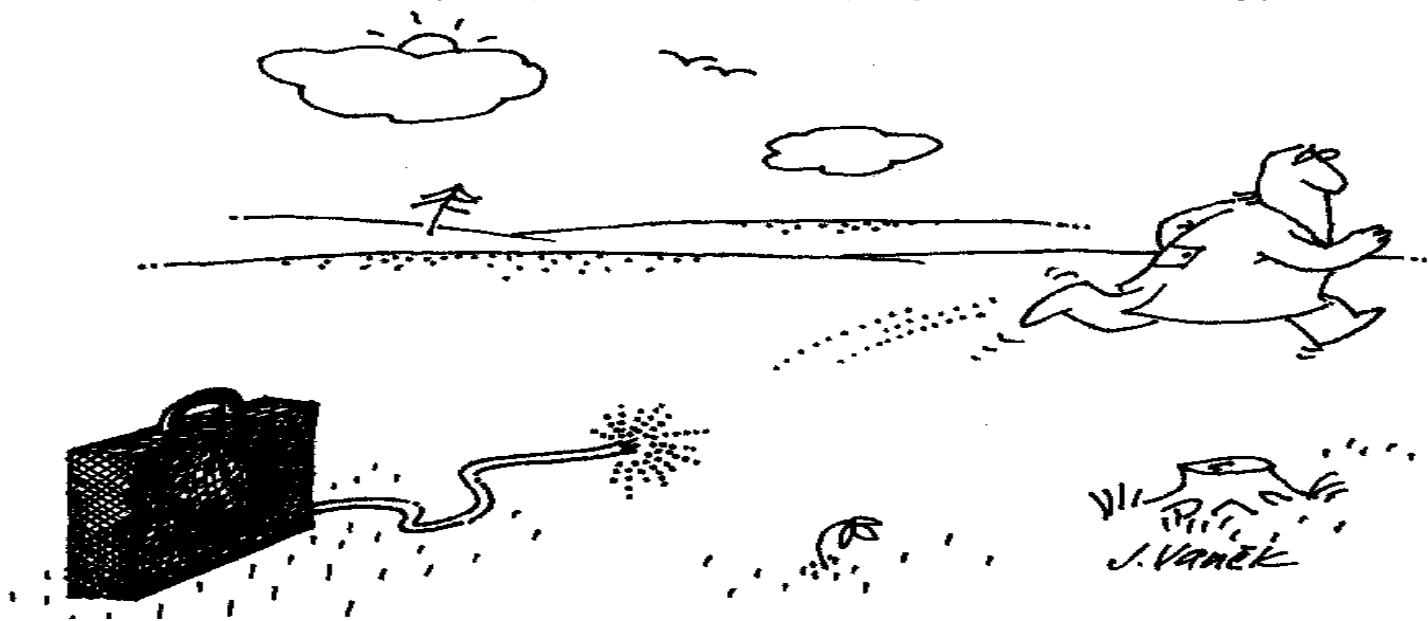
Ačkoli autoři této *Zprávy* připouštějí, že *...jednotná, obecně uznávaná definice po-*

jmu extremismus zatím neexistuje, a to ani v západních zemích, považují označení extremismus za vžitý pojem, což je sice pravda, ale nic to nemění na skutečnosti, že to není označení ideologicky a emocionálně neutrální, ale naopak předem hodnotící daný jev negativně.⁷⁾

Zurnalismem je ovlivněno i používání pojmů *rasismus, antisemitismus, xenofobie*, které jsou v Evropě, na Západě i na Východě, používány k označování extrémních forem a typů chování některých skupin obyvatelstva. Avšak už samotné používání pojmu rasismus svědčí o jistém zaujetí, protože rasa a rasismus jsou sice antropologické nebo kulturně antropologické pojmy, ale dnes jsou nahrazovány spíše pojmem *populace*, vzhledem k ideologickému kontextu s nacismem v Evropě nebo bílým rasismem v USA.⁸⁾

V české politické kultuře je používání termínu rasismus omezeno jen na odkazy k darwinismu nebo k poloamatérskému badání Gobineauovu, k zaujatému ideologickému hodnocení, a zapomíná se, že rozlišení na rasy podle barev pleti známe nejen ze starého Egypta, ale i z Bible (potomci synů Noemových – *Sem, Cham, Japtet – semité, hamité, japtité*). Ze stejného pramene je odvozována křesťanská rasogeneze, rozlišující *preadamity* (např. černochoy a indiány) a *adamity* (tj. všechny ostatní), pocházející od Adama a Evy.⁹⁾

Novější stoupenci rasových teorií se dělí na monogenisty a polygenisty, ale známe (už z roku 1684) rozdělení lidstva do čtyř ras Françoisem Bernierem, který označil rasu negroidní (*ekvatoriální*), mongoloidní, europoidní a smíšenou. Mezi další studenty rasových teorií patřili např. Guillaume de Conches, Samuel Sorza, Giordano Bruno a další, kteří vytvářeli stále novější klasifikace (Linné, Buffon, Blumenbach, Cuvier, Notte, Gliddon). V Evropě se však nejpobulárnější zřejmě stalo zneužití tohoto pojmu samoukem

J. A. Gobineauem (1819–1882), který předpokládal závislost inteligence a intelektu na fyzických dispozicích, stejně jako H. S. Chamberlain, který toto učení rozpracoval do učení o nordické rase. Odsud, snad prostřednictvím H. F. Güntera, převzal Adolf Hitler svou interpretaci, kterou cituje v *Mein Kampf*. Jeho hodnocení na méněcenné a plnohodnotné rasy vedlo ke klasifikaci různých sociálních skupin, předem odsouzených k tzv. konečnému řešení nebo exterminaci, jako byli Židé, Romové, Poláci, sovětské komunističtí komisaři, Svědci jehovovi, homosexuálové, psychicky nemocní aj. Bylo to první významné zneužití rasových teorií pro politické cíle, v zásadě však jen zneužití nenávisti člověka k člověku, nedostatků tolerance a empatie, lásky k lidem, k bližnímu.

Charakteristickým rysem tohoto politicko-biologického rasismu je návrat k stereotypům domnělého pohanství, které je ve skutečnosti bojovným antikřesťanstvím. A to bez ohledu na fakt, že mnohdy má např. moderní antisemitismus podobu téměř středověkého křesťanského antijudaismu. Typické je také směšování rasy a národa, dezinterpretace národních nebo jiných kolektivně chápaných ideologií a blízkost rasismu, antisemitismu a strachu z cizinců na kontinentu, jehož původní populace se neustále proměňuje díky neustávajícím migracím z Asie a Afriky, se všemi z toho vyplývajícími kulturními důsledky.

Právě v evropském kulturním prostředí, a to bez ohledu na Západ nebo Východ, je známý katolický a protestantský antijudaismus, národní a sociální (antikapitalistický) antisemitismus a biologicky, ekonomicky nebo politicky motivovaná nenávist k cizincům a jakýsi *politický rasismus*, ztotožňování politické antipatie s fyzickou, národnostní nebo náboženskou nenávistí a zášťmi.

Antisemitismus, rasismus a nenávist vůči cizincům se v 90. letech 20. století objevují v Evropě nikoli jako nový fenomen, ale jako znovuobjevená nenávist inspirovaná tradičními vzory. Např. u nás známá hudební skupina Buldok, skupina mladých lidí bez individuální zkušenosti s nacismem, holocaustem či českým fašismem opakuje tradiční stereotypy o židovské nadvládě a volá po *požárech na střeších synagog, aby Šalamounův klíč, již nikdy nevládl tvému osudu. ...zapálíme jejich domy, splní se náš sen... na obranu svojí vlasti stojí na stráž, pro budoucnost bílých dětí, pro budoucnost bílé rasy...*¹⁰⁾

Některá témata jsou volným exportem a importem svobodně proudícím hranice EU, a proto mezi nimi najdeme i neonacismus a neofašismus. Avšak vždy jde o intenzivní kritiku společenského status quo, která bývá často vulgární, primitivní, agresivní. Představitelé státní moci jsou označovány za zaprodance (zmocněnce

zla, zmocněnce černých sil a temna), kteří řídí stát tak, aby mohli okrádat a zneužívat nevinné. Kritika negativních společenských jevů, jako jsou prostituce, narkomanie, korupce, uplácení a úplatkářství, je sice běžná, stejně jako agresivní antikomunismus, ale hlavní akcent je obvykle kladen na rasovou, národnostní nebo náboženskou dispozici.

Na současných evropských estrádách dnes můžeme slyšet:

...kdo je tady nechce, ať jde s námi do kola!

...(chceme) v zemi zavést pevný řád, vyhnat židovský cizáký a asijský smrad!

...nech se Židem ovládat, nedej si od politiků na hlavu srát!

...trest smrti pro vrahouny a úchylácký svíce!¹¹⁾

Nejde však jen o význam slov a slovních spojení, ale i o způsoby prezentace na veřejnosti, o přesvědčování (obvykle přesvědčování přesvědčených), ale o jistou psychodynamickou strategii, jejímž cílem je působit na lidského jedince podle schématu: *sdělení – aktivace nebo změna poznání – změna chování*.

Na této úrovni došlo již k relativně rozsáhlému celoevropskému sjednocení. Jednotlivé myšlenky však není jasně vyslovená ideologie, ale zejména populismus a arivismus, které mají své místní interpretace a jsou formálně a stereotypně napodobovány. Přitom nemusí být představiteli těchto hnutí jen brutálně se tvářící politiky infantilní mladí lidé, ale i uhlazení nadbytkem peněz a elitářským přesvědčením oplývající političtí *dandies*.

Martin Hekrdla sestavil pantheon evropských populistů: Silvio Berlusconi, Gianfranco Fini, Umberto Bossi, Christoph Blocher, Pia Kjaersgaardová, Carl Hagen, Jörg Haider, a jistě mohl přidat ještě další, kteří vyznávají *podobné zásady, hodnoty a program* a kteří bez ohledu na úspěch či neúspěch setkání Evropanů v Nice již svého sjednocení dosáhli.¹²⁾

Někdy nás mýlí jednoduchost, se kterou tyto vyvzorovaní Evropané své myšlenkové stereotypy předvádějí, ale důležité je, že už jsou tady, že o sobě vědí a že chtějí vládnout. Hranice mezi východní a západní Evropou jim nevaadí a ať již je to Vlaams Blok v Belgii, nebo Velké Rumunsko, které mají rozdílné politické programy, spojuje je stejný styl výstředního politického chování. V Evropě nežijí jen militantní neonacističní stoupenci zakazované německé Nationaldemokratische Partei Deutschland (NPD), mezi jejímiž sympatizanty je dnes i Horst Mahler, bývalý aktivista teroristické RAF, ale i švédští stoupenci Nacionálně-socialistické fronty, britští neonacisté (BNF), dnes už tradiční xenofobové ve Francii nebo Itálii, a stále se rodící nové vlastenci a národovci na Západě i Východě.

Můžeme téměř s jistotou tvrdit, že evropské rozměry extremismu jsou původní, inspirované často omlouvanými stinnými

stránkami evropských dějin, ale neméně varující jako kdykoli v minulosti.

¹⁾ Ketzer, David I.: *Ritual, Politics and Power*, New Haven a Londýn: Yale University Press 1988, s. 54.

²⁾ Pasák, Tomáš: *K historii českého fašismu*, Praha: Československý svaz protifašistických bojovníků, 1985 nebo Pasák, Tomáš: *Dějiny československého fašismu. 1938–1945*, Praha: 1999.

³⁾ W. J. Stankiewicz se o extremismu zmínil v interview na UBC ve Vancouveru, viz k tomu jeho práce *What is Behavioralism*, Girs Press 1971, nebo *Relativism*, tamtéž 1972 nebo např. *A Guide to Democratic Jargon*, 1976.

⁴⁾ G. A. Almond a R. Dalton, G. B. Powell: *European Politics Today*, New York 1999, s. 83, nebo srovnej G. Sartori: *Parties and Party Systems*, New York 1976.

⁵⁾ Sartori, Giovanni: *Teória demokracie*, Bratislava: Archa 1993.

⁶⁾ *Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin*, předložená Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR dne 19. 3. 1998 nebo její aktuálnější verze ze září 1999, ss. 3–4.

⁷⁾ Tamtéž s. 4, srovnej i s Pavel Fiala (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Brno: Masarykova univerzita 1998, a práce Jana Chmelfka: *Extremismus mládeže v České republice*, Praha: Ústav pro kriminologii a sociální prevenci 1996 nebo in: *Symbolika extremistických hnutí*, Praha: TRIVIS 2000.

⁸⁾ Salzman, Zdeněk v rámci přednášek na Ústavu etnologie FFUK, v letech 1990–2000 (publ. jako učební texty).

⁹⁾ Wolf, Josef: *Člověk a jeho svět, II., Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti*, Praha: Univerzita Karlova (studijní text), 2000.

¹⁰⁾ Viz nahrávky skupiny Buldok: *Křídla osudu, Rahowa, Náš boj*, nedat., místo vyd. nevedeno.

¹¹⁾ Tamtéž *Division: Strážci nevědomosti*.

¹²⁾ Martin Hekrdla: Haider pod stromečkem, *Právo* 19. 2. 2000.

Literatura:

Nolte, Ernst: *Three Faces of Fascism: Action Francaise, Italian Fascism, National Socialism*, New York 1965.

Bourderon, R.: *Le fascisme, idéologie et pratiques*, Paříž 1979.

Mareš, Robert: *Skinheads, subkultura zničená ideologií*, in *Přítomnost č. 4/97*, 1996 Melničuk, Petr: „Nic než národ“ aneb fašismus po česku, interview se Slavomilem Hubálkem, in *Hospodářské noviny*, nedat., 2000.

Nakonečný, Milan: *K psychologii a perspektivám českého fašismu*, in Pasák cit.d., ss. 393–420.

Kirfel, Martina a Walter Oswald (eds.): *Rückkehr der Führer: Modernisierte rechtsradikalismus in Westeuropa*, Vídeň: Europaverlag, 1991.

Eckhardt Jesse: *Totalitarismus im 20. Jahrhundert*, Frankfurt: Eckhardt Jesse 1999, 2. rozšířené vydání.

Uwe Backer, Eckhardt Jesse, Rainer Zittellmann: *Die Schatten der Vergangenheit*, *Zeitgeschichte* Nr. 33161, Frankfurt a/M: Ullstein Verlag GmbH 1990.

Evropská unie a NATO po Kosovu

ANTONÍN RAŠEK

Tak se jmenuje jedna z kapitol článku Petra Robejška (Hledání stability. Aliance č. 4/1999, s. 6).*) Tedy autora, od kterého se vždy něco nového dozvíme. Poprvé mě však překvapil, až znepokojil. Vždy jsem ho vnímal jako člověka s kritickým postojem k realitě i k jejím peripetiím. A s tím se neslučuje jednoznačnost soudů. Možná jistě souhlasit s názorem, že „v syrové atmosféře postkomunistického světa došlo k nemilosrdnému prosévání koncepcí a struktur“. Ale opravdu „proklamativní struktury jako Visegrád šly do kolen pod vahou reality“ a „pro OBSE zbyla pouze okrajová témata“? „A triumf slaví EU a NATO“? Autor si to může myslet, horší je, čím to dokazuje.

Chybějící přesvědčivá argumentace

První Robejškův argument pro triumf NATO: „Proti očekávání – také mnoha českých amatérských stratégů – byla vojenská akce v Kosovu úspěšná.“ Jako člověk, který prosazoval vstup republiky do Aliance bych si to býval také přál. Ale realita je složitější. To vnímáme i my, kteří se o bezpečnostní otázky zajímáme jako občané, tedy laici, „amatérští stratégové“, jak je nazývá autor, protože se touto problematikou nezabývají jako profesionálové.

Ale nemusí být člověk vyloženým bezpečnostním nebo vojenským odborníkem, aby věděl, že pro hodnocení úspěšnosti nějakého záměru, akce apod. je rozhodující splnění cílů, pro které byly realizovány. A z cílů bombardování Jugoslávie se zatím uskutečnil jediný: vyhnání či uprchlí kosovští Albánci se vrátili domů. Milošević však dlouho vládl dál, a teprve teď je pod demokratickým tlakem odsouván do pozadí, UČK odešla do poloilegality, bojuje se i na srbském území a sen o multietnickém Kosovu až příliš připomíná obsah hry J. R. Pícka Sen o vzdálených jezerech.

Možná tu existovaly cíle nemanifestované i kladné důsledky neočekávané. „Američané přitom potvrdili svůj nárok na insignie jediné velmoci,“ píše Petr Robejšek. Ale já se nad touto strohou větou ptám: Je to skutečně jejich nárok? Stojí o to i většina Američanů? Není to až příliš velké sousto, které se velmi často v historii zaseklo v hrdle? A to nejen těm státům či soustátím, jež o to usilovaly, aby toho na kratší či delší dobu dosáhly.

Podobně je tomu s dalším Robejškovým konstatováním: „Velká Británie je bezvýhradně podporovala (mysleno Spojené státy – ar) a příklonem za Atlantik zřetelně posílila své postavení v Evropě.“ Marně v paměti pátrám po jediném důkazu, který by to potvrdil. Třeba to, že George Robertson se stal generálním tajemníkem NATO? Vždyť jde teprve o třetího Brita v této funkci.

Děsí mě i konstatování identifikující příčiny amerických rozhodovacích procesů: „Navíc NATO je akceschopné jen tehdy a do té míry, v jaké se Spojené státy chovají – a je třeba dodat díky bohu – jako hegemoniální protektor Evropanů. Avšak i pro

USA platí, že společnosti blahobytu jsou jen výjimečně ochotné použít násilí a téměř nikdy tak preventivně. Amerického prezidenta nepřiměla k rozhodnutí bombardovat srbské pozice spalující touha po spravedlnosti a nastolení míru, ale vedle ohledu na specifické americké zájmy to byly v případě Bosny zejména prezidentské volby a v případě Kosova nemálo Monika Lewinská.“

Škoda, že autor jako přední bezpečnostní odborník neupřesnil, o které specifické americké zájmy konkrétně šlo, což by i nás amatéry a laiky především zajímalo. Jinak bychom si totiž mohli myslet, že mnoho dalších bezpečnostních zákroků závisí na tom, co zrovna ve vnitropolitickém životě Spojených států probíhá a zda se náhodou nějaká další ctižádostivá a sexy dívka nepokusí dostat až do samé blízkosti prezidentova poklopce. Pokud by to byla pravda, stálo by za zamýšlení, proč jsme vlastně my občané jedné ze tří středoevropských zemí do NATO vstupovali.

Váhající Evropská unie

„A Evropská unie?“ pokládá si řečnický otázku Petr Robejšek. „V Kosovu Evropané poskytli další příklad své evropské váhavosti. Kdyby rozhodnutí bombardovat srbské pozice záviselo pouze na nich, tak by nesčetní přesluhující evropští komisaři dodnes vedli jednání s cílem vyhnout se nutnosti jednat doopravdy a nedopracovali se ani k Daytonské smlouvě.“ Nevím, zda má EU zahraničněpolitických komisařů v počtu čtyř málo, akorát nebo zbytečně moc. Ale evropská váhavost možná něco budoucího signalizovala. Třeba následný krach halasně proklamovaného Paktu stability, o kterém nyní není pomalu ani slyšet.

Jinak má asi pravdu Jiří Dienstbier, zmocněnec OSN pro lidská práva v bývalé Jugoslávii, když říká (Právo 21. 1. 2000): „... řešit problémy Balkánu lze jen komplexně. První koncepce, která tohle chápe, je Pakt stability – i když ten je zatím jen prázdnicím obalem bez konkrétních projektů, a navíc s vyloučením Srbska.“

O potřebě zbrojit

Bombardování Jugoslávie potvrdilo nespornou vojenskou převahu USA. Robejšek

to komentuje: „Zatím jsou však Evropané jednotní pouze ve snaze na zbrojení spořit, a USA se tak technologicky a bezpečnostně-politicky dále odpoutávají od Evropy.“ K tvrzení opět chybí argumentace, která se

dá vyjádřit několika otázkami: Je skutečně taková propast mezi zbrojním potenciálem USA a Evropy? A když, konkrétně v čem? Existují taková bezpečnostní rizika, aby evropské země tento rozdíl rychle doháněly? Má k tomu Evropa potřebné finanční prostředky? Jakou roli v potřebě efektivně zbrojit evropské země hrají jiné „specifické zájmy“ USA, zvláště zbrojních podniků?

Nechci se ale podrobněji zabývat urážlivými Robejškovými názory v kapitole Česká republika a NATO. Jen ocituji jeho názor související s tématem zbrojení. „Všechny politstopadové vlády byly poplatné fixní ideji, že přes zásadní změny struktury bezpečnostně-politických výzev potřebuje chudý ministrát, jako je Česká republika, univerzální armádu včetně nákladného, a přesto žalostně zkarikovaného letectva.“ Jenže tento ministrát nejen vždycky nejmodernější vojenské letectvo a příslušný personál měl, ale i nejmodernější letadla vyráběl. A ti, kdo tomu jen trochu rozumějí, velmi dobře vědí, že tradice obsluhovat tuto techniku se těžko získává, lehce ztrácí a nejspíš již nikdy neobnovuje.

V závěru si neodpustím něco o té „české povaze“. Pro českou veřejnost, která je po létech německé okupace, komunistického režimu i polistopadového politického klimatu citlivá na používané obecné pojmy i odborné kategorie, byly nepřijemné i používané výrazy v propagandě a v postojích politiků, a to nejen pokud jde o vlastní politickou scénu, ale i orgány NATO, jak je reprezentoval především jeho tiskový mluvčí Jamie Shea.

Charakteristická je pro to reflexe Alexe Švamberka (Orwellova vize. Salon 27. 1. 2000): „... tak se ukazují jen vybrané záběry zvěřstev páchaných nepřitelem, aby se ospravedlnily vlastní bojové akce. Hojně se používají výrazy v novoreči, jen termíny se změnily, a tak už neslyšíme o souboru opatření, nerozborné jednotě, intenzifikaci a vnitřním nepříteli. Nejvíce jich zaznělo právě při bombardování Jugoslávie. Výrazy typu doprovodné škody, tragická chyba, vedlejší účinky nebo technické selhání označovaly zásahy civilních objektů, při nichž často zahynuli nevinní lidé. Z Čečenska slyšíme skoro totéž... Všechny odpovídají podvojnému myšlení, doublethingu, jehož účelem je zamlžení reality.“

Lze se pak přemýšlivým Čechům divit?

*) Polemika vychází v Mezinárodní politice proto, že časopis Aliance byl zrušen.

ARMÉNIE:

Bezpečnostní dilema na prahu 21. století

EMIL SOULEIMANOV

Zahraniční politika nezávislé Arménie vykazuje pozoruhodnou kontinuitu. Je to podmíněno v prvé řadě konfliktem v Náhorním Karabachu, který vypukl v roce 1988. Lze říci, že základní kameny arménské strategie v regionu byly vytyčeny již před samotným získáním nezávislosti v roce 1991.

Snaha dobýt a udržet Náhorní Karabach – arménskou enklávu na území Ázerbájdžánu – přiměla Jerevan k navázání těsných vojenských a politických styků s Moskvou. Vzájemně výhodná spolupráce měla zajistit potřebné zbraně, střelivo a pohonné hmoty rebelujícím Arménům v Karabachu. Válka s Ázerbájdžánem vedla k prudkému zhoršení vztahů s nejdůležitějším spojencem Baku a zároveň největším historickým rivalem Jerevanu – Tureckem; obavy z nepřátelského obklíčení pak ještě více přesvědčily Armény o nutnosti co nejtěsnější integrace s Ruskem, zejména ve vojenské oblasti. Koordinovaná politika s Íránem měla napomoci redukovat turecké snahy o pronikání na jižní Kavkaz a neutralizovat Ázerbájdžán.

Sedm let trvající karabašská válka a současně probíhající blokáda ze strany Turecka a Ázerbájdžánu mimo jiné těžce postihly arménské hospodářství, které znamenalo v letech 1988–1993 téměř sto procentní propad. Katastrofální životní podmínky přinutily statisíce lidí k emigraci. Odliv obyvatelstva arménské národnosti byl natolik rozsáhlý, že vedl až k úvahám o ohrožení existence národa. Navzdory tomu však záviděníhodná jednota zásadně odlišovala arménský vnitropolitický život od situace u nejbližších sousedů: Armény sjednocovala (ve světle nově získané nezávislosti až euforicky vnímaná) národní idea. Lid byl ochoten odpuštět politikům vlastní zoufalou situaci ve jménu oddanosti vyšším záměrům sjednocování arménských zemí. Příznačné pro tuto kavkazskou zemi bylo i to, že po desítky let pěstovaný arménský nacionalismus se – na rozdíl od téměř všech postsovětských republik – nezaměřil proti Rusku a Rusům: Moskva nikdy nepřestala pro Armény plnit úlohu „staršího bratra“.

Převažující část arménské společnosti akceptuje Rusko coby jedinou mocnost schopnou zaručit Arménii bezpečnost; věří, že v situaci „geopolitického patu“, v níž se Arménie nachází, neexistuje alternativa ke spojenectví s Ruskem. Je zřejmé, že samotná sotva třímilionová Arménie dnes není

s to vzdorovat potenciální hrozbě jak ze strany téměř šestapadesátimilionového Turecka s jeho mohutnou, moderně vyzbrojenou armádou, tak perspektivně prosperujícího Ázerbájdžánu. Takřka totální závislost Jerevanu na ruské zahraničněpolitické vizi v regionálních záležitostech je proto vnímána coby historická nutnost, bez níž by byla zpochybněna samotná existence arménského etnika. Navíc „životní zájmy“ Arménie a Ruska na jižním Kavkaze se v převážné míře shodují. Za bezpečnostní záruky však je nutno něco obětovat – v případě Arménie je to velice citlivé omezení státní suverenity ve prospěch Ruska. Nemá však bezpečnostní deštník Ruska v Arménii alternativu?

Turkofobie: kořeny, skutečnost, perspektivy

Všeobecně se soudí, že umístění 102. vojenské základny Ruska na arménském území má za cíl zabránit případné agresii ani ne tak ze strany Ázerbájdžánu, jako spíše ze strany mnohem mocnějšího Turecka. Avšak jak velká je ve skutečnosti pravděpodobnost turecké invaze?

Arménská vize turecké hrozby navazuje svými základními rysy na fenomén historické paměti arménského národa. Je to způsobeno jednak podstatnou zátěží z minulosti – tisíciletou rivalitou mezi Armény a turkickými dobyvateli, genocidou z roku 1915 a záhy poté propuknuvší arménsko-tureckou válkou, a také tím, jak se do paměti současníků vepsala prohlášení některých tureckých radikálů (od počátku 90. let vesměs reflektujících zápal turecko-ázerbájdžánské solidarity proti vojenským úspěchům Arménů v Náhorním Karabachu) o nutnosti „co nejdříve se vypořádat s Arménií“.

Do jisté míry je oprávněné tvrzení, že pokud je možné hovořit o ideologii turkismu jako o státotvorné doktríně tureckého státu od roku 1924, v Arménii lze takto uvažovat o ideologii „antiturkismu“, a to již od dřívější doby. Démonizace obrazu Turků a Turecka podstatně ovlivnila vývoj podoby arménského nacionalismu v deva-

tenáctém i dvacátém století a její konceptuální prvky spoluvytvářejí identitu arménské společnosti až dodnes.

Současné Turecko se však – oproti dřívějšímu Turecku imperiálnímu – řídí odlišnými prioritami. Prozápádní orientace An-kary, závazky a ohraničení vyplývající ze členství v NATO, jakož i seriózní uvažování o vstupu do Evropské unie přispívají k postupné evropeizaci politického klimatu v republice. Populistické výroky řady krajních radikálů dnes nejsou s to ovlivnit politické rozhodování vedení státu; navíc jsou zahraničněpolitické aktivity An-kary do značné míry předurčeny, „filtrovány“ globálními americkými zájmy. Stojí za zmínku, že protiarménské nálady v turecké společnosti nejsou nikterak podstatné, pokud vůbec nějaké existují. Vojenská invaze Turecka do kterékoliv země (není-li ohrožena teritoriální integrita a samotná existence tureckého státu) zcela zřejmě již vzhledem k zahraničněpolitické orientaci a úkolům Turecka v NATO nepřipadá v úvahu. Invaze do Arménie je pak pravděpodobně tou poslední věcí, kterou si současný turecký stát může přát.

Stále je tu ovšem možnost destabilizace země, ať už vlivem případného nástupu islamistů, působením ultranacionalistů, etnickými nepokoji či přímo občanskou válkou. Lze se obávat každého zhoršení vnitropolitických poměrů, které by bylo schopno zásadně změnit politickou orientaci Turecka natolik, že by došlo k dramatickému zhoršení vztahů a celkovému poklesu politické stability v regionu. Přerod Turecka v nepředvídatelně se chovající kolos by v prostorách západní Asie znamenal zánik geopolitické rovnováhy. Arménie proto nesporně patří do čela skupiny zemí, jež jsou bezprostředně zainteresovány na upevnění vnitropolitické stability v Turecku – v případě Turecka specificky podmíněné sekulární státností a dalším prohlubováním prozápadní orientace, až po případný vstup země do Evropské unie.

Pro skutečné zájmy Arménie je nanejvýš neprozíravé snažit se ve spojení s Íránem, Řeckem, Sýrií a Ruskem o oslabení a destabilizaci Turecka – např. podporou kurdských secesionistů.

Nezbytnost turecko-arménského „tání ledu“ si samozřejmě v plné míře uvědomují Spojené státy a snaží se tomuto procesu – zajisté ve vlastním geopolitickém zájmu – napomoci.¹⁾ Je zcela přirozené, že čím horší jsou vztahy mezi Tureckem a Arménií, tím těsněji se naopak vyvíjejí vztahy arménsko-ruské, tím větší je výsledná míra závislosti Jerevanu na Moskvě. Arménsko-turecká rivalita nutí kavkazskou zemi hledat útočiště v Moskvě, jejímž strategickým zájmem v této oblasti, ovšem mimo jiné, je zabránit americkému průniku do Kaspického moře, tolik bohatého na ropu a plyn. Arménie se mimoděk – i vzhledem ke svým obavám z ázerbájdžánského zotavení – stává opo-nentem zájmů Spojených států v regionu.

Zásadní brzdou navázání diplomatických styků mezi Tureckem a Arménií je dnes otázka uznání arménské genocidy a požadavek na stažení arménských vojsk z okupovaných ázerbájdžánských území. Turecko i nadále rozhodně odmítá uznat historický fakt vyvraždění půldruhého milionu Arménů v Osmanské říši. Ankara sice uznává, že došlo ke značným obětem mezi arménským obyvatelstvem východních provincií sultanátu, ale považuje to za následek „občanské války“, během níž byly nevinně usmrceny také tisíce obyvatel tureckého původu.²⁾ V dané situaci zbývají tedy zahraničněpolitické administrativě Washingtonu pouze dvě cesty: buď – s pramalou šancí na úspěch – dbát na to, aby se o otázce uznání arménské genocidy na mezinárodní scéně již nikdy nediskutovalo, anebo přesvědčit tureckého spojence, aby tuto dějinnou událost oficiálně akceptoval. Pouze na toto (a žádné jiné) řešení je arménská společnost schopna přistoupit. Celé generace Arménů byly totiž po roce 1915 vychovávány pod dojmem této tragické události.

V turecké společnosti je v posledním desetiletí patrný určitý pozitivní pohyb, přinášející více optimismu v očekávání arménsko-tureckého usmíření. Postupně dochází k určité „westernizaci vědomí“. Představitelé „nové vlny“ turecké historiografie, mezi nimi pak obzvláště Taner Aksam a Fikret Adanir, vydávají nové knihy věnované této problematice, které jsou na tureckých trzích velmi žádané.³⁾ Problematika arménského holocaustu přestává být tabu, turecký národ se dovídá o masakrech na Arménech, mění se postoj turecké společnosti vůči arménským požadavkům na uznání tohoto historického faktu.⁴⁾

Lze předpokládat, že pokud turecká společnost uzná genocidu spáchanou na arménském obyvatelstvu, dojde nakonec i k oficiální omluvě Ankaru, čímž bude překonána zásadní překážka stojící dosud v cestě turecko-arménskému usmíření.

Společně s uspokojivým řešením otázky turecko-arménského usmíření zbývá však v daném regionu úkol řešit další významné problémy: zejména nutnost stažení arménských vojsk z okupovaných území mimo Náhorní Karabach, návrat milionu ázerbájdžánských uprchlíků do jejich domovů a mírové řešení karabašské krize.

Náhorní Karabach: Klíč k jednotnému Kavkazu

Otázka Náhorního Karabachu je nanejvýš citlivou záležitostí jak pro Arménii, tak pro Ázerbájdžán. Jerevan a Stepanakert za mlčenlivého pozhledání Kremlu hovoří o nemožnosti poválečné koexistence karabašských Arménů s Ázerbájdžánci, zejména o její nemožnosti v rámci ázerbájdžánského státu. Baku však vychází z představy, že Karabach je nedělitelnou součástí Ázerbájdžánu, a nikdy se nehodlá smířit s jeho ztrátou. Za této situace platí pak

„právo silnějšího“: přednost má ten, kdo disponuje mocnější armádou a výhodnějším mezinárodněpolitickým postavením. V současné době se v privilegovaném postavení nachází jednoznačně Arménie, která podle určitých zdrojů získala od Ruska zbraně v hodnotě jedné miliardy dolarů (částka pro tak malou zemi téměř fantastická).⁵⁾ Ázerbájdžán se zřejmě musí smířit s tím, že má jen pramalou šanci na znovudobytí oblasti. Ale, jak se říká, „všeho do času“. Jižní Kavkaz vykazuje v posledních sedmi letech nepřetržitě dynamický vývoj. V době již velmi blízké se Baku může stát nezanedbatelným vývozcem ropy a plynu. Může se také stát důležitým uzlem pro tranzit středoasijských energetických surovin. Dnes se s respektem hovoří o miliardových investicích do ázerbájdžánského hospodářství a v důsledku těchto investic se v zemi během následujících tří desetiletí očekává zisk přinejmenším 80 miliard dolarů.⁶⁾

Jaká pak bude situace kolem Náhorního Karabachu za deset, patnáct až dvacet let, až se Ázerbájdžán hospodářsky zcela zotaví a vybuduje také armádu srovnatelnou s arménskou, či dokonce silnější? Budou-li obě zneprátené země pokračovat v současném trendu totální nesmiřitelnosti, nebudou pak také ochotné přistoupit k totální válce? Vždyť je naprosto očividné, že „návrat“ do Náhorního Karabachu vždy byl a bude prioritním úkolem Ázerbájdžánu.

Za současné situace se musí Jerevan rozhodnout mezi dvěma alternativami: buď přistoupit k reálným konzultacím s Baku ohledně statutu Náhorní karabašské republiky (NKR), jenž by vyhovoval všem stranám konfliktu, nebo se společně s Ruskem podílet na zamezení stavby ropovodu Baku – Ceyhan, resp. ohrožit jeho fungování.

Snaha Jerevanu, aby Baku uznalo Náhorní karabašskou republiku jako nezávislý stát, se navenek jeví jako výsledek ne zcela střízlivého hodnocení situace. Spíše však jde o blokování vyjednávacího procesu. Každopádně je zřejmé, že stát, k jehož úplné a bezpodmínečné kapitulaci nedošlo, se de iure vlastní provincie dobrovolně nevzdá. Dvojnásob to platí, uvážíme-li optimistické vyhlídky Baku do budoucna.

Ázerbájdžán připouští co nejvyšší status Náhorního Karabachu, přírodnatelný ke konfederativnímu uspořádání. Stepanakert bude mít právo na vlastní armádu, policii, ústavu, jakož i další atributy státnosti, avšak „fiktivně“ bude akceptován mezinárodním společenstvím coby součást ázerbájdžánského státu. Ostatně ani to ze zřejmých důvodů nikdy neuzná suverenitu Náhorního Karabachu.

Jestliže ke konsenzu mj. v otázce statusu Náhorního Karabachu nedojde, bude Arménie nucena intenzivně „spolupracovat“ s Moskvou na účinné izolaci regionu. Jak reálné jsou možnosti Arménie, resp. Ruska, zabránit ázerbájdžánskému projektu? Jedinou možností Arménů, jak zbrzdit postup

projektu, je organizovat nepokoje na kritických úsecích ropovodu: tedy buďto uskutecnit vojenské tažení do severozápadní oblasti Ázerbájdžánu, nebo vyvolat protigrúzijské povstání v provincii Džavacheti na jihu Gruzie, obydlené převážně Armény. Nebo také obojí současně.

Zhoršení vztahů s Gruzií však při racionálním uvažování ani nepřichází v úvahu: Arménie by se ocitla v téměř totální izolaci a eventuální válka na dvou frontách by snadno vyčerpala její zásoby. Riskovat osudy pětisetisícové arménské menšiny v Gruzií by tudíž bylo zcela nepřijatelnou variantou.

Případná okupace severozápadních oblastí Ázerbájdžánu by pak – nemluvě o vojenských komplikacích a nepřipravenosti arménské společnosti obětovat životy v boji o „cizí“ území – nutně zkompromitovala Arménii v očích mezinárodního společenství a pasovala by ji do role agresora.

S Ruskem navždy?

Dnešní Rusko rovněž nemá dostatek nástrojů pro bezvýhradnou dominanci v regionu. Obnovení neoimperialistických praktik a snaha podmanit si jihokavkazské státy, nikoliv spolupracovat na zásadách oboustranné výhodnosti, nutí Ázerbájdžán a Gruzií vymanit se ze sféry vlivu Moskvy, i když oba uvedené státy mají zájem o konstruktivní partnerství s bývalou metropolí.⁷⁾ V situaci, kdy jednak přítomnost Západu v regionu, který je klíčem k ovládnutí nerostného bohatství Kaspiku, a jednak perspektiva zotavení a slibného hospodářského růstu zemí regionu je Moskvou vnímána jako faktické ohrožení jejích životních zájmů, se přirozenou prioritou Ázerbájdžánu a Gruzie stává koncentrace sil k úniku ze sféry životních zájmů Moskvy a hledání spojení se Spojenými státy

Nejde tedy, jak často naznačuje Moskva, o „protiruský komplot“ Baku a Tbilisi, nýbrž o pouhou snahu zachránit a upevnit těžce vydobytou státnost.

Rusko není ekonomicky, ani politicky natolik silné, aby dokázalo zastavit proces „kaspického zotavení“ ryze demokratickými prostředky. Navíc nanejvýš důsledná politika Spojených států v regionu nasvědčuje tomu, že k žádnému velmocenskému „paktu o rozdělení sfér vlivu“ na jižním Kavkazu nedojde. Jedinou reálnou možností Moskvy zůstává přímý vojenský zásah, nebo (ostatně Kremlem vůči Baku a Tbilisi již několikrát s dosti slušným úspěchem vyzkoušená) metoda podněcování separatistů a destabilizace vnitropolitického dění.⁸⁾ Pravděpodobnější je bezesporu varianta předpokládající výbuch etnických vášní, resp. teroristických útoků na trase ropovodu. A v tom by nejspíše Rusku – podle kremelského scénáře – měla napomoci Arménie...

Je však skutečně v zájmu Arménie přispívat k vytvoření nestabilního, chudého,

etnickými požary zmítaného Kavkazu, jehož integrální součástí Arménie je? Nebylo by pro ni dlouhodobě prospěšnější napomáhat k vytvoření stabilního politickoekonomického klimatu a těžit ze všeobecné prosperity jihokavkazských zemí?

Prováděním de facto „proruské“ místo „proarménské“ politiky Jerevan přispívá k fragmentaci regionu, přičemž je očividné, že zatímco Ázerbájdžán a Gruzie se těší značným západním investicím, závislost Arménie na nepředvídatelném Rusku se prohlubuje.⁹⁾ Je to však proces, který nesporně neodpovídá reálným životním zájmům Arménie.

Je zřejmé, že Arménie, jež sama o sobě není s to hrát v regionu příliš významnou roli, ať již vzhledem k absenci bohatých přírodních zdrojů, malému teritoriu či nepočetnému obyvatelstvu, láká pozornost moskevských stratégů svou zeměpisnou polohou, z níž se dají pohodlně „házet klacky pod nohy“ procesu „kaspického zotavení“. Jakmile v jihokavkazském ropovodu poteče ropa a zapojení jižního Kavkazu do vnějšího světa se stane skutečností, Rusko pravděpodobně ztratí zájem o svého arménského spojence – ostatně i vzhledem k nákladnosti jeho financování.¹⁰⁾ Značné obavy budí známé „zákonitosti“, resp. chaotičnost rozhodovacího procesu v kabinetech moskevských generálů a vyšších kremelských činitelů: Otázkou zůstává, nebude-li Rusko vbrzku ochotno postoupit již nepotřebný Karabach výměnou za solidní podíl v kaspickém kotli?¹¹⁾

Východisko se zdá být jediné: kompromis ve věci Náhorního Karabachu. Moskva, jež léta odhodlaně blokuje nalezení skutečného řešení konfliktu, bude z „objektivních“ důvodů i nadále vzdorovat.¹²⁾ Přišla by totiž o nástroj umožňující „účinné zprostředkovávání“ mezi Jerevanem a Baku. Jestliže však Moskvě na jižním Kavkaze jde o vlastní velmocenské ambice, Jerevan usiluje o uchování státnosti, neboť sdílí se sousedními zeměmi společné hodnoty.

Stažení arménských vojsk z území mimo NKR připraví půdu pro ujednání o vzájemně výhodném statutu republiky a pro návrat milionu ázerbájdžánských uprchlíků do jejich domovů. Rozmístění monitorovacích misí, resp. misí, mírotvorců z OSN, OBSE, příp. NATO, vyloučí možnost provokací a přispěje k rozvoji mírového života.

Po definitivním dořešení této otázky bude moci v regionu nastat celkové uvolnění: dojde jak k eliminaci revanšistických zájmů Baku, tak k détente v arménsko-tureckých vztazích a deblokádě Arménie. Zmizí jak neustále pocívaný „Damoklův meč“ ázerbájdžánské odvety, tak i obavy z turecké hrozby a postupně bude moci pomínot současná militarizace regionu. Pokojný Kavkaz bez etnických rozepří bude navenek signalizovat vznik žádoucí stability, nutné pro zahraniční investice, které se pak následně odrazí v růstu arménské

ekonomiky. Faktické omezení současné arménské suverenity bude nahrazeno získáním širšího prostoru pro politické manévrování, získáním daleko větší míry nezávislosti.

Jednotný Kavkaz bude moci snáze prosazovat společný zájem o přiblížení se transatlantickému bezpečnostnímu pásmu; ve světle znepokojivých signálů z Ruska se jedná o nanejvýš aktuální úkol. Bezpečnostní architektura jižního Kavkazu může být následně doplněna vytvořením společného „kavkazského domu“, eventuálně pod bezpečnostním deštníkem NATO. Bezpečnost celého regionu, a tím i Arménie, se tak stane skutečností.

Alternativa k jednotnému, pokojnému, prosperujícímu Kavkazu neexistuje. Arménie by měla vstoupit do 21. století skutečně suverénní, vzkvétající, žijící v míru a souladu se svými sousedy.

¹⁾ Danielyan, E., U.S. Seeks Turkish-Armenian Rapprochement, RFE/RL Report, 22. 10. 1999.

²⁾ Turkiye Cumhuriyeti Disisler Bakanligi, www.mfa.tr/grupa/default.htm

³⁾ Oser, Praha 2000 (č. 3–4), str. 26 (v arm. jazyce).

⁴⁾ Charakteristická je výzva asi 12 000 tureckých příslušníků žijících v Německu, adresovaná tureckému parlamentu o nutnosti uznání arménské genocidy, tamtéž.

⁵⁾ Cohen, A., U.S. Policy in the Caucasus and Central Asia, str. 14.

⁶⁾ Remp, S., Dancing with Elephants: Pioneering Gas and Oil in the Caspian, Central and Eastern Europe, in: CACI Forum, 19. 5. 1999.

⁷⁾ Souleimanov, E., Ázerbájdžán v politice Ruska: In: Mezinárodní politika, 9/2000.

⁸⁾ Cohen, A., The New „Great Game“: Pipeline Politics in Eurasia, in: Caspian Crossroads, díl 2, č. 1, 1996.

⁹⁾ Ostatně řada arménských politiků „cítí, že pokud se alespoň teď Arménie nezapojí do rozhovorů o budoucích ropovodech, vypadne ze hry a bude natrvalo chudým příbuzným uprostřed vzmáhajících se sousedů“. Viz Wanner, J., Kavkazský region a ruská zahraniční politika, in: Vzájemné vztahy Ruska a postsovětských republik, Praha 1998, str. 122.

¹⁰⁾ Podle některých údajů je 60 % státního rozpočtu Arménie kryto výdaji z Ruska. Viz Coppieters B. (edice), Contested Borders in the Caucasus, Brusel 1996, kap. III.

¹¹⁾ Příznačný je projev bývalého arménského prezidenta L. Ter-Petrosjana reflektující potenciál „ropné diplomacie“ Baku: „Nemůžeme dál čekat, i když Arménie a Náhorní Karabach jsou dnes silné. Za několik let budeme podstatně slabší.“ Podle vyjádření jednoho arménského politika: „Existuje značné znepokojení z toho, že další izolace Arménie, jež navázala těsnější kontakty s Ruskem než její sousedi, je s to rozrušit dnešní křehkou stabilitu na jižním Kavkaze, tím spíš, že se jak Baku, tak Tbilisi snaží upevnit svou nezávislost na Rusku. ...Zakavkazsko připomíná třínožku. Pokud odtrhnete jednu z nožek, může utrpět celý region“. Podle materiálů Armenpress publikovaných v: Obščekavkazskaja gazeta, 5. 10. 1998.

¹²⁾ Viz Wanner, J., str. 121–122.

Humanitárnu intervenciu v najvšeobecnejšej rovine môžeme charakterizovať ako mocenský zásah (dokonca aj v podobe použitia ozbrojenej moci) jedného štátu alebo skupiny štátov do suverenity iného štátu (a proti vôle tohto štátu) s cieľom ochrániť isté základné záujmy a práva občanov a iných zdržiavajúcich sa osôb práve proti tomuto štátu.

No ani v období pred prijatím Charty OSN nebola definovaná tak široko. Malo ísť o zásah s cieľom chrániť predovšetkým životy osôb zdržiavajúcich sa na území iného štátu, ktoré neboli príslušníkmi intervenujúceho štátu a ani vtedy nebol tento princíp akceptovaný všeobecne.¹⁾ Ak ho „civilizované kresťanské“ veľmoci ochotne uplatňovali v prípade slabších a najmä mimoeurópskych štátov, rozhodne odmietali takýto zásah do vlastných záležitostí. Za istých okolností by sa každá vojna vedená z ideologických a morálnych dôvodov mohla považovať za formu humanitárnej intervencie. Z tohto hľadiska by najväčšou humanitárnou intervenciou bol vstup Spojených štátov do prvej svetovej vojny v mene Wilsonových štrnástich bodov.

Princíp humanitárnej intervencie má svoj pôvod v podstate v období náboženského rozdelenia Európy, keď panovníci jednotlivých štátov brali pod svoju ochranu svojich súvercov v susedných krajinách, v ktorých boli menšinou. Ich právo zasiahnuť v ich prospech bolo často upravené aj zmluvne. V devätnástom storočí k tomu pribudol boj proti otrokárstvu, pirátstvu, kanibalizmu, ochrana kresťanov v Turecku a pod.

Odmietnutie princípu humanitárnej intervencie

Netreba nijako zdôrazňovať, že princíp humanitárnej intervencie často len maskoval imperialistické a koloniálne zámery. To postupne viedlo k odmietnutiu princípu humanitárnej intervencie a Charta OSN v článku 2 odseku 4 fakticky niečo také zakazuje: „Všetci členovia Organizácie Spojených národov sa vystríhajú vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily oproti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi Organizácie Spojených národov.“

Len veľmi umelá a špekulatívna definícia územnej celistvosti a politickej nezávislosti (napr. taká, že humanitárna intervencia vlastne neporušuje integritu zasiahnutého štátu, pretože jej cieľom nie je zmocniť sa cudzieho územia a navyše má dočasný charakter) by teoreticky dovoľovala zmiernenú intervenciu. Navyše Charta v ďalších článkoch ustanovuje, že okrem samostatnej a kolektívnej sebaobrany je použitie sily v medzinárodných vzťahoch dovolené len za

Humanitárna intervencia

DANIEL ŠMIHULA

spĺnenia presne definovaných výlučných podmienok: v prípade agresie proti suverénemu štátu a po súhlase Bezpečnostnej rady OSN.²⁾ Zjednodušene povedané: zo všetkých šiestich kogentných princípov medzinárodného práva: zákaz hrozby silou alebo použitia sily, právo na sebaobranu, zásada ochrany ľudských práv, zásada humanity počas ozbrojených konfliktov, zásada svedomitého plnenia medzinárodných záväzkov, sloboda morí³⁾, len pri obrane prvých dvoch z nich – (zákaz použitia sily, právo na sebaobranu) je dovolené podľa platného medzinárodného práva použiť vojnové násilné prostriedky. Preto každá humanitárna ozbrojená intervencia voči suverénemu štátu by sa mala považovať za agresiu.

Ochrana ľudských práv už dávno nie je doménou čisto vnútroštátneho zákonodarstva, no medzinárodné právo zatiaľ nedovoľuje použiť za týmto účelom vojnové prostriedky. Hoci na druhej strane je zrejme pravdepodobné, že v prípade istých situácií „medzinárodné spoločenstvo by sa mohlo zdržať zaujatia odsudzujúceho stanoviska tam, kde vďaka vonkajšej intervencii bolo za okolností veľkého utlačania občanov ich vlastným štátom zachránené veľké množstvo životov“.⁴⁾ Napr. medzinárodné spoločenstvo v podstate bez väčších problémov akceptovalo zásah Tanzánie v Ugande roku 1978 a Indie vo Východnom Pakistane roku 1971.

Na druhej strane najväčší moderný zásah práva na humanitárnu intervenciu – USA – odmietol zásah Vietnamu v Kambodži v roku 1979 proti režimu Červených Khmérovo, napriek tomu, že priniesol podstatné zlepšenie situácie miestneho obyvateľstva a Vietnam používal rétoriku humanitárnej intervencie. Pre Spojené štáty boli vtedy rozhodujúce iné, mocenské a ideologické faktory.

Nová situácia

Bohužiaľ alebo nšťastie, medzinárodné vzťahy sa neriadia len medzinárodným právom, či už preto, že veľká časť z nich nie je týmto právom upravená, alebo štáty medzinárodné právo v istých situáciách ignorujú. A aj samotné medzinárodné právo nie je čímsi nemenným – obyčajne sa jeho normy menia so zmenou medzinárodného systému.

Preto napriek formálnemu odmietnutiu práva medzinárodného spoločenstva na ozbrojenú humanitárnu intervenciu sa dnes na prelome dvadsiateho a dvadsiateho prvého storočia možno stretnúť s názormi požadujúcimi zmenu medzinárodného práva, a ak nie je možné na základe zmluvných dokumentov, tak na základe novej medzinárodno-právnej obyčaje tak, aby ľudské prá-

va, politická demokracia a dokonca i slobodný trh boli chránené novodefinovaným právom na humanitárnu intervenciu medzinárodného spoločenstva či jednotlivých štátov: „Do popredia sa tieto otázky dostali v súvislosti s takým trendom v medzinárodných vzťahoch, ktorý presadzuje zmedzinárodnenie ľudských práv a ich ochranu voči štátom, ktoré hrubo a masovo porušujú ľudské práva svojich občanov a obyvateľstva...“⁵⁾ Ako príklady nového usporiadania medzinárodných vzťahov sa uvádza Haiti, Rwanda, a pod., kde došlo k ozbrojenému zásahu s mandátom Bezpečnostnej Rady OSN. A uvádza sa, že Bezpečnostná rada našla mechanizmus (alebo skôr právnicku fintu) povoľujúci použiť vojnové prostriedky pri obrane ľudských práv, tým že porušovanie ľudských práv označila za zdroj ohrozenia mieru a nestability pre susedné štáty, a to umožňuje BR OSN spustiť mechanizmus odpovede medzinárodného spoločenstva podľa VII. hlavy Charty OSN.⁶⁾

Napríklad v rezolúcii Bezpečnostnej rady OSN č. 929 z roku 1994 o Rwande sa konštatovalo, že „...rozsaľ humanitárnej krízy v Rwande utvára nebezpečenstvo pre mier a bezpečnosť pre región“ a BR splnomocnila členské štáty, aby v spolupráci s generálnym tajomníkom viedli príslušné operácie s cieľom garantovať bezpečnosť a ochranu utečencov, civilistov a pod. Analogické formulácie sa vyskytli aj v rezolúciách o Haiti (napr. 940/1994 a 975/1994).

No význam niektorých humanitárnych zásahov, na ktoré dala súhlas BR OSN, je nadhodnotený. Išlo o zásahy na územiach, kde prebiehala občianska vojna či vláda (Haiti) nebola považovaná za legitímnu – teda absentovala uznávaná, rešpektovaná a dostatočne silná štátna moc. A podobné zásahy už predsa OSN prevádzalo aj predtým – napr. v bývalom Belgickom Kongu v roku 1960. Doteraz sa však BR OSN neodvážila poskytnúť v súvislosti s ochranou ľudských práv priamy mandát na vojenský zásah do suverenity niektorého stabilizovaného štátu s legítimnou a medzinárodne uznanou vládou. Vojna proti Iraku v roku 1991 neskončila pádom Saddáma Husajna, ale dosiahnutím obmedzených cieľov stanovených BR OSN. Navyše konkrétne v prípade Rwandy bola pôsobnosť vyslaných jednotiek veľmi prísne obmedzená na humanitárne úlohy a presne určený krátky časový interval (dva mesiace), ktorý sa musel opakovanne predlžovať.

Ďalej – všetky tieto rezolúcie a následné akcie boli odsúhlasené viac-menej ad hoc, pre každý jednotlivý prípad osobitne. Nebol

prijatý žiadny dokument tento princíp potvrdzujúci. Význam uznesení Valného zhromaždenia OSN 43/131 z roku 1988 a 45/100 z roku 1990 o humanitárnej pomoci obetiam prírodných katastrof a podobných pohrôm sa preháňa⁷⁾. Zaväzujú síce štáty pomôcť humanitárnym organizáciám v prípade takýchto pohrôm, no nijako z ich textu nevyplýva, že môže mať formu ozbrojeného zásahu. Naopak, potvrdzuje sa v nich suverenita a územná integrita postihnutých štátov.

Principiálne však možno akceptovať domnienku, že napriek deklarovaným zásadám ochrany ľudských práv v Charte OSN bola v roku 1945 odmietnutá idea humanitárnej intervencie predovšetkým preto, že potom by bola neprijateľná pre ZSSR a koloniálne mocnosti, a preto, že po skúsenostiach dvoch svetových vojen ľudstvo považovalo za najväčšie zlo akúkoľvek vojnu, a že dnes sa do popredia dostáva nie nebezpečenstvo z vojen medzi štátmi, ale práve z hrozieb potlačania ľudských práv vo vnútri štátov, a preto je zmena medzinárodného práva prípustná. Avšak takéto uvažovanie má niekoľko úskalí.

Problémy spojené s humanitárnou intervenciou

Predovšetkým vojna ako taká je jedným z najmasovjších a najbrutálnejších porušovaní ľudských práv, aké vôbec existujú. Nakoľko môže postihnúť mnohonásobne viac ľudí, než kvôli ochrane ktorých bola zahájená.

Nie je ani jasné to „dobro“, v mene ktorého by sa humanitárna intervencia mala uskutočniť. Čo jedna krajina, jedna kultúra môže chápať ako absolútne nevyhnutný stav, ktorý musí byť presadený a garantovaný akýmkoľvek spôsobom, druhá tak vidieť nemusí. V súčasnosti vidíme akceptovanie široko poňatej definície ľudských práv ako absolútne nevyhnutnú podmienku vstupu do civilizovaného medzinárodného spoločenstva, no je to dôsledok euro- a amerikanocentizmu v medzinárodných vzťahoch a mnohé krajiny tzv. tretieho sveta môžu krátko argumentovať, že ich podpis pod Deklaráciu ľudských práv a ostatné dokumenty bol fakticky vynútený daným medzinárodným systémom, ktorý neodrážal ich hodnoty a ich poňatie ľudských práv. (No objavuje sa prirodzená otázka, že aký by mal byť tento iný „neurópsky“ zoznam ľudských práv. Po detailnejšom skúmaní zistíme, že je v podstate taký istý, akurát sa mnohým vládam nepáči existencia kontrolného mechanizmu či už domáceho alebo zahraničného.) A v konečnom dôsledku je koncepcia ľudských práv tiež len istou ideológiou, ktorá v zmenených historických podmienkach môže byť nahradená inými hodnotami. Veď v minulosti bol jasným a akceptovaným dôvodom k vojne dynastickej nárok, náboženské rozdiely, urážka hlavy štátu a pod. I Brežnevova doktrína obmedzenej suverenity oficiálne prijatá socialistickými krajinami v roku 1968 predstavovala svojho druhu zásadu humanitár-

nej intervencie. Veď ak akceptujeme komunistickú tézu o komunizme ako najvyššom „dobrodíni“ pre ľudstvo, je povinnosť ostatných socialistických krajín ho šíriť a hájiť v cudzine mravne ospravedliteľná!

Keďže niet jednoznačnej neustranej a legitímnej autority oprávnenej rozhodnúť o humanitárnej intervencii a zároveň disponujúcej dostatočnou silou schopnou intervenciu realizovať voči komukolvek, nakoniec by sa medzi potenciálne objekty humanitárnej intervencie dostali len slabšie štáty bez významnejších spojencov, čím by sa ešte viac prehĺbila faktická nerovnosť štátov (napriek deklarovanej rovnosti) a silnejším štátom by dávala právo viac-menej kedykoľvek zasiahnuť do záležitostí iných krajín, lebo problematika ľudských práv je bezbrehá a pri tak široko koncipovanom poňatí ľudských práv, ako sa dnes na svetovej scéne presadzuje, pri trocha dobrej vôle sa na také porušenie ľudských práv vždy nájde.

Vlastne všetky islámske krajiny môžu byť postihované za to, že nezabezpečili úplnú rovnosť pohlaví alebo rešpektovanie práv náboženských menšín, Slovensko a jeho susedia za to, že trpia dramatické rozdiely v životnej úrovni Rómov a zvyšku obyvateľstva, Británia za neschopnosť riešiť severoírsky problém atď. Asi by sa muselo presne stanoviť, od akej úrovne porušovania ľudských práv je intervencia prípustná a kedy ešte nie.

Je veľmi pravdepodobné, že princíp humanitárnej intervencie by bol veľmi rýchlo zneužitý štátmi na zastretie svojich iných zámerov, a tak by pôvodne vznešená idea skončila ako číre pokrytectvo: „Diskusia v OSN o legalite humanitárnej intervencie je poučná. Panuje všeobecný súhlas, že štáty majú jurisdikciu nad osobami i územím štátov. Hoci niektorí usilovali o to, aby právo štátu bolo obmedzené, ak štát pácha krutosti voči vlastnému obyvateľstvu... ..medzinárodné spoločenstvo usiluje o to, aby bola možná intervencia voči takémuto štátu z hľadiska humanity. Účinnosť tohto názoru má však slabú stránku, pretože intervenciu môžu štáty využiť pre sebecké ciele.“⁸) Nakoniec, aj o americkej intervencii na Haiti z roku 1994 prezentovanej ako úspešný príklad nastolenia demokracie vonkajším ozbrojeným zásahom sa niekedy tvrdí, že bola motivovaná vlastnými americkými záujmami – predovšetkým snahou zabrániť haitskej emigrácii do USA.⁹)

V najbližšej dobe sa nepodarí dosiahnuť skutočnú jednotu medzi štátmi na svete o potrebe a podmienkach humanitárnej intervencie. Neexistuje všeobecne prijatý medzinárodný mechanizmus, ktorý by dnes dokázal jasne určiť, kedy a kde sú ľudské práva porušované tak, že sú splnené podmienky na humanitárnu intervenciu, a ktorý by zaväzoval ostatné štáty poskytnúť svoje ozbrojené sily pre takýto zásah. Tento problém by sa vynoril najmä vtedy, keby humanitárna intervencia mala byť namierená proti niektorej veľmoci a tak by sa vojenská akcia nemohla obmedziť na zásah niekoľkých letiek či brigád a riskovala by sa globálna vojna, nevraťiac o tom, že ak intervencia voči Rusku

a Číne je dnes za pomoci USA a štátov NATO ako-tak predstaviteľná, voči samotným Spojeným štátom je nemysliteľná.

Nie je ani jasné, či rozhodovanie o zorganizovaní takejto humanitárnej intervencie sa má uskutočniť na pôde OSN, ako najvýznamnejšej medzinárodnej organizácie, alebo mimo nej. Stále je dosť vplyvných a mocných štátov, ktoré budú zubami-nechtami bojovať proti zavedeniu princípu humanitárnej intervencie do medzinárodného práva, pretože dobre vedia, že sami by sa mohli stať objektom takéhoto zásahu. Neboli by zrejme ani ochotné sa podieľať na takýchto akciách voči iným štátom.

OSN za daných pomerov zrejme nebude iniciátorom skutočných humanitárnych intervencií s cieľom viesť skutočnú vojnu proti niektorému suverénnemu štátu. V prvom období by sa povinnosťou zúčastňovať sa na humanitárnej intervencii cítili viazané a zároveň na ňu oprávnené len krajiny západného spoločenstva. Radikálnejšie názory preto požadujú ukotviť princíp humanitárnej intervencie mimo pôdy OSN, ako svojho druhu „svätú povinnosť“ demokratických štátov.

Ale ak by sa právo humanitárnej intervencie chávalo hlavne ako právo tzv. Západu zasahovať v ostatných častiach sveta, i napriek skutočnému stavu – t.j. vyššieho štandardu ľudských práv v Severnej Amerike a Západnej a strednej Európe (a v Austrálii, a na Novom Zélande) a horšieho vo zvyšku sveta, mnohé postsocialistické a rozvojové krajiny by to interpretovali ako kultúrny rasizmus a prejav západnej neokolonialistickej hegemonie.

A vôbec – princíp humanitárnej intervencie by mal charakter povinnosti alebo práva?

Keď sú v niektorom štáte porušované ľudské práva, bude povinnosťou ostatných štátov zasiahnuť, alebo naopak, porušovanie ľudských práv bude len ospravedlňujúcim dôvodom voči konaniu, ktoré by bolo inak chápané ako agresia a zakladalo by zodpovednosť podľa medzinárodného práva – t.j. ostatné štáty by mohli zasiahnuť, ale nemuseli, lebo porušovanie ľudských práv by bolo len jednou z mnohých pohnutí k ich intervencii? A keby zasiahli, tak len vtedy, keď sa im to hodí...

Nereálnosť doktríny univerzálnej humanitárnej intervencie

Zásahy vojsk s mandátom BR OSN sú možné už dnes, ak ide o územia, kde sa fakticky rozpadla štátna moc, respektíve táto moc nemá domácu legitimitu a ani nie je medzinárodne uznávaná. V podstate situáciu možno označiť tak, že medzinárodné spoločenstvo prevzalo na daných územiach zodpovednosť za dodržiavanie ľudských práv priamo. Išlo o malé krajiny a nasadené vojenské sily boli obmedzené a s výnimkou Somálska miestne mocenské zoskupenia či vojenské formácie viac-menej mlčky rešpektovali úlohu vojsk OSN. Preto tieto akcie mohli byť vnímané (aj v štátoch vysielajúcich vojenské jednotky) vnímané skôr ako policajný zásah.

Nijako sa nedá tvrdiť, že tieto zásahy vytvorili precedensy nadradujúce ľudské práva nad suverenitu štátov. Boli podniknuté práve v situácii, keď nijaká zodpovedná štátna moc v daných krajinách neexistovala. BR OSN vlastne zasiahla do situácie, až keď humanitárna katastrofa začala ohrozovala susedné štáty, či musela formuláciu o ohrození mieru použiť ako prostriedok na to, aby vôbec mohla konať.

Aby mohlo dôjsť k skutočnej zmene v medzinárodnom práve a aby sme mohli hovoriť o skutočnej humanitárnej intervencii ako novom fenoméne medzinárodného práva, táto by sa musela uplatňovať práve proti suverenite a vôľe reálne fungúcich a etablovaných štátov. Je málo pravdepodobné, že OSN v najbližšej budúcnosti prijme dokument ustanovujúci tak radikálnu zmenu vo svetovom poriadku.

Pohľad sa preto obracia na NATO, USA a západnú Európu, ktoré by mali z vlastnej iniciatívy zaviesť znova metódy humanitárnej intervencie do medzinárodnej politiky a stať sa jej vykonávateľmi. Za zárodok novej medzinárodnoprávnej obyčaje nadradenej zásade rešpektovania suverenity štátov a zákazu použitia sily v medzinárodných vzťahoch, podľa ktorej sa NATO a tzv. vyspelý demokratický Západ budú angažovať v prospech ľudských práv na celom svete, bola spočiatku prijímaná vojna z roku 1999 proti Zväzovej republike Juhosláviu v súvislosti s konfliktom v Kosove.

No už zakrátko sa objavili prvé rozpaky. Ukázalo sa, že rozsah represálií juhoslovanských ozbrojených síl proti albánskemu obyvateľstvu nebol až do začatia náletov tak veľký, ako sa pôvodne myslelo. Nafúknutý rozsah zverstiev mal za úlohu získať podporu západnej verejnosti pre myšlienku ozbrojeného útoku. Kosovskí Albánci oplácali Srhom rovnakou mincov, nenasledovali podobné zásahy v iných oblastiach sveta (Čečensko, Tibet, Kurdistán, Palestína, Západná Sahara atď.), alebo sa čakalo na súhlas dotknutého štátu – prípad Východného Timoru. A čo je zrejme najvýznamnejšie, západné krajiny a predovšetkým USA si vôbec nekladú násilný boj za ľudské práva ako hlavný cieľ svojej zahraničnej politiky: „...Tato část jeho (Clintonovej – D.Š) zahraničnopolitickej agendy se postupně ukázala jako nejkontroverznější, především potom nová doktrína humanitární intervence. Clinton a jeho diplomatický tým zažili v tomto směru operace úspěšné jako Haiti, tragické propadály jako Somálsko a Rwanda i nejasné případy typu Bosna či Kosovo. Přes původní snahu o asertivní multilateralismus a využití potenciálu mezinárodních institucí se Clinton na konci svého mandátu vrátil k tradiční politice supervelmoci, která využívá mezinárodní organizace pouze tehdy, je-li to v souladu s jejími zájmy.“¹⁰)

Kosovo zaznelo akosi do prázdna. Nestalo sa všeobecne prijatým precedensom medzinárodného práva. Argumenty, že zásah v Kosove bol možný a v Kurdistane a Čečensku nie, pretože Turecko je americký a západný spojenec a bolo by absurdné

bombardovať svojho spojenca, a Rusko je vojenská veľmoc a nikto nebude riskovať jadrový konflikt, sú síce vecne správne, no zavádzajú selektívny prístup k ľudským právam a možnostiam humanitárnej intervencie. Voči porušovaniu ľudských práv v niektorých štátoch bude najvýznamnejšie zoskupenie vo svete – západné spoločenstvo zasahovať a v iných nie, hoci miera utrpenia môže byť rovnaká. Tzv. Západ – vyspelé demokratické krajiny na seba rozhodne nevzali záväzok nejakej univerzálnej humanitárnej intervencie – t.j. že budú zasahovať vždy aj všade. Porušovanie ľudských práv je len jedným z faktorov rozhodujúcich o zásahu proti danému štátu s cieľom ľudské práva ochrániť. Do hry vstupujú záujmy, mocenské faktory, média atď.

Objavili sa úvahy o tom, že i selektívna humanitárna intervencia voči štátom slabším a medzinárodne ostrakizovaným je predsa len pokrokom: „...liberálni levici požaduje učiniť z humanitárnych intervencií univerzálnu pravidlo – t.j. intervenovať všude tam, kde ľudská práva trpí. Již bylo řečeno, že tento přístup je prakticky nerealizovateľný, lpění na něm však může znemožnit přístup jiný, který by již realizovatelný byl – t.j. humanitární intervence nikoli všude, nýbrž pouze někde. Jistě, lidská práva platí univerzálně pro všechny rasy a národy světa... .. Západ však není schopen tuto zásadu prosadit ve všech regionech světa stejně úspěšně. Proto, že k tomu nemá prostředky, a proto, že obyvatelé západních zemí nemají vůli prosadit ji všude, je rozumnou volbou pokusit se o její prosazení alespoň někde – tam, kde má největší naději na úspěch. Lidská práva nejsme schopni prosadit všude, ale někde je prosadit můžeme, proto je prosadíme alespoň tam.“⁽¹¹⁾ Kosovo nie je precedensom nejakej univerzálnej povinnosti Západu zasahovať všade tam, kde sú ohrozené ľudské práva. Vo svetle uvedeného citátu ide maximálne o precedens, v rámci ktorého si Západ vyhradil právo v niektorých špecifických prípadoch zasiahnuť v prospech ľudských práv, ak sú okolnosti pre takýto zásah priaznivé.

Limitovaná humanitárna intervencia

Takýto prístup je určite realistickejší než úvahy o nejakej celosvetovej spravodlivosti a zodpovedá myšlienke Marca Aurélie, podľa ktorej je vždy lepší malý krok vpred než celožitvotné snívanie o utópiach. Takto chápaný princíp limitovanej humanitárnej intervencie by určite priniesol zlepšenie v mnohých krajinách sveta.

No stále platí, že „Cenou za vedení zahraniční politiky na základě abstraktních principů je nemožnost rozlišovat mezi jednotlivými případy.“⁽¹²⁾ Ak sa pri presadzovaní abstraktných princípov bude uplatňovať selektívny prístup a budú kombinované s reálnou politikou, veľmi rýchlo sa dostaneme do situácie, že príčina ozbrojeného zásahu nebude videná v porušení ľudských práv, ale v oblasti mocenských faktorov a záujmov jednotlivých štátov.

Veď otvorene sa spýtajme: Ako by doktrína

na príklady tzv. limitovanej humanitárnej intervencie videli vlády štátov nie príliš naklonené rešpektovaniu ľudských práv? Že sú trestané za to, že porušujú ľudské práva? Pravdepodobne nie. Princíp limitovanej humanitárnej intervencie by zrejme veľmi rýchlo bol interpretovaný takým spôsobom, že štáty môžu porušovať bez rizika ľudské práva, pokiaľ sú dostatočne silné, majú dobré vzťahy so Západom, mocného protektora alebo ovládajú zdroje niektorej významnej komodity – napr. ropy. Teda že nie sú trestané za porušovanie ľudských práv, ale za to, že nemajú dostatočnú silu, pretože iným štátom s väčšou vojenskou mocou sa rovnaké správanie akosi prepieklo. Štáty, ktoré vedia, že by sa mohli stať prípadnou obeťou intervencie Západu či širšieho medzinárodného spoločenstva, sa zrazu môžu začať cítiť ohrozené a ich vlády žiť v ustavičnom strachu, kedy prídu na rad, alebo kedy sa kritérium tolerovania porušovania ľudských práv a ochoty medzinárodného spoločenstva priniesť obeť na bojisku pre ich presadenie posunie.

Zareagovať na to môžu tieto tzv. „rogue states“ (darebácke štáty) v zásade tromi spôsobmi. Prvý, vyzdvihovalý idealistami, predpokladá, že pod týmto medzinárodným tlakom začnú ich vlády prispôbovať svoju vnútornú politiku medzinárodným záväzkom v oblasti ľudských práv. Avšak tieto vlády sa môžu celkom správne domnievať, že keby zrazu začali rešpektovať ľudské práva, padnú a ich členovia budú po práve popravení. Keď už raz sedíme na tigrovi, nemôžeme z neho len tak zliešť, lebo nás zožerie...

Skôr je pravdepodobnejšie, že začnú posilňovať v zúfalých pretekoch svoju vojenskú a politickú moc, vytvárať „protizápadné“ aliancie a usilovať sa získať takú zásobu zbraní hromadného ničenia vrátane jadrových, aby sa dostali do skupiny krajín, voči ktorým je limitovaná humanitárna intervencia málo pravdepodobná.

Alebo, keby videli, že zásada humanitárnej intervencie (jedno či všeobecnej alebo limitovanej) sa stáva súčasťou medzinárodného poriadku, môžu sa pokúsiť urýchlene vyriešiť niektoré problémy, (napr. s menšinami), ktoré by mohli byť v budúcnosti príčinou medzinárodnej intervencie ešte prv, než sa nové zásady definitívne v medzinárodnom spoločenstve presadia a stanú záväznými. Tlak napr. na Čínu v otázke Tibetu by teda mohol byť kontraproduktívny, lebo Peking by sa mohol pokúsiť vyriešiť túto otázku úplne iným spôsobom, ako si predstavujú svetoví humanisti a bojovníci za ľudské práva – genocídou a masovým chanským prisťahovalectvom, ktoré by populáciu pôvodných obyvateľov úplne rozriedilo. Veď i veľký záujem Európskej únie o problematiku slovenských Rómov spolu s tým, ako všetkých špekulatívnych rómskych azyľantov posielajú z krajín EÚ nazad a zavádzajú pre Slovensko víza bol v niektorých vrstvách interpretovaný asi takýmto spôsobom: „Do EÚ sa nedostaneme, dokiaľ u nás bude veľa cigánov, lebo cigánov v Únii nechcú, a keď sa chceme teraz dostať do EÚ, musíme urýchlene všetkých

poslať do plynu, lebo prevychovať ich je nemožné, však sa o to pokúšame od Márie Terézie.“⁽¹³⁾ A mnohí diktátori uvažujú podobne!

Len pokus o zavedenie princípu humanitárnej intervencie do medzinárodného práva teda môže vyvolať drastické zhoršenie situácie tých, ktorých by mal chrániť!

Navyše prípadné vojenské operácie s veľkou pravdepodobnosťou zasiahnu aj civilné obyvateľstvo a režim, proti ktorému budú namierené, po začatí vojenských operácií stratí všetky zábrany a bude sa mŕtvo slobodne vyvíjať na svojich obetiach. Najväčší ošial srbského násillia voči kosovským Albáncom predsa prepukol po zahájení vojny zo strany Severoatlantickej aliancie, keď boli vnímaní ako príčina srbského národného nešťastia... Pokiaľ trvá hrozba humanitárnej intervencie, každý režim sa obyčajne snaží obmedziť prostriedky a rozsah svojich represálií voči odporcom, práve preto, aby sa nestal obeťou vojenského zásahu zo strany cudzích mocností. Akonáhle vojna prepukne, prakticky už nemá čo stratiť, lebo to najhoršie ho už postihlo a naopak vojnu ako stav všeobecného násillia môže vnímať ako vynikajúcu situáciu pre „Endlösung“. I keď prirodzene, z času načas je potrebné siahnúť po zbrani, aby v nasledujúcich prípadoch hrozba zostala účinnou...

Záver

Samotná vojna je masovým a organizovaným porušovaním ľudských práv, takže humanitárna intervencia by mohla napáchať väčšie zlo, než je to, ktorému chcela zabrániť. Prvou obeťou tohto nového princípu by paradoxne mohli byť práve tí, ktorých má chrániť, pretože nedemokratické režimy by mohli byť podnecované k tomu, aby preventívne zlikvidovali prípadnú zámienu k intervencii, či v prípade takejto intervencie, by sa mohli na nich slobodne vyvíjať a ukojiť frustrácie (letci nadzvukových bombardérov sú príliš vysoko). Nie sú doteraz vypracované pravidlá klasifikujúce mieru oprávnenia podniknúť humanitárnu intervenciu a ani mechanizmus na jej uskutočnenie.

Univerzálny princíp humanitárnej intervencie na ochranu ľudských práv je zrejme v blízkej budúcnosti celosvetovo alebo na pôde OSN nepresaditeľný. Len málo štátov je pripravených ho akceptovať a podporiť a v skutočnosti aj štáty slovne deklarujúce prípadnú podporu takejto zmeny medzinárodného práva by zrejme neboli ochotné prinášať prílišné obeť vo vojnách proti zločinným režimom, pokiaľ by sami neboli ohrození. Štáty sa v súčasnosti riadia aj istými princípmi, no rozhodujúce sú vždy ich národné záujmy. Nakoniec by sa princíp humanitárnej intervencie v reálnej situácii zrejme nestal ani skutočne univerzálnym, pretože si len veľmi ťažko predstaví humanitárnu intervenciu voči veľmociam inak, než že by skončila globálnou jadrovou katastrofou. Preto by zrejme bolo rozptávané nové kolo zbrojenia s cieľom dostať sa medzi štáty, ktoré sú vďaka svojej moci voči vonkajšiemu

zásahu bezpečné. To je reakcia pravdepodobnejšia než idealistická vízia o tom, že autoritárske režimy sa zrazu liberalizujú.

Realistickejší je pokus o presadenie doktríny limitovanej humanitárnej intervencie ako dohody v rámci tzv. západného spoločenstva demokratických štátov. (A taktiež nie ako všeobecnú povinnosť tohto spoločenstva.) Západ by potom bez ohľadu na názor zvyšku sveta podnikal humanitárne intervencie a nastoloval demokraciu tam, kde by sa na to cítil dostatočne silným a kde by to považoval za potrebné.

Takýto prístup však prináša dve riziká: toto právo by Západu nebolo krajinami mimo západného spoločenstva nikdy oficiálne priznané (veď sami by sa stávali obeť takýchto intervencií), mohlo by vyvolať studenú a asi aj horúcu vojnu medzi tzv. Severom (čo je len iný názov pre Západ) a Juhom a zároveň by mohlo dôjsť k rozpadu, rozštiepeniu dnes platného medzinárodného práva na niekoľko nekompatibilných systémov s inými zásadami. Asi by bolo vo svete viac akceptované, keby sa táto zmena zásad presadila len v rámci užšieho euroamerického bezpečnostného systému a systému ochrany ľudských práv (Rada Európy, NATO, OBSE), medzi štátmi, ktoré dobrovoľne súhlasia s prípadným budúcim vojenským zásahom proti sebe, ak nebudú dodržiavať ľudské práva. No tu narazí kosa na kameň – ani v tomto prípade sa totiž nedá predpokladať, že niektoré zo štátov Európy ale predovšetkým USA budú súhlasiť s takým princípom humanitárnej intervencie, ktorý by sa raz mohol obrátiť proti nim. Navyše nejde o príliš problémové štáty z hľadiska dodržiavania ľudských práv. Pod rôznymi formami limitovanej humanitárnej intervencie sa má takmer vždy na mysli len právo Západu zasahovať mimo územia západných štátov.

Ďalšie nebezpečenstvo sa skrýva v tom, že keďže okrem kritéria porušovania ľudských práv ako príčiny zahájenia humanitárnej intervencie pribudnú ďalšie dve-tri: pomer vojenských síl, záujem západných krajín angažovať sa v danej záležitosti a otázka vzťahu danej krajiny k západným štátom alebo miera príslušnosti k NATO, EÚ či tzv. Západu ako celku, môže sa stať, že fakt samotného porušovania ľudských práv by po čase bol vnímaný len ako jeden z mnohých a dokonca len okrajových faktorov.

Nie je jednoduché anticipovať budúci vývoj. Myšlienka univerzálnej humanitárnej intervencie sa zrejme nepresadí. V blízkej budúcnosti však môžeme zrejme očakávať rozšírenie počtu drobnejších zásahov v zmysle princípu limitovanej humanitárnej intervencie. Najvýznamnejšie západné štáty sa budú cítiť povolané zasahovať v zahraničí v istých krikľavých prípadoch porušovania ľudských práv, ak to bude dovoľovať pomer síl, budú mať záujem sa angažovať v danej oblasti, budú do toho tlačene verejnou mienkou a nevyvolá to prílišné turbulencie v medzinárodných vzťahoch či nebudajú zásah niektoej inej veľmoci hroziaci prerásť do veľkej vojny.

Nie je to žiadne koncepčné a ani morálne riešenie, ale hádam okrem mnohých negatív v niektorých prípadoch môže priniesť aj istý efekt v podobe reálneho zlepšenia úrovne demokracie a dodržiavania ľudských práv v niektorých menších krajinách tretieho sveta alebo Balkánu.

¹⁾ Malcolm N. Shaw: *International Law*, Cambridge, 1997, s. 802.

²⁾ Charta OSN, čl. 39–51.

³⁾ Ján Tomko: *Medzinárodné verejné právo*, Bratislava, 1988, s. 86.

⁴⁾ Malcolm N. Shaw: *International Law*, Cambridge, 1997, s. 803.

⁵⁾ Ján Azud: *Zásada neintervencie v medzinárodnom práve (K otázke humanitárnej intervencie)*, *Politické vedy*, 2/2000, Banská Bystrica, s. 78.

⁶⁾ Jan Eichler: *Evropská bezpečnost a stabilita*

po Kosovo, *Mezinárodní vztahy* 4/2000, Praha, s. 18.

⁷⁾ Napr. Jan Eichler: *Evropská bezpečnost a stabilita po Kosovo*, *Mezinárodní vztahy* 4/2000, Praha, s. 17.

⁸⁾ Ján Azud: *Zásada neintervencie v medzinárodnom práve (K otázke humanitárnej intervencie)*, *Politické vedy*, 2/2000, Banská Bystrica, s. 91.

⁹⁾ Conor Cruise O'Brien: *Strážení palác, Kritika a Kontext* 2/2000, Bratislava, s. 20).

¹⁰⁾ Radek Khol: *Zahraniční politika příští americké administrativy*, *Mezinárodní politika* 10/2000, Praha, s. 10.

¹¹⁾ Roman Joch: *Americká zahraniční politika a role USA ve světě*. *Studie OI* 13, Praha, 2000, s. 40.

¹²⁾ Henry Kissinger: *Umění diplomacie*, Praha, 1996, s. 255.

¹³⁾ *Mnou náhodne vypočuté politizovanie vo vlaku Liptovský Mikuláš - Bratislava v lete 2000 (D.Š.)*.

INFORMACE

Studentský seminář o evropské bezpečnosti a NATO

Dne 5. prosince 2000 se uskutečnil mezinárodní studentský seminář s názvem „European Security and NATO Enlargement“, pořádaný *Politologickým sdružením studentů Ústavu politologie FF UK (POLIS)*. V pražském Toskánském paláci se sešlo více než pět desítek studentů z České republiky, Nizozemska a Slovenska, aby si vyslechli příspěvky přednášejících a vzápětí o nich diskutovali. Pořádání semináře bylo umožněno finanční podporou Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Mezi přednášejícími byli jak přední domácí odborníci na bezpečnostní problematiku (Jiří Šedivý a Erik Yesson z Ústavu mezinárodních vztahů, Hana Hubáčková z Ministerstva zahraničních věcí) a experti z univerzity v nizozemském Groningenu a z tamního Centre for European Security Studies (Ine Megens a Sander Huisman), tak také sami studenti ze všech tří zemí. V každém panelu tak vedle sebe zasedli a své příspěvky prezentovali zástupci současné bezpečnostní komunity i jejich budoucí kolegové.

Základní ideou semináře bylo konfrontovat rozdílné zkušenosti tří zemí: Nizozemska jako zakládajícího člena NATO, České republiky jako člena čerstvě přijatého a Slovenska, které na členství teprve čeká. Podle názoru pořadatelů byl tento záměr úspěšně naplněn, i přes poněkud nesmělé vystupování českých a slovenských studentů v diskusi, alespoň ve srovnání s jejich holandskými kolegy.

První panel byl věnován zhodnocení bezpečnostního kontextu, ve kterém NATO po

skončení studené války funguje a vyvíjí se, charakteru nových bezpečnostních rizik a nových úkolů Aliance. Vedle toho byly diskutovány i příspěvky zabývající se dvěma horkými tématy současné evropské bezpečnosti: Evropskou obranou a bezpečnostní politikou a humanitárními intervencemi, přesněji jejich vlivem na vztahy mezi NATO a OSN.

Druhý panel nazvaný „The Netherlands: An Active International Player“ se zabýval zdroji a motivacemi tradiční nizozemské aktivity v diskusích o evropské bezpečnosti, vztahem Nizozemska k ESDP na straně jedné a atlantické spolupráci na straně druhé, a také postojem země k integračním snahám středo- a východoevropských zemí.

Závěrečný panel byl věnován integraci Česka a Slovenska do euroatlantických bezpečnostních struktur: zabýval se vztahem slovenských politických elit k začlenění jejich země do NATO a historickými, geopolitickými a geostrategickými aspekty členství ČR v NATO. Širokou diskusi vzbudilo především téma postavení České republiky v rámci NATO a současná i budoucí role naší země v systému evropské bezpečnosti.

POLIS doufá, že tento seminář zdaleka nebyl posledním a že setkání evropských studentů zabývajících se mezinárodními vztahy budou častější, aby se alespoň částečně vyrovnali studentům některých jiných oborů (především práv), kteří jsou v tomto směru daleko aktivnější.

Jan Jireš

student historie a politologie na FF UK
místopředseda POLIS

Evropa 20. století

Alexandr Ort: *Evropa 20. století, Praha: ARISTA 2000, ss. 383 + mapy a obrazové přílohy, lektorovali dr. Josef Harna, CSc. a doc. dr. Zdeněk Veselý, CSc., ISBN 80-86410-06-4.*

Tato poslední práce prof. Alexandra Orta, vysokoškolského učitele a člena redakční rady Mezinárodní politiky, je doporučována především studentům, zřejmě nejen vysokoškolským, ale i těm, kteří se teprve na svá univerzitní studia připravují. Zda jde o úmyslně sepsanou konkurenci dnes mezi vysokoškoly nejrozšířenějšího (avšak ne nesporného) vyprávění o dějinách 20. století od Paula Johnsona, sice nevíme, ale lze předpokládat, že kromě nejnovější práce Vladimíra Nálevky (Světová politika ve 20. století, I-II, Praha 2000) se jí může stát.

Jak napovídá název, autor se zabývá zejména politickými událostmi v Evropě 20. století, a to selektivně a s důrazem na ideje i praxi evropského sjednocování. Evropské integraci, jejím předpokladům, ideovému odůvodňování i praktickým krokům k ní směřujícím je věnováno osm z patnácti kapitol a i ve velmi stručném úvodu se hovoří o společných kulturních tradicích nebo o všeobecném uznávání Evropy jako samostatného politického a kulturního fenoménu. Výhradně Evropa je předmětem autorova zájmu a širších souvislostí si autor všímá jen tehdy, když je nemožné se jim vyhnout. Je to tam, kde se autor snaží konfrontovat evropskou integraci nebo integrační intence s existencí nového světového pořádku po roce 1945, v době rozpadu kolonialismu, při sledování jeho důsledků pro evropské metropole nebo po zhroutil bipolarity v letech devadesátých.

Autor však nesoutěží jen s povrchní a nepřesnou historickou kompilací Johnsonovou. Někdy přímo, někdy nepřímo konfrontuje svá východiska, způsoby hodnotící popisnosti a závěry s mnohými svými předchůdci, jejichž někdy až hektickou aktivitu odstartovala neočekávaná popularita Rupnikovy Jiné Evropy (*The Other Europe*, New York 1989). Podobný iniciační význam měla i kniha Timothyho Garton-Ashe (*In Europe's Name*, Londýn 1993), ke které též autor dodal ještě své pozdější reflexe v *History of the Present* (Londýn: Penguin Books 1999).

Snad by bylo možné v této souvislosti citovat i pozoruhodnou a mezi zahraničními studenty v ČR populární monografii Marka Mazowera *Dark Continent* (London: Penguin Books 1999), která je jakousi reverzí evropských politických dějin a jejíž povaha je spíše zamyšlením nad evropskými dějinami než analýza nebo deskripce historického vývoje.

Právě proto, že je Ortova Evropa určena

studentům, stála by za srovnání s dnes asi nejběžnější americkou vysokoškolskou učebnicí evropských studií, mezi jejímiž autory je i současný nestor světové politické vědy Gabriel A. Almond. Ten společně s Russelem J. Daltonem a G. Binghamem Powellem, jr. uspořádal text *European Politics Today* (Longman, Inc.: 1999, ss. 539). Tato práce je standardizovanou příručkou, metodologicky vycházející ze známější Almond /Powell produkce (viz např.: *Comparative Politics: A Theoretical Approach*, 1996, 2. vyd., nebo nám dostupná *Comparative Politics Today: A World View*, 1996, 6. upravené vyd., 1. vyd. snad již z roku 1984, a zde zejména 2. kapitola *Comparative Politics: System, Process and Policy*, ss. 29–134).

Její autoři se hned na začátku přiznávají, že jim je bližší Evropa národních států (např. na mapě Evropy 17. století, zakreslují sice hranice Svaté říše římské, ale vyznačují obrysy území ovládaných nikoli Habsburky, ale Rakouskem), a jejich mapa Evropy končí na Volze, zaznamenává jako svou součást tureckou Anatólii a některé dnešní kavkazské státy (viz ss. 6–8), ale koneckonců věnují proměnám mapy Evropy a evropským dějinám jen omezenou pozornost. Soustřeďují se více na politický systém a jeho komparativní analýzy, na problémy přechodu ve Španělsku, Rusku, Polsku a Maďarsku a zajímají je otázky mezinárodních vztahů na evropském kontinentu.

Toto pojetí evropských studií je téměř zásadně odlišné od Ortovy publikace, ve které její autor sleduje zejména chronologii evropských politických událostí od pařížské světové výstavy v roce 1900 (viz kapitolu Belle époque) až ke Kosovu a nové strategické koncepci NATO (kap. Jak do 21. století). Tím se z ní stává sice přehledně uspořádaná chronologie dat, někdy více, někdy méně komentovaná, ale akceptující jakousi de facto přiznanou kontinuitu a příčinnou souvislost. Ani Ort se nevyhnul zběžnému definování (spíše nedefinování) Evropy

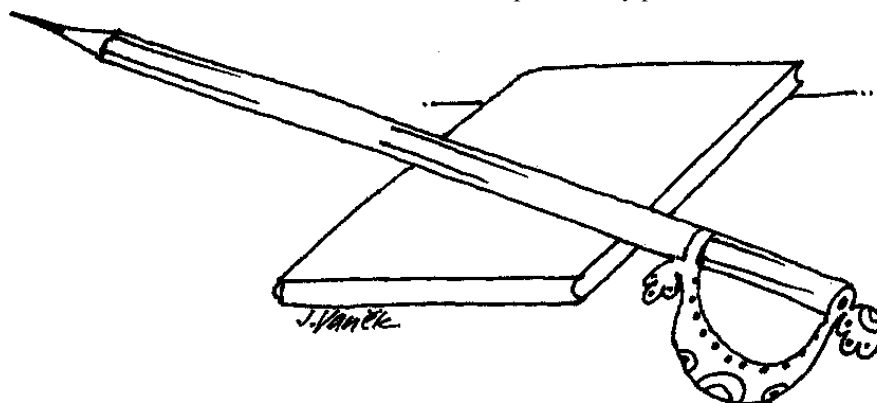
a i on má v přílohách tři mapy (Evropa 1918, 1945 a 1995), které sovětské Rusko (z roku 1922), SSSR a Rusko připojují jako neúplný náčrtek jakéhosi vzdáleného euroasijského prostoru.

Z povahy učebnice vyplývá také autorův jakoby nezaujatý vztah k dějům, jichž byl fyzickým pozorovatelem. Ort (*1926) měl výjimečnou příležitost být autentickým svědkem nejméně šesti různých politických režimů na území dnešní ČR a nejméně čtyř rozsáhlých změn hranic ve východní a střední Evropě. Proto je škoda, že této mimořádné příležitosti nedokázal využít alespoň jako Jiří Dienstbier ve svých vzpomínkách z let 1989–1999 (Od snění k realitě, Praha, Lidové noviny 1999), kde autorovy úvahy nad evropskými souvislostmi vycházejí také z historických poznání, ale mají v sobě kouzlo individuální reflexe a interpretace.

K nedostatkům Ortovy Evropy lze také připočítat neexistující poznámkový aparát, který by nebyl nepostradatelný, kdyby se jednalo o úvahu či zamyšlení nad Evropou 20. věku. Protože jde však i o pohled na dějiny Evropy z území ČSR, ČSSR, ČSFR a ČR, mohl autor alespoň na okraji odkázat na literaturu, kterou je možné považovat v těchto souvislostech za třeba spornou (viz např.: Keith Crawford: *East Central European Policy Today*, New York a Manchester: Manchester University Press 1996, nebo J. Rotchild: *Return to Diversity: A Political History of East Central Europe since World War II*, Oxford: Oxford University Press 1993), ale sloužící dnes jako studijní texty, z nichž zahraniční studenti u nás čerpají své fragmentární informace o podstatné části Evropy.

Nejzajímavější částí Ortovy Evropy jsou pak ty kapitoly, v nichž se autor snaží nalézt kontinuitu sjednocovacího úsilí, které jako by v jeho pojetí vyplývalo z evropských dějin 20. století. Nejméně od s. 201, tj. v téměř polovině své práce, autor sleduje data, která se týkají integračních snah, a z této části knihy je možné vyčíst jakýsi kritický optimismus a důvěru v evropské sjednocení a v jeho nové instituce. Snad právě tento optimismus zaujme předpokládané čtenáře a pomůže jim orientovat se v historicky koncipované posloupnosti a povzbudí je k četbě textů, které je možné s Ortovou Evropou kriticky porovnávat.

-ZZ-

Perspektivy lidstva

Jiří Stehlík. *Budoucnost lidského společenství*. Vyd. Karolinum, Praha 2000. 371 str. ISBN 80-7184-795-X.

Úvahy o globálních problémech lidské existence nejsou jen jakýmsi moderně intelektuálním výstřelkem, jakým byl nedávný „postmodernismus“, ale staly se už něčím, co si stále naléhavěji vynucuje každodenní realita našeho světa. Po skončení období studené války – zhruba kolem r. 1995 – se zlevněním vysoce výkonných mikroprocesorů, a tím i PC naplno rozvinula informačně digitální technická revoluce. Vznikem Světové obchodní organizace se otevřely světové trhy, kabelové a družicové systémy obepnuly celou Zemi a umožnily nevídanou volatibilitu kapitálových přesunů.

Tím, že svět se jako celek stal denně viditelným na obrazovkách, začala být také viditelnější krutá tvář světové bídy. Život tak vyslovil otázku, zda a jak zvládnou současné i nastupující generace zrychlení dějin, které šokuje i nás, kteří jsme v tomto směru už v minulém století viděli a zažili nemálo.

Je proto přirozené, že tyto impulsy ještě více urychlily a rozhojnily proud myšlení, a tím také rozsah vědeckého bádání i literatury, jež se snaží tuto novou situaci a její budoucí vývojové alternativy poznat a popsat. Upřímně řečeno, tato literatura není u nás příliš známá a bohužel dosud zaniká ve vlně vydavatelského balastu. Její doba ale jistě přijde.

Jestliže by se však někdo chtěl už dnes seznámit s celkovým obrysem globalizačních problémů a výhledů, pak se nabízí recenzovaná práce Jiřího Stehlíka „Budoucnost lidského společenství“.

V její první části autor vychází z přehledného výkladu klasických autorů, kteří se už v minulém století snažili identifikovat možné scénáře vývoje industriální společnosti. Další oddíl věnuje přínosu těch, kteří od šedesátých let našeho století začali upozorňovat, že materiální i početní vzestup člověka postupně neguje původní přírodní bázi naší planety a že vzniká problém, jak překonat a včas ukončit tuto „kořistnickou fázi“ lidských dějin a vytvořit systémovou strukturu budoucnosti, ve které by mohl přežít jak člověk, tak i biosféra Země.

Zde autor navazuje na myšlenky autorů Římského klubu (DaD Maedowsovi aj. Randers) a v podstatě přijímá jejich prognostický závěr, že pokud by dosavadní evoluční trendy ekonomického i populačního růstu trvaly na současné kořistnické bá-

zi, dostaví se kolem poloviny nového století nejprve nebezpečí a po překročení určitého kritického vývojového bodu i neodvratnost globálního civilizačního kolapsu.

Tím se autor dostává k jádru problému, o němž ve své knize pojednává: k identifikaci humánního saturosociálního systému, který chápe jako alternativu takového dějinné katastrofy. Pod tímto pojmem rozumí „společenský systém, v němž budou početně stabilizovaní lidé ze zásadního důvodu ohraničenosti planety Země (objektivně) saturováni ve svých hmotných požadavcích a bez zvláštních omezení se budou realizovat především v duchovní (rozumové, mravní, cílové, estetické) sféře.“ (str. 307).

Výchozím bodem je mu proto především myšlenka planetární omezenosti lidské civilizace, kterou zřejmě nebude možné ani v dosti vzdáleném horizontu překonat. Uvědomili jsme si ji, jak autor poznamenává, až nedávno. Ve chvíli, kdy v posledních dvou stoletích došlo ke zrychlenému růstu světové populace, jež dnes dospěla k šesti miliardám a v dohledu je už hranice deseti miliard, a ani ta nemusí být konečná.

Současně s tím narážíme i na další limity planetární omezenosti – soustředění a sociální komprese obrovského počtu obyvatel v megalopolích, nedostatek vody, mizící lesní porosty, dohledné vyčerpání neobnovitelných, zejména energetických zdrojů, skleníkový efekt, změň složení atmosféry atd.

Nastala tedy doba, kdy budoucnost bude zapotřebí aktivně utvářet.

Pojednává se tu proto nejprve o různých přístupech a názorech na tento problém, o negativních i pozitivních zkušenostech a autor nakonec dochází k závěru, že dříve či později se prosadí takový globální stav, kdy si lidé uvědomí, že uchování humánního soužití bude možné jen potud, pokud najdou míru a úroveň, na které budou moci a chtít stabilizovat standardy uspokojování svých potřeb. Prakticky bude zapotřebí opustit euforii narůstajícího konzumu materiálních potřeb, a naopak rozšířit

sféry vzdělávání, humánních služeb, duchovní a morální emancipace a vztahů mezi lidské vzájemnosti. To ovšem znamená překonat dosavadní akumulace-růstový model ekonomiky, kdy výroba tvoří prostřednictvím medializace reklamy lidskou poptávku, často nezávisle na skutečných potřebách rozumně myslícího člověka.

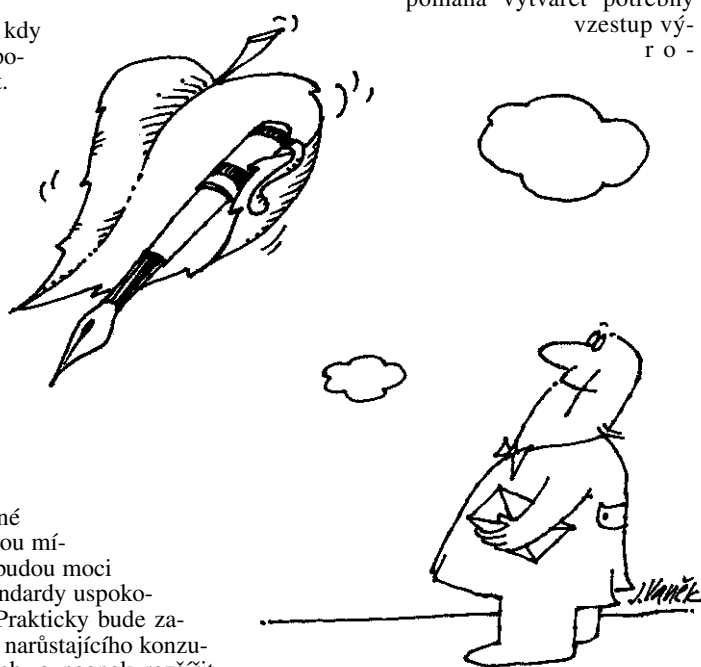
Ekonomikou budoucnosti bude podle autorova názoru stav hmotně nerostoucí produkce výrobků, což povede ke změně struktury světového HDP tak, aby při jeho užití míra osobní spotřeby zůstala na zhruba 60 procentech jeho rozsahu, společenská spotřeba vzrostla na 30 procent a investičně-renovační kvóta nepřesáhla 10 procent. Je pochopitelné, že by se musel rozvinout systém recyklací a dále že by odpadly neefektivní výdaje na zbrojení, kriminální produkci a distribuci, jakož i dnes ještě stále rychleji rostoucí reklamní náklady.

Přístup k takovému společenství, umožňující trvale udržitelnou lidskou existenci, bude podle autora možný mnoha cestami, jež zejména v počáteční fázi budou dosti odlišné, protože nemohou jinak, než navazovat na dnešní, přímo historicky, a proto organicky vzniklou nerovnoměrnost úrovně civilizačního a hmotného vzestupu. Tuto různost ovlivní i síla tradic kulturních, náboženských, národních, etnických aj. východisek, z nichž národy a kontinenty lidstva vykročí na tuto cestu.

Politicko-sociální model těchto cest je též předmětem autorova zájmu. Původní revoluční marxistický a bolševický model proletářské revoluce se neosvědčil, nepřiblížil se k potřebám saturo-stacionární optimalizace, a byl proto nezbytně provázen revidujícím procesem „rehabilitační revoluce“, který dospěl ke koncepci humánního demokratického socialismu. Ale

kapitalistická cesta směřuje také tímto směrem, a to zřejmě proto, že pomáhá vytvářet potřebný vzestup vý-

r o -

by, který by mohl dostačovat pro budoucí společnost.

Časový horizont, v němž by mohlo být tohoto saturovaně-sociálního stavu nové lidské civilizace dosaženo, vidí autor někde na sklonku 21. století, kdy by bylo možné dosáhnout prakticky u všech lidí planety zhruba 20 tisíc dolarového podílu HDP na hlavu.

Podmínkou je ovšem nejen mírové soužití a konvergence civilizací, ale také rozvoj demokratických forem, jež by poskytly občanům a jejich iniciativám a politickým stranám dostatek vlivu na mocenské elity, aby se dílčí a na sebe navazující programy, směřující tímto směrem, mohly prosazovat, ověřovat, zdokonalovat a vžívat jako nový zdroj jakési globální ideologie naplněné vysokou etickou mírou humanity.

Na konci tohoto procesu autor předpokládá i jakýsi soubor modifikačních procesů, kterými se bude transformovat veškerá dosavadní tržní ekonomika na soustavu, kde

dlohodobé výhledy a plánování budou slílit a vytvářet stabilitu jak ekonomických, tak i sociálních a kulturních globálních vazeb. Půjde tedy o onu dnes už často diskutovanou postkapitalistickou společnost, kterou bude možné označit i tradičním pojmem socialismus.

Stehlíkova kniha není snadným čtením. Má jasnou a vyhraněnou jednotící ideu spočívající ve zmíněné vizi dějinné tendence, směřující k organické a historicky stabilní, trvale udržitelné lidské existenci na této naší – rozsahem i zdroji omezené – planetě. Metoda výkladu však zdůrazňuje názorovou pestrost velkého společenskovo-vědního dialogu, v němž najdeme názory snad všech významnějších myslitelů naší doby.

Autor tedy nezůstává jen u schématu, jež jsem se v této krátké recenzi snažil načrtnout jako základní postup jeho výkladu, ale demonstruje pluralitu názorů vycházejících

z velmi různých a často i protichůdných východisek.

Právě to umožňuje čtenáři postihnout obsah a podstatu klíčových myšlenek mnoha cenných děl dnešní světové společenskovo-vědní literatury, z nichž mnohá dosud u nás čekají na překlad. Čtenář si pak může, po této přehlídce různosti, která byla nesporně pracným autorským dílem, sám utvářet svůj názor na problémy a jednotlivé pasáže Stehlíkovy práce. Autor je objektivní, ale ne skrývá nijak své levicové přesvědčení, což z jeho práce činí důležitý a kvalitní příspěvek do myšlenkového světa této orientace, a je tím i výzvou k diskusi jeho možným oponentům.

Domnívám se, že o knihu bude zájem, protože přemýšlení nad ní potěší, stejně tak jako perspektivy otevřené budoucnosti, které v naší nepřehledné době nabízí.

Vojtěch Mencl

Severský příklad praktické flexibility: Finsko, Švédsko a SZBP

Hanna Ojanen together with Gunilla Heorlf & Rutger Lindahl: Non-Alignment and European Security Policy. Ambiguity at Work. The Finnish Institute of International Affairs – Helsinki 2000, 273 stran, ISBN 951-769-100-9.

Evropská komise podpořila v roce 1998 mezinárodní výzkumný projekt Programme on the Northern Dimension of the CFSP a nepochybně dobře udělala. V jeho rámci již totiž bylo publikováno několik velmi zajímavých titulů. Přínosem pro studium současné zahraniční a bezpečnostní politiky severských zemí je i práce finské autorky o podstatě politiky nezapojení do vojenských aliancí, kterou praktikují Finsko a Švédsko, a jejich vztahu k vývoji zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky Evropské unie. Titul knihy je tak poněkud zavádějící, protože zde nenajdeme podobně podrobné analýzy o dalších dvou členech Evropské unie, kteří stojí mimo vojenskou aliance – Irsko a Rakousko. Nicméně i takto pojatá práce přinese čtenáři velmi užitečnou analýzu komplexní situace Společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie (SZBP) včetně její nově se tvořící vojenské složky a míry kompati-

bility s politikou dříve neutrálních států Unie.

Kniha je velmi přehledně rozdělena do pěti částí, které postupně rozebírají koncept vojenského nezapojení a jeho aplikaci, vývoj SZBP integrující otázky obrany i různé pozice členů EU, finskou a švédskou zkušenost a konečně analýzu míry kompatibility SZBP a vojenského nezapojení dvou severských členů EU.

V úvodní kapitole se autorka snaží o teoretické vymezení politiky neutrality a vojenského nezapojení, včetně jejich chápání a aplikace v Evropě po konci studené války. Základní důraz klade na dynamický vývoj chápání obou termínů a komparaci jejich uplatnění v případě řady států (Finska, Rakouska, Švédska a Švýcarska), které uvažovaly o vstupu do ES, později do EU. Evoluční chápání je pak ilustrováno na změně interpretace neutrality, její slučitelnosti s členstvím v Evropské unii ve změněné mezinárodní situaci 90. let, a konečně i ve změně termínu ve prospěch vojenského nezapojení (non-alignment).

Zároveň se z různých důvodů tři noví členové EU s touto politikou nehodlali vzdát svého postavení a pozitivního obrazu nestranného aktéra, užitečného především

v oblasti humanitární pomoci, mírových operací či politického řešení konfliktů. S postupným prohlubováním SZBP a jejím rozšiřováním i do vojenské oblasti se nicméně tyto státy musí vyrovnat s otázkou dlouhodobé slučitelnosti obou postojů, zvláště pokud budou chtít být zahrnuty do všech aktivit EU. Vojenské nezapojení se tak postupně může stát pouze prázdnou slupkou, bez důvěryhodného obsahu.

Evropská unie se musí vypořádat také s celou řadou problémů při budování SZBP a začlenění bývalých neutrálních. Autorka na celé řadě příkladů textů smluv a postupného vývoje dokazuje, že EU se rozhodla pro řešení spočívající v záměrné nejednoznačnosti. Ta usnadňuje zapojení různorodých členských států s rozdílnými tradicemi, prioritami a požadavky.

Přes rostoucí tendence k prohlubování integrace na poli SZBP, včetně zahrnutí spolupráce v oblastech bezpečnosti a obrany, se EU nicméně stále snaží ponechat manévrovací prostor pro vojensky nezapojené státy, včetně rozhodovacího mechanismu, formální rovnosti všech členů EU v rámci SZBP a možnost posílené spolupráce pro aktivní členy Unie, kteří nemají vnitropolitická omezení bývalých neutrálních. Ti postupně přijali ideu, že šíře závazků Amsterdamské smlouvy vylučuje politiku striktní neutrality, ale zároveň je prozatím nenutí k podpoře politiky společné obrany, zahrnující i závazek vzájemné pomoci. Takový razantní krok by byl pro jejich veřejnost stále ještě nestravitelný.

Dvě případové studie se zaměřují na postupný vývoj chápání kompatibility členství v Evropské unii a principu vojenského nezapojení, zkušeností prvních let členství v EU a přerodu v aktivního členu podporujícího specifickou podobu SZBP. Finský

příklad se soustřeďuje na extrémní míru flexibility finských politických elit a praktickou úkázku adaptace pomocí konstruování kompatibility založené na úpravách interpretace neutrality (později nezapojení a nakonec vojenského nezapojení), charakteru EU, a především její SZBP.

Oficiální finská politika udělala během 90. let nebývalý obrat o 180 stupňů – od opatrné, podmíněné politiky až po plné a nelimitované zapojení do SZBP. Snaha o plné zapojení Finska do všech činností EU, včetně monetární unie a SZBP, poznamenala během několika let strukturu finských priorit a zájmů. Ve finském případě se neutralita nikdy nestala hodnotou sama o sobě, ale měla vždy silně instrumentální charakter. S měnící se mezinárodní situací se tak její podstata redukovala pouze na vojenskou oblast a i v ní se princip vysoké míry nezávislosti obrany postupně spojoval s důrazem na spolupráci s NATO v rámci programu Partnerství pro mír (PřP) i aktivní účast v mezinárodních mírových operacích. Funkční integrace s NATO může tedy ve finském případě dojít do situace, kdy bude de facto jednat jako člen, bez formálního statusu členství. Pokud by finská neutralita již nijak zásadně nepřispívala ke stabilitě severní Evropy, byla by zřejmě rychle opuštěna ve prospěch snahy o zapojení do všech integračních oblastí v EU.

Švédská pozice je pochopitelně v mnohém odlišná, protože neutralita byla svobodnou historickou volbou po napoleonských válkách a stala se postupně součástí švédské národní identity. Tradiční politika byla charakterizována jako „nezapojení v dobách míru, zaměřené na neutralitu v době války“. Termín vojenské nezapojení se ve švédském

případě objevil až relativně pozdě, omezený důraz na politiku nezapojení se totiž pojil s podporou silné role OSN v oblasti kolektivní bezpečnosti a mírových operací včetně švédské účasti v nich. Švédsko bylo také velmi aktivní v dalších oblastech včetně podpory volného obchodu a organizace EFTA. Dramatické změny spojené s pádem berlínské zdi vedly i ve Švédsku k úvaze o členství v ES. Jednání o přistoupení byla od počátku provázena jasnou deklarací pokračování politiky neutrality v oblasti obrany, což bylo ostatně garantováno i zněním Maastrichtské smlouvy. Členství v EU tak bylo chápáno jako součást bezpečnostní politiky, byť plně kompatibilní s pokračováním politiky vojenského nezapojení.

Švédsko se nicméně rozhodlo aktivně zapojit do SZBP, aby mělo šanci ovlivnit směr této politiky především ve vztahu k oblasti prvořadého švédského zájmu – Baltského moře. Pro švédskou politiku bylo také důležité zapojení EU do aktivit na podporu míru, jichž se švédské ozbrojené síly tradičně účastnily. Podobně byla vnímána i praktická spolupráce s NATO v rámci PřP. Pro Švédsko byla přitažlivá i myšlenka spolupráce šesti evropských států, které dohromady vytvářejí 80 procent evropské zbrojní produkce. Švédská politická reprezentace se tedy snaží o praktickou spolupráci v řadě oblastí, bez radikální snahy o změnu některých formálních deklarací charakterizujících švédskou politiku.

Švédsko a Finsko se ve svém postoji vůči SZBP v mnohém shodují, což bylo ostatně jasně prokázáno společnou iniciativou zaměřenou na zahrnutí petersberských misí do Smlouvy o Evropské unii. Obě země

zdůrazňují otevřenost své politiky vojenského nezapojení vůči všem aktivním formám spolupráce v oblasti mezinárodní bezpečnosti a přínos ke stabilitě a bezpečnosti v severní Evropě (především díky psychologickému efektu na Rusko).

Obě země jsou tedy ve svém přístupu velmi praktické a zdůrazňují funkční aspekty své bezpečnosti. Rozdíl vidí autoři především v míře kontinuity a změny – Švédsko po roce 1989 vycházelo z kontinuity své politiky, zatímco Finsko bylo nuceno svou politiku podstatně změnit. Nemožnost finské účasti v řadě mezinárodních organizací během studené války také znamená mnohem větší váhu participace v EU jako hodnoty samy o sobě. Z podobných důvodů je také rozdíl v pohledu na mírové operace: ve Finsku je striktní hranice tradičního peacekeepingu jasně vnímána, zatímco pro Švédsko ani operace na vynucení míru nepředstavují problém, vzhledem k historické zkušenosti účasti v nich i před rokem 1989.

Také vnímání EU jako bezpečnostní instituce se v obou zemích liší, protože pro Finsko je důležitá možnost zvýšení vlastní bezpečnosti díky nepřímým bezpečnostním garancím, pro Švédsko je prvořadá role EU jako vývoze bezpečnosti směrem ke kandidátským zemím, pochopitelně především v oblasti Baltského moře.

V každém případě je tato kniha velmi užitečným příspěvkem do evropské bezpečnostní debaty a je možno ji doporučit zájemcům o evropskou bezpečnost, severskou spolupráci a SZBP Evropské unie z řad odborné veřejnosti i pokročilých studentů.

Radek Khol

Anthony Giddens: The Third Way The Renewal of Social Democracy (Polity Press, Cambridge, 1998).

S tematikou vyhledání a pojmenování třetí cesty v politice, obnovy sociální demokracie a zmodernizování levo-středového přesvědčení přichází údajně oblíbený intelektuál Tonyho Blaira, ředitel The London School of Economics and Political Science, Anthony Giddens v roce 1998.

Z nakladatelství Polity Press tak v devadesátých letech (1994: Beyond Left and Right) vychází vstřícně čtenářům druhá Giddensova kniha, jejíž záměr lze charakterizovat jako snahu o novou politickou investici v rámci redefinice starých paradigmat. Kromě autorova záměru vytvořit přesvědčivou, integrující a funkční verzi třetí cesty, která byla dosud považována za fakticky téměř nemožnou, předkládá Giddens ještě jedno téma navíc, téma vlastní především novátorským postupům pro sociální demokracii. Jeho obsah vcelku přesně naznačuje v úvodu knihy Joseph S. Nye, když se ptá: „Jak mohou demokracie dosáhnout výhod, které

Třetí cesta

vyplývají z působení trhu, když se starají o společenství, jež pomáhají těm, kteří zůstávají?“

Možnost nahlédnout tuto otázku v radikálnějším výměru odpovědí, které zacházejí za dosavadní rámec pravidel pojmenování, výměru, v němž tudíž nechybí součet všech základních dilemat naší doby: podle Giddense jde o pět dilemat, která se tak stávají předmětem rozboru a hledání východisek celé druhé kapitoly této práce. Jestliže první část knihy je jakýmsi korektivním zpětným pohledem na konec dějin socialismu, výkladem beznadějně zastara-

lých zvyklostí sociálních demokratů a hledáním smysluplného osudu sociální demokracie, pak vlastní autorův přínos na poli inovativních myšlenek začíná třetí kapitolou. Stát a občanská společnost jsou ideovým teritoriem výkladových principů, s nimiž Giddens pracuje jako se vstupní branou k problematice nejvyššího významu: k revizi významu rovnosti, nalezení a obsazení pozice radikálního středu, problematice inkluze a exkluze, strategie sociálních investic atp. jako těžišti patrně nejvýznamnější části textu: čtvrté kapitoly, tj. „Státu společenské investice“.

Závěrečná část knihy, její pátá kapitola obsahuje náměty, které Giddens chápe v souvislosti s porozuměním trendům, jež v sobě obsahuje pojem „globalizace“, to na straně jedné, kdy dané téma později částečně prpracovával pro rozhlasové vysílání, aby z druhé strany, tedy z pohledu globální perspektivy jako náhledu soudobého politického diskursu poskytl čtenářům důslednější průvodce tématy, která aspirují na výklad obecných a současně i hodnototvorných norem: tedy problema-

tiku kosmopolitního národa, kulturního pluralismu, kosmopolitní demokracie, globálního vládnutí a implicitních důsledků tržního fundamentalismu ve světovém měřítku.

Autor tím, jak propojil jednotlivé kapitoly textu, tedy výkladem struktur politické podpory, tématy politického jednání a problematiky individualismu s možnostmi třetí cesty, nepřehlédnutelným způsobem navázal na své knihy ze sedmdesátých a osmdesátých let (*The Class Structure and Advanced Societies*, 1973, *The Constitutions of Society*, 1984, *The National – States and Violence*, 1985, *The Transformation of Intimacy*, 1992), jež často obsahovaly zárodky námětů, které se nyní objevují v poměrně ucelené a inspirující podobě.

Nejprve k samotnému názvu knihy. Spojení třetí cesty v rámci politického diskursu může vybízet k celé řadě konotací, které by sváděly k poměrně nepřesnému a vůči textu i inherentnímu čtení. Giddens si je této možnosti dostatečně vědom, proto v předmluvě termín třetí cesty uvádí na pravou míru, když říká, že „...třetí cesta nemá žádný konkrétní význam sám o sobě, a jako takový.“

V jeho pojetí se jedná spíše o terminologický instrument pro znovupromyšlení odkazů, jež vedou k obnově sociální demokracie, kde součástí odkazů je především ohled k vytěžení hodnot a ideálů dnes již přezhřelých pojmů socialismu a komunismu v jejich akční podobě. Cílem je tudíž vytvoření jistého mezinárodního konsenzu levo-středových stran jako politického rámce pro odpověď na změny související s nástupem nového globálního pořádku. Tento nový přístup ke změnám pořádku je zároveň výzvou k nové strategii, která by měla přivodit proměnu parametrů „sebevymezení“ dnes již zjevně překonaných vizí a náhledů sociální demokracie starého stylu. K uvedenému nároku je ovšem zapotřebí důsledně reflektovat následujících pět dilemat, která částečně mění běžné způsoby uvažování – předně je to otázka globalizace, porozumění tomu, co přináší, čím pro nás vlastně je.

Giddens vychází z analogického přístupu, jež deklaroval Keniché Ohmae – ze zjištění, že „...žijeme dnes ve světě bez hranic, ve kterém se národní stát stal fikcí a kde politici ztratili veškerou účinnou moc.“ (Giddens, A.:1998:29)

Stručně řečeno, jedná se o problém, který lze popsat jako ekonomický průnik teritoriem státu. Zatímco velká část obchodů zůstává na regionální úrovni, tzv. plně globální ekonomika je transregionální, pohybuje se na své specifické úrovni, tedy na levelu kapitálových toků a finančních trhů. Problém globalizace je tak podle autora problémem nejen vzájemné ekonomické závislosti, ale především problémem transformace času a prostoru v našich životech (viz též Giddens, A.:1998:62–63). Druhé dilema je určitou výzvou liberálnímu myšlení. Giddens

znovu promyšlí otázku šíře individuálních svobod v souladu s trendem, který by napovídal, že moderní společnosti se stávají stále více individualistickými. Proto je otázkou, v jakém smyslu a do jaké míry funguje sociální koheze. Problematika zastaralosti levo-pravého dělení a otázka, zda má toto dělení dnes ještě nějaký význam, je pro autora sekundární v tom smyslu, že toto orientační pravidlo chce zachovat. Politické jednání jako dilema spočívá právě v tom, do jaké míry se politika jako aktivita vzdaluje oněm „pravověrným“ mechanismům demokracie. Giddensova odpověď je vcelku zřejmá. Je nezbytné jít dále v prohlubování demokracie, jít až za dosavadní chápání výměru státu a jeho dohlížecí funkce jako ohraničujícího parametru demokracie. Ekologické problémy jsou posledním dilematem, nicméně v intencích autorova popisu nabývají spíše dokreslujících forem k hlavním ideovým záměrům.

Po tomto nezbytném expoze autor přichází s vlastním výkladem třetí cesty: Jejím cílem je „...proces prohlubování a rozšiřování demokracie...“, a doprovodným prostředkem pak „reforma státu a vlády“ (Giddens, A.:1998:69).

Za ekonomický základ považuje jistou formu partnerství mezi státem na straně jedné a jednotlivými organizacemi občanské společnosti na straně druhé. Toto partnerství je potom základem pro novou, smíšenou ekonomiku. Giddens ovšem jedním dechem dodává, že tato ekonomika může být výkonná pouze za předpokladu důkladné modernizace institucí sociálního zabezpečení.

Současně připojuje, že politika třetí cesty je politikou jednoho národa, rozumí se kosmopolitního („posun v rozdílu chápání pojmu národního státu je patrný srovnáním popisů, které uváděl Giddens v souvislosti s pojetím a rolí národního státu a násilí ve stejnojmenné práci: Giddens: 1985, např. str. 57, 89 aj.), který napomáhá v podpoře sociální inkluze a souběžně hraje poměrně silnou roli v podpoře nadnárodních systémů vládnutí. Politika třetí cesty je tak především politikou odpovědi na možná nová rizika, na riziková prostředí a na problematické převody ekonomických, právních, institucionálních a globalizačních řádů do politického diskursu sociální demokracie tak, aby nevykazoval až příliš anachronické rysy v období, které autor nazývá bodem ideologické změny.

Třetí cesta v politice je proces rovněž v tom smyslu, že se snaží o to, jít jak za sociální demokracii starého stylu, tak i za neoliberalismus, a má v autorově koncepci následující program: nalezení a vytyčení radikálního středu, tvorba nového demokratického státu (rozumí se státu bez nepřátel), nové smíšené ekonomiky a k tomu paralelních sociálních investic, včetně redefinice sociálního zabezpečení ve smyslu pozitivního a aktivního přístupu, demokratické rodiny a aktivní občanské společnosti.

Tvorba nového demokratického státu vychází z autorova přesvědčení, že je nutné provést demokratizaci demokracie. Tedy nikoliv omezovat funkce státu, jak navrhuje neoliberalové, či naopak tyto funkce rozšiřovat či posilovat, jak bylo patrné z programů sociální demokracie starého typu. Politika třetí cesty je v tomto ohledu příznačná: Giddens postuluje rekonstrukci státu, neboť krize demokracie je podle jeho názoru výsledkem skutečnosti, že „...demokracie není demokratická dostatečně“ (Giddens, A.:1998: 71).

Z tohoto důvodu akcentuje autor posun centrujícího hlediska dvou hlavních aspektů státu směrem k aktivnímu základu: tj. moci a legitimitě státu. Podmínkou pro tento krok je ovšem přeměna společnosti v reflexivnější občanskost (Giddens možná nechtěně připomíná poměrně známou poznámku o reflexivní modernitě, tedy pojem, který ve své předchozí práci dostatečně rozvinul a zároveň uplatnil v analýze přechodu k moderní verzi modernity: Giddens, A.: *The Consequences of Modernity*, 1990) a současně ohled k tomu, že demokratizace obestupuje demokracii, čímž nabývá převahy, kterou je nezbytné zavést do úvah o aktivní roli společnosti. Průvodním rysem této proměny je nezbytný ohled k probíhajícím vlivům globalizace, jež tak částečně podmiňuje tento proces svými důsledky.

Obecné postupy by tudíž měly být následující:

1. Stát musí odpovídat na vývoj globalizace strukturálně. To znamená, že demokratizace demokracie znamená v prvé řadě decentralizaci, ovšem nikoli jako jednosměrný proces, ale dvoustranný pohyb státu a globálních trendů vůči sobě.

2. Stát by měl rozšířit roli veřejné sféry, čili jinými slovy měl by zavést konstituční reformu směrem k větší transparentnosti a otevřenosti. Stručně doplněno, zavedl by tak větší ochranu proti korupci.

3. Stát musí nutně pozvednout úroveň své vlastní správy. Je nutné odstranit zbytečnost a nepružnost institucí, aby mohl nabývat vyšší míry legitimity. Jinak řečeno, získat „více z méně“.

4. Podle autora je nutné reagovat na globalizační tlak, vedený shora vůči státu, který si vynucuje jiné formy demokracie, než je ten, který dává volební proces. Giddens se v tomto případě domáhá jistých experimentů s demokracií, např. elektronických referend, místní přímé demokracie, soudců z lidu atp.

5. Legitimita státu, rozumí se státu bez nepřátel, bude nejvíce balancovat na hraně vyrovnávání rizik. To je úkol pro tzv. management rizik, kde vláda plní funkci manažera rizika.

K těmto hlavním tendencím autor připojuje ještě doplňující podněty, jež spočívají ve snaze dodat onomu převodu demokracie volebního typu rámec aktivní spoluúčasti a spolurozhodování. Sem patří většina pouze zběžně navržených úvah o novém typu vztahů mezi vládou a občanskou společností na bázi partnerství, důraz na ochranu ve-

řejné sféry a prevenci kriminality aktivním působením společnosti. Samozřejmě opomenuta není ani nová verze demokratické rodiny, o níž ovšem autor nijak specificky či nově nepojednává.

Čtvrtá kapitola textu má název Stát společenské investice a z dosavadního popisu je celkem zřejmé, jaký je její obsah. Giddens upozorňuje na nutnost opatrného popisu pojmu rovnosti, na jeho používání v souvislosti s akcelerací exkluze a inkluze uvnitř moderní společnosti a zároveň na efekty, jak důsledky tohoto rozzevření sociálních nůžek poněkud zmírnit a usměrnit do akceptovatelné podoby.

Východiskem je pro něho zjištění, že „...země, které zažily dlouhá období neoliberálních vlád, vykazují v porovnání s ostatními vyšší růst ekonomické nerovnosti...“ (Giddens, A.:1998:106) Princip změny potom spočívá ve vhodných strategiích sociálních investic, dříve obyčejně zařazovaných do škatulky sociálního státu. Jejich význam spočívá ve vytváření takových pracovních příležitostí, jež budou schopny reagovat na nové ekonomické potřeby. Především ty, které s sebou nese proces globalizace. Strategie tak především spočívá na těchto okruzích: důrazu na celoživotní vzdělávání, partnerství ve veřejných projektech (spolupráce veřejného a soukromého sektoru na určité

tém typu zakázek), přenositelnosti vzdělávacích standardů a penzijních práv a nakonec i na specifickém přístupu k rodině ze strany zaměstnavatele i typu zaměstnání.

Tímto návrhem okruhů Giddens přechází k poslední kapitole své práce, nazvané „Do globálního věku“. Poslední část práce je vlastně doporučením sociální demokracii pro změnu hlediska v náhledu na národ, tedy přesněji: doporučením, aby začala hledat novou roli národa v kosmopolitním světě. Cílem tohoto hledání pak zůstává definice národního státu, jenž je vnitřně natolik sebejistý, aby přijal nová omezení suverenity. A to vše ve prospěch kosmopolitního národa, neboť podle Giddense, tak jako tak lze vidět, že dosud chápané národy jako suveréni svých území jsou jen smíšenými a „ukuchťenými“ národy. Jejich přesun práv ve prospěch kosmopolitního národa tak vlastně bude odpovídat smíšeným osudům a společností, na nichž je postaven. Takto pojatý kosmopolitní národ by, podle autora, měl tihnout ke kosmopolitnímu pluralismu jako hledisku, v němž se problematika národních identit či vzájemných migrací spojuje. Nový demokratický stát a kosmopolitní národ tak s sebou nesou i výzvu k utvoření kosmopolitní demokracie, jednající v řádu globálního měřítko. Giddens na závěr věnuje pozornost

i případnému vlivu Evropské unie a tzv. globálnímu vládnutí, ovšemže především z hlediska reformulace jejich cílů a zároveň i možností sladění s nároky, které dosud postuloval.

Giddens předložil před sociální demokracii několik výzev a upozornění, které je nutné vzít do úvahy, a zároveň upozornil na jistá rizika, jež sebou proměna řádu – rozumí se řádu globalizace – přináší. A to bez ohledu na politickou profilaci.

Jistým problémem při vnímání knihy je skutečnost, že teoretické zázemí není příliš rozpracované, takže otázky, které se přímo vnučují na řadě míst textu v souvislosti s takovými pojmy jako např. moc, legitimita či zakotvení demokracie (bereme-li v potaz tezi Clauda Leforta, že demokracie je první režim, který je založen na sobě samém, tzn. na určitém vakuu autority či tradice, a je tudíž nadměru křehký, a domýšlíme-li důsledky některých navrhovaných změn, jako např. právě demokratizaci demokracie), zůstávají jen těžko zodpověditelné v rámci dané argumentace, a kniha tak chvílemi nechtěně připomíná spíše akční program. Přesto lze říci, že Giddens přišel s textem vhodným ke čtení, a to nejen pro příznivce sociální demokracie.

Jiří Bystřický

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Miloslav Bednář, nar. 1948; absolvent Filosofické fakulty UK – sociologie; pracovník Filosofického ústavu AV ČR, Masarykova ústavu AV, spolupracuje s Centrem evropských studií na Pedagogické fakultě UK, spoluzakladatel a místopředseda Evropského hnutí v ČR, přednáší na FSV UK a I. lékařské fakultě UK. (str. 18)

Jiří Bystřický, nar. 1955; po absolvování SPŠS pracoval v oblasti kultury, 1986–89 studoval filosofii a sociologii na UJEP v Brně, poté aspirantura na FÚ ČAV (1989–94), specializace na estetiku a filosofii umění; od r. 1994 působí na UK – katedra politologie a FHS a FSV. Přednášky k současné politické filosofii, postmoderně a médiím; habilitace v oboru médií v r. 2000. (str. 34)

Jan Kavan, nar. 1946 v Londýně. Studoval na pražské novinářské fakultě UK. V roce 1969 emigroval do Anglie. Studoval na londýnské škole ekonomických a politických věd i na univerzitě v Oxfordu. Později přednášel i na amerických univerzitách. Založil agenturu Palach Press a dvacet let pašoval literaturu a rozmnožovací techniku disidentům do Československa. Zajišťoval české opozici zahraniční publicitu. Vrátil se jako první reemigrant v listopadu 1989 a v červnu 1990 byl zvolen poslancem Federálního shromáždění. Byl odborným mluvčím ČSSD pro zahraniční politiku, členem předsednictva ÚVV ČSSD a senátorem za Prostějovsko; nyní zastává funkci ministra zahraničních věcí. (str. 4)

Mgr. Radek Khol, nar. 1972; vystudoval obor mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a obor válečná studia na King's College v Londýně. Nyní je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů. Zabývá se problematikou OSN a evropské bezpečnosti, jakož i globálními problémy. (str. 33)

Jiří Kmec, nar. 1976; v letech 1993–1996 absolvoval lyceum Carnot v Dijonu – Francie, od r. 1996 studuje právo na PF UK a politologii na FSV UK. (str. 16)

Mgr. Libor Lukášek, nar. 1973; absolvent Právnické a Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Institutu mezinárodního humanitárního práva v San Remu (1998). V letech 1997–1999 zaměstnanec odboru mezinárodního práva Ministerstva obrany ČR, v letech 1999–2000 poradce místopředsedy vlády ČR pro zahraniční a bezpečnostní politiku, v současné době poradce místopředsedy vlády ČR pro legislativu. Přednáší mezinárodní právo na VŠE v Praze. Četná publikační činnost (více než 40 odborných statí v Hospodářských novinách, MP, Ekonomu, Právniku, Právních rozhledech atd.) Zaměřuje se především na problematiku postavení a významu mezinárodního práva a jeho vztahů k mezinárodní a bezpečnostní politice. (str. 11)

Prof. Ing. Vojtěch Mencl, DrSc., nar. 1923, vystudoval Fakultu sociálních věd UK – historik. Vykonával funkci rektora Vojenské akademie, v době normalizace propuštěn, v r. 1989 předseda a místopředseda Obrody, předseda Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–70. (str. 32)

Jan Rovný, nar. 1978; studuje v Kanadě od roku 1991, v současné době je studentem na Univerzitě McGill v Montrealu obor politologie a německá studia. (str. 13)

Doc. PhDr. Lenka Rovná, CSc.; Jean Monnet Chair vede katedru západoevropských studií na Fakultě sociálních věd Karlovy Univerzity, v letech 1991 až 1995 působila jako hostující profesorka na kanadských univerzitách (Guelph, Bishop's a Calgary), přednáší kurzy evropské, britské a kanadské politiky. Z publikací (Premiér-

ka Jejeho Veličenstva, 1991, Dějiny Kanady, 2000 a mnohé kapitoly a články s evropskou a kanadskou problematikou). (str. 13)

František Sojka, nar. 1948; studia sociologie a historie na FF-UK, dlouholetý zpravodaj čs. rozhlasu v Polsku, publicista. (str. 9)

Emil Souleimanov, nar. 1978 v Jerevanu, Arménie. V letech 1995–1997 byl studentem Moskevské státní pedagogické univerzity, obor germanistika–anglistika. V letech 1997–1999 pokračoval ve studiu na FF UK v Praze, obor germanistika–rusistika. Od roku 1999 je studentem 4. ročníku mezinárodních vztahů na FSV UK. Zajímá se o problematiku tureckých zemí, Kavkazu a Ruska. (str. 24)

Kateřina Šařariková, nar. 1975; studuje na IMS FSV Univerzity Karlovy; pracovala v Lidových novinách, od října 2000 v Respektu. (str. 7)

MUDr. Daniel Šmihula, nar. 1972; po studiu na matematickém gymnáziu absolvoval Lékařskou fakultu Univerzity Komenského v Bratislavě (1996). Od roku 1994 je studentem Právnické fakulty téže univerzity a od roku 1998 Výběrového vzdělávacího spolku. Aktivně se věnuje publicistické činnosti. Zabývá se zejména slovenskou zahraniční politikou, jakož i problematikou postsovětského prostoru a vztahy Sever – Jih. (str. 26)

JUDr. Pavel Telička, I. náměstek ministra zahraničních věcí, státní tajemník, vedoucí delegace pro jednání o dohodě o přístupu ČR k EU; pracovník MZV od r. 1986; pracoval v mezinárodněprávním odboru v oddělení mezinárodního práva veřejného; v roce 1988 se začal zabývat problematikou ES; od r. 1991–95 pracoval na Stálé misi při ES v Bruselu; v r. 1996 jmenován vrchním ředitelem Sekce integrační MZV, která mj. zpracovává problematiku EU a NATO. (str. 5)